

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA
MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ercan UMUL

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ

MAYIS - 2018

T.C.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK SİYASAL HAYATINDA
MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ercan UMUL

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 18/05/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Ercan Boğem	Basarılı	Ercan Umul
İrfan Haşlak	Basarılı	
Zeynel Abidin Kılıç	Basarılı	M

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayfa : 1/1

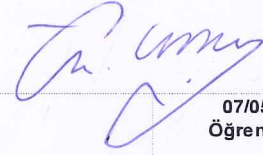
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ercan UMUL
Öğrenci Numarası	:	1260Y07004
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	TÜRK SİYASAL HAYATINDA MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ
Benzerlik Oranı	:	%13

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

07/05/2018
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetzler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

07/05/2018
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ

Tarih: 07.05.2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen ve titizlikle takip eden Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yine öğretim hayatım boyunca benden katkılarını esirgemeyen değerli hocalarıma tek tek teşekkür ederim. Benden yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli dostlarım Hüseyin YELTİN ve Ahmet KARAFİL'e gönülden teşekkür ederim. Son olarak bugünlere gelmemde büyük emekleri olan aileme minnettar olduğumu ve sonsuz teşekkürler sunduğumu belirtmek isterim.

Ercan UMUL

18.05.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MUHAFAZAKÂRLIK ANLAYIŞININ TEORİK VE TARİHSEL ÇERÇEVESİ	7
1.1. Muhafazakârlık	7
1.2. Muhafazakârlığın Değerleri	18
1.2.1. Aile	19
1.2.2. Devlet	21
1.2.3. Demokrasi	22
1.2.4. Birey ve Toplum	23
1.2.5. Değişim ve Devrim	25
1.3. Muhafazakârlığın Batı'daki Algılanış Biçimi	28
1.3.1. Kıta Avrupa'sı Muhafazakârlığı	28
1.3.2. İngiliz Muhafazakârlığı	31
1.3.3. Amerikan Muhafazakârlığı	32
1.4. Muhafazakârlık Anlayışındaki Değişim ve Dönüşüm: Yeni Muhafazakârlık.....	34
BÖLÜM 2: TÜRK SİYASAL HAYATINDA MUHAFAZAKÂRLIK VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ ÖRNEĞİ	39
2.1. Türk Siyasal Hayatı'nda Muhafazakârlık: Çok Partili Hayat Sonrasına Kısa Bir Bakış	39
2.1.1. Demokrat Parti Muhafazakârlığı.....	42
2.1.2. Adalet Partisi Muhafazakârlığı	44
2.1.3. Milli Selamet Partisi Muhafazakârlığı	45
2.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi Muhafazakârlığı.....	48
2.1.5. Anavatan Partisi Muhafazakârlığı.....	49
2.2. Muhafazakâr Demokrasi Söylemi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği	52
2.2.1. Demokrasi	63
2.2.2. Ekonomi	67
2.2.3. Din ve Laiklik	70
2.2.4. Dış Politika.....	76

2.2.5. Sosyal Politikalar	79
2.2.6. Aile.....	82
2.2.7. Eğitim ve Kültür.....	86
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	96
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AK Parti** : Adalet ve Kalkınma Partisi
- ANAP** : Anavatan Partisi
- AP** : Adalet Partisi
- DP** : Demokrat Parti
- DYP** : Doğru Yol Partisi
- FP** : Fazilet Partisi
- GSYH** : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
- RP** : Refah Partisi

Tezin Başlığı: Türk Siyasal Hayatında Muhafazakâr Demokrasi Söylemi	
Tezin Yazarı: Ercan UMUL	Danışman: Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ
Kabul Tarihi: 18.05.2018	Sayfa Sayısı: v(Ön kısım) + 103(Tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Muhafazakârlık, Türk siyasal hayatının ana akımlarından birisidir. Bilhassa çok partili hayata geçiş ile birlikte Türkiye’de muhafazakâr hareket ve partiler hızla çoğalmıştır. İlk olarak 2002 yılında iktidara gelen AK Parti hükümetleri ile birlikte ise muhafazakârlık yeni bir form içerisinde tekrar gündeme gelmiştir.</p> <p>Çalışmada ilk olarak Avrupa ve Amerika gibi farklı ülkelerdeki klasik muhafazakârlık ve çağdaş muhafazakârlık akımları incelenmiştir. Bu kapsamda muhafazakâr düşüncenin Batı’da nasıl ortaya çıktığı ve sonrasında diğer ülkelere nasıl yayıldığı hem teorik hem de pratik boyutlarıyla analiz edilmiştir. Bu genel bakışın ardından muhafazakârlık Türk siyasal hayatı bağlamında ele alınmıştır. İlk önce arka plan bilgisi olarak, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi ve Anavatan Partisi gibi muhafazakâr partiler kısaca incelenmiştir.</p> <p>AK Parti’nin kimliğini muhafazakâr demokrat olarak tanımlaması muhafazakârlık alanında yeni ve verimli tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, AK Parti’nin muhafazakâr demokrat söylemini partinin kuruluş yıllarındaki politika ve programları kullanarak analiz edecektir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Muhafazakâr Demokrasi, AK Parti.	

Title of The Thesis: The Discourse of Conservative Democracy in Turkish Political Life	
Author: Ercan UMUL	Supervisor: Assoc. Prof. Zeynel Abidin KILINÇ
Date: 18.05.2017	Nu. Of Pages: v(pre text) + 103(main body)
Department: International Relations Subfield: International Relations	
<p>Conservatism is one of the main currents of Turkish political life. Especially since the multiparty system, conservative movements and parties have been proliferated in Turkey. With AK Party governments first acceded in 2002 conservatism has reappeared in Turkish politics in a new form.</p> <p>This study first analyzes the currents of classical conservatism and contemporary conservatism in different countries such as Europe and the United States. In this context, how conservative thought appeared in the West and then spreaded to other countries are analyzed both in theoretical and practical dimensions. After this general outlook to conservatism, it is analyzed within Turkish political context. First as a background knowledge, conservative parties such as Democrat Party, Justice Party, National Movement Party, National Salvation Party and Motherland Party are briefly analyzed.</p> <p>AK Party's declaration of its identity as conservative democrat has created a new and productive debates about conservatism. This study analyzes AK Party's notion of conservative democracy by using its polities and programs during its early years.</p>	
Keywords: Conservatism, Conservtative Democracy, AK Party.	

GİRİŞ

Kelime anlamı olarak “korumak, saklamak, bellekte tutmak” olan muhafazakârlık Arapça’da “hıfz” olarak bilinen kökten türetilmiştir. Bu kavram ile anlatılmak istenen durum toplumsal mirasa sahip çıkılması ve bu durumun süreklilik arz etmesi adına ilerleyen nesillere aktarılmasıdır. Bu hususta gelenekler, örfler, adetler, inançlar ve o toplumun kendisine has bazı özellikleri muhafazakârlar tarafından korunması gereken değerler arasında görülmektedir. Muhafazakârlık sadece toplumsal değer ve anlayışların korunmasını ifade etmekten ziyade korunamayıp değişime uğrayan ve kaybolan bazı değerler içinde ortaya çıkmış bir tepkinin ifadesi olarak ele alınabilir.¹

Şüphe yok ki ideolojik akım ve anlayışlar içerisinden çıkmış oldukları ülkenin toplumsal özelliklerini kendi bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bazı durumlarda bu özelliklerden etkilenilerek ideolojik akım ve düşünce geleneklerinin ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bu durum muhafazakârlık anlayışı açısından da ele alındığında aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Muhafazakârlık anlayışı da içerisinden çıkmış olduğu toplumun kendisine has özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Bu sebepten dolayı muhafazakârlık üzerinde değerlendirime yapılırken, içerisinden çıkmış olduğu toplumun toplumsal, ekonomik ve siyasal özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

İdeoloji, akım ve düşünce geleneklerine bakıldığında belirli alanlarda değişim ve dönüşümleri görmek mümkündür. Muhafazakârlık anlayışının da zamanla bir değişim süreci yaşadığını söylemek mümkündür. Muhafazakârlık kavramı ilk olarak reaksiyoner bir şekil ile ya da bir diğer tabir ile bir tepkinin sonucu olarak ortaya çıkar iken, sonraki dönemlerde ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışların da daha çok liberal değerleri de görmek mümkündür. Bu etkileşim sürecini birçok ülke ve Türkiye’de görmek mümkündür.

Muhafazakârlık kavramını ele aldığımızda farklı tanımlamaların varlığını görmek mümkündür. Buradaki farklılığın temel sebebi olarak muhafazakârlığın içerisinden çıkmış olduğu ülkenin durumu ile de ilgilidir. Genel manada değişime karşı bir

¹ İsmail Safi, *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*, Lotus Yayınları, Ankara, 2007, s.2.

reaksiyon olarak ortaya çıkmakta olan muhafazakârlık anlayışı ülkelerin gelenek, görenek ve siyasal yapılarına göre değişimler gösterebilmektedir. Bu açıdan muhafazakârlığın tek bir tanımını yapmaktan ziyade değişik bölgelerdeki ortaya çıkışları üzerinden farklı tanımlamalar yapmak daha uygundur. Bu duruma Batı'da ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışları çerçevesinden bakıldığında karşımıza birçok örnek çıkmaktadır. Çalışmada da ayrıntılı bir şekilde ele alınmakla birlikte; Fransız muhafazakârlığının radikal, otoriter, reaksiyoner yönünün ağır bastığı, Alman muhafazakârlığında devletin önemsendiği, Amerikan muhafazakârlığında liberal değerlerin öne çıktığı, İngiliz muhafazakârlığında ise gelenekçi yönün ağır bastığı görülmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki muhafazakârlık üzerinde tanımlamalar yapılırken farklılıkları göz önünde bulundurup o şekilde ele almak daha makul olacaktır. Aynı şekilde Türkiye'de ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışı da kendisine has özellikler taşımakla birlikte dünyadan da örnekleri ve etkileşimlerini bünyesinde barındırmaktadır.

Yaşamı bir organizma olarak ele alan muhafazakâr anlayış bu organik yapının sürekli ve işlevsel bir halde yaşamını sürdürdüğü üzerinde durmaktadır. Bu organik yapıya yapılmakta olan herhangi bir müdahalenin bu yapı üzerinde tahribat oluşturacağı kanısı muhafazakârlar tarafından benimsenmektedir. Muhafazakârlar toplumsal alanda yapılmak istenen müdahaleleri bu organik ve işlevsel yapıya bir olumsuz etki olarak ele almaktadırlar. Bu manada değişime karşı bir tavır ortaya koyulmaktadır. Fakat bu tavır değişimin kendisinden ziyade yapılış tarzı üzerindedir. Muhafazakârlar değişimi ele alırken tepeden inme bir üslup ile yapılmak istenen değişimden ziyade tedrici ve toplumun kendi iç dinamikleri bir değişimden yana tavır almaktadır. Değişimin tedrici olmasından kasıt yaşamakta olan bu canlı ve işlevsel organizmanın ani müdahaleler ile zarar görmemesidir.

Muhafazakârlık tanımlarınken değişimler karşısındaki tavrı sürekli olarak ele alınmaktadır. Fakat bu tanımlamalar eksiklikler içermektedir. Muhafazakârlığı değişime karşı sürekli bir tavır olarak ele almak mümkün değildir. Ayrıca muhafazakârlık anlayışı da kendi içerisinde zamanla bir değişim ve dönüşüm yaşayarak yeni bir muhafazakârlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte artık muhafazakârlık anlayışı liberal politikalar ile bir araya gelerek farklı bir hal almaya başlamıştır. Yirminci Yüzyıldan

itibaren muhafazakârlık anlayışı farklı boyutlar alarak devletin sınırlandırılması ve liberal ekonomi değerleri gibi kavramlar ile ortaya çıkmıştır. Daha önce devlet ve otoriteye önem veren klasik anlayış zamanla kendisini değiştirmiştir.

Muhafazakârlık kavramını belirli bir ülkede dindarlık olarak ele alma imkânı var iken başka ülkelerde ise dindarlık olarak ele almaktan ziyade dine vermiş olduğu ehemmiyet üzerinden değerlendirmek mümkündür. Muhafazakârlığın din ile olan bu ayrılmaz ilişkisi muhafazakârlık kavramının açıklanmasında da belirli sorunlara neden olmaktadır. Genel hatları ile muhafazakârlığı dindarlık olarak ele almak eksik bir tanımlama olarak görülmektedir. Muhafazakârlık anlayışı dindar olmaktan ziyade dinin toplumu bir arada tutan yönüne önem veren bir yapıdadır. Bu açıdan dinciliğe ve bununla birlikte gelmiş olan toplum mühendisliği tarzı inşacılığa karşı bir tavır içerisinde olduğu da görülmektedir.

Türkiye’de muhafazakârlık kavramını ele alırken Osmanlı dönemine kadar gitmek mümkündür. Osmanlı Devleti’nde son dönem içerisinde yapılmış olan reform hareketlerine karşı bir muhafazakâr oluşum da ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye’de muhafazakârlık kavramı ele alınırken bir siyasal yapı ya da ideoloji olmaktan ziyade bir yaşam tarzı olarak değerlendirilmektedir. Daha çok toplum nezdinde dini inançları çerçevesinde yaşamakta olan kesimler muhafazakâr olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye’de muhafazakârlık anlayışı ilk olarak çok partili döneme geçişle birlikte siyasal arenada kendisini göstermiştir. Demokrat Parti ile birlikte muhafazakâr düşünce anlayışı gündeme gelmiş olup siyasi sorunlar ve 1960 darbesi ile birlikte kesintiye uğramıştır. Bu dönemden sonra sağ partiler içerisinde muhafazakâr düşünce anlayışını görmek mümkündür. Bu dönemden sonra muhafazakâr düşünce anlayışını Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Milli Selamet Partisi (MSP) ve Anavatan Partisi (ANAP) içerisinde görmek mümkündür. MHP’nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında milliyetçi yanının ağır bastığı bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. MSP içerisinde ise daha çok İslam anlayışının etkisini görmek mümkündür. MHP ve MSP bu dönemde genel hatları ile daha çok milli tavır takınarak batıya karşı tepkisel bir tutum ortaya koymuşlardır. ANAP ile birlikte bu anlayış etkisini biraz daha azaltarak Batı ile kısmen barışık bir tutum ortaya konulmuştur. Özal döneminde muhafazakâr ve liberal değerler bir araya getirilerek uygulanmaya başlanılmıştır. Bu dönemde Batı ve İslam sentezi bir liberal

politika anlayışı uygulama alanı bulmuştur. Ülkede dini değerler önemsenirken ayrıca Batı'ya açılım ve liberal ekonomik politikalar da kendisini hissettirmiştir. Türk muhafazakârlığı ele alındığında Batı'da ortaya çıktığı şekli ile bir tepkinin sonucu olmaktan ziyade ahlaki ve kurumsal değerlere önem veren bir yaşam tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) kurulmasıyla birlikte Türkiye'de muhafazakârlık kavramı tekrar gündeme gelmiştir. Bu dönemde Milli Görüş içerisinde çıkmış olan bir grup yenilikçi tarafından kurulan AK Parti, "muhafazakâr demokrasi" kavramı ile ortaya çıkmıştır. AK Parti'nin oluşumu ile ortaya çıkmış olan bu yeni kavram Türk siyasal hayatında da geniş etki alanı oluşturmuştur.

AK Parti'nin kurulum döneminde Türkiye'nin ekonomik ve siyasi durumuna bakıldığında toplum tarafından bir alternatif ve umut arayışının yüksek olduğu bir döneme rastlamak mümkündür. Bu dönemde değiştik ve yeniyiz söylemi ile ortaya çıkmış olan kurucu ekip toplum nezdinde kısa sürede kabul görmüştür.

Milli Görüş içerisinde çıkmış bir grup yenilikçi tarafından kurulmuş olan AK Parti kurucuları kendilerini Muhafazakâr Demokrat olarak tanımlamaktadır. Muhafazakâr Demokrat kimlik ile birlikte değişim sinyalleri verilmiş olup içerisinde yetişmiş oldukları Milli Görüş anlayışından farklı bir siyaset düşüncesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte artık İslami söylemden ziyade İslami geçmişini önemseyen ayrıca demokrasi ve liberal değerlere de önem veren bir siyaset anlayışının ortaya konulacağı dile getirilmektedir.

AK Parti söylemleri ile artık bir değişimin ortaya konulacağını ve siyasal hayat içerisinde muhafazakâr demokrat olarak İslami siyaset yapmanın zorluklarını dile getirerek İslam'ın referans olmaktan ziyade demokrasi ile olumlu ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda dincilik tarzı siyasal anlayışından ziyade laiklik temelli bir siyasal yaklaşım ele almaktadırlar.

Muhafazakâr Demokrat söylem ile birlikte AK Parti batılı değerlere önem veren bir sistem hedeflemiştir. Bu bağlamda liberal demokrasi ve ekonomik değerler örnek alınarak uygulanmaya çalışılmıştır. Kurulum dönemi ile birlikte Parti, Özal döneminde ortaya konulmuş olan muhafazakârlık anlayışına yakın ve batılı değerlere önem veren

bir biçim almıştır. Fakat ilerleyen dönemlerde batıya karşı biraz daha önyargılı bir yaklaşım ile hareket ettiği söylenebilir.

Çalışmanın Konusu

Muhafazakâr Demokrasi kavramı bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte muhafazakârlığın ortaya çıkışı ve zaman içerisindeki seyri Batı'daki örnekleri ile ele alınıp açıklanmaya çalışılacaktır. Bu süreç içerisinde gerek Batı'da gerekse Türkiye'de muhafazakârlığın uğramış olduğu değişimler, algılanış biçimi, tanımlama sorunsalı ve siyasi ortamda uygulanış biçimleri ele alınacaktır. Çalışmada muhafazakâr demokrasi kavramı ele alınırken AK Parti kurulum dönemi ve bu dönemde ortaya konulmuş olan söylemler üzerinden gidilecek olup sonraki dönemler ve faaliyetler ele alınmayacaktır.

Çalışmanın Önemi

Muhafazakârlık anlayışı ideolojik yapısı ve felsefi altyapısı itibari ile çok önemli bir noktada yer almaktadır. Muhafazakârlık anlayışı ortaya çıkışından itibaren dünyada birçok ülke tarafından benimsenip gerek siyasal yapılarına gerekse toplumsal hayatta uygulama alanı bulmuştur. Bu durum Türkiye'de de aynı şekilde sonuçlar doğurmakta olup muhafazakârlık anlayışı son dönem siyasetine büyük etki etmektedir. Bu sebepten ötürü çalışma Türk siyasal hayatının son dönemini ele alabilmek adına önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Muhafazakârlık anlayışının Türk siyasal hayatında belirli dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemlerde bazı değişim ve dönüşümler almakla birlikte genel itibarı ile birbirine benzer bir halde ortaya çıkmaktadır. AK Parti ile birlikte muhafazakârlık anlayışı demokrasi ile bir araya getirilerek farklı bir ideolojik kavram ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada dünyada muhafazakârlık anlayışının izlemiş olduğu yol haritası temel alınarak Türkiye'de ortaya çıkmış olan muhafazakâr demokrasi kavramı AK Parti örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada konu ile ilgili yazılmış olan kaynaklar ele alınıp söylem, makale, tez ve benzeri gibi gerek yazılı gerekse görsel kaynaklara atıfta bulunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde muhafazakârlık kavramının ayrıntılı bir şekilde tanımlaması yapıp tanımlama konusundaki farklı bakış açıları dile getirilecektir. Bununla birlikte muhafazakârlık anlayışının Batı'da nasıl bir şekilde ortaya çıkmış olduğu ve ortaya çıkmış olduğu ülkeler arasında ne gibi farklılıklar olduğuna değinilmiştir. Bu farklılıklarla birlikte muhafazakârlık anlayışının değişim ve dönüşüm süreci ele alınıp bu kapsamda yeni muhafazakârlık anlayışı açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk siyasal hayatında muhafazakârlığın ortaya çıkış sürecine kısa bir atıfta bulunularak son dönem Türk siyasetinde etkisini hissettirmiş olan muhafazakâr demokrasi söylemi ele alınacaktır. Muhafazakâr demokrasi söylemi ele alınırken birinci bölümde açıklanmış olan teorik çerçeveden de faydalanılarak muhafazakâr demokrasi söyleminin nasıl bir noktada olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

BÖLÜM 1: MUHAFAZAKÂRLIK ANLAYIŞININ TEORİK VE TARİHSEL ÇERÇEVESİ

1.1. Muhafazakârlık

Muhafazakârlık kavramı kelime kökeni itibarı ile ele alındığında Arapça'da “hıfz” kökeninden geldiği, Latince kökeni itibarı ile “conservare” ve “conservatism” kelimelerinden gelen, anlamı itibarı ile bir şeyi korumayı ve muhafaza etmeyi amaçlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelime anlamı dışında siyasi düşünce tarihinde daha geniş ve kapsamlı bir şekilde kendisini gösterdiği görülmektedir.²

Muhafazakârlık kavramı siyasal hayat içerisinde karşımıza sık sık çıkan bir kavram olarak bazı dönemlerde olumlu yanlarıyla ele alınmakla birlikte bazı dönemlerde de ise olumsuz bir kavram olarak görülen ve belirli alanlarda ise tanımlama güçlüğüne yaşandığı bir gelenek ya da ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakârlığı siyasal literatüre girişi itibarı ile Fransız Devrimi'ne kadar götürmek mümkündür. Fakat muhafazakârlığın tanımlanması hususunda kargaşa ortamının da varlığından söz edebiliriz. Toplum tarafından “tutuculuk”, “dincilik”, ya da bazı dönemlerde “gericilik” olarak ele alınmış muhafazakârlık köklü bir geleneği ifade etmektedir. Fakat muhafazakârlığın tanımlanması durumu toplumsal yaşantı içerisinde din kıstası ile belirlenmekte olup, dinin belirlemiş olduğu alanda yaşayan insanlar genellikle muhafazakâr olarak adlandırılmış ve o bu yönlü bir tavır ortaya çıkmıştır.³ Muhafazakâr yapının ana hatlarını oluşturan kavramlara bakıldığında ise geleneksel ve toplumsal yapının muhafaza edilmesi ve cemaatçi toplum yapısına gelebilecek bir tahribatın kötü sonuçlar ortaya çıkaracağını savunan muhalif gelenek görülmektedir.⁴

Muhafazakârlık kavramı genel hatları ile değişimlere karşı direnç gösterme ve geleneksel durumları destekleme olarak tanımlanmış olsa da, bu kavramın tanımlanması bu kadar kolay bir hal almamaktadır. Bu tanımlama zorluğunu başlıca olarak iki nedene dayandırmak mümkündür. Bunlardan ilki gelenek ile olan ilişkisidir. Gelenekler farklı

² Bengül Güngörmez, “Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı”, **Muhafazakâr Düşünce**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 11-30, 2004, s.12.

³ Ramazan Akkır, **Türkiye'de Din ve Muhafazakârlık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006, s.7.

⁴ Yalçın Akdoğan, **Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.15.

ülkelerde farklı şekilde ortaya çıkmaktadır ve farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bunun tek bir sistematik yapıda olmayışı standart bir muhafazakârlık tanımını yapmayı da zorlu hale sokmaktadır. İkinci olarak da muhafazakârlığın sistematik doktrin ve ideolojilere karşı olan tutucu tavrıdır. Durumun böyle olması muhafazakârlık kavramının sistematik olarak ortaya çıkmasını etkilediği söylenebilir.⁵

Muhafazakârlık tarihsel olarak çok eski dönemlere kadar dayanmasına rağmen bir ideoloji olarak ortaya çıkması Aydınlanma Devrimi döneminde kendisini göstermektedir.⁶ Fakat bütün ideolojiler gibi muhafazakârlığı da on dokuzuncu Yüzyıla, Ortaçağa ve hatta Antik Yunan'a kadar dayandırmak olağandır.⁷

Muhafazakâr düşüncenin temelleri Aydınlanma Çağında oluşmaya başlamıştır. Aydınlanma Çağında aklın öne çıkması muhafazakârlığın oluşumunda büyük bir öneme sahip olmuştur. Aydınlanma ile birlikte akıl öne çıkarılmış ve sorunların çözümünde birinci sırada yer vermiştir. Fakat muhafazakâr düşünce bunun aksine insan aklının sınırlı oluşuna atıfta bulunarak insan kapasitesinin sınırlı oluşunu izah etmek istemiştir.

Muhafazakârlığın ortaya çıkışı gerçekte gelenekten kurtulmuş ve akılla temellendirilmek istenen yaşam tarzına karşı romantik bir akım olarak karşımıza çıkmıştır. Muhafazakâr düşüncenin karşı olduğu nokta akıl ve akıldan türeyen evren tasarıları ve bu tür düşünce yapıları olmuştur.⁸ Bu açıdan değerlendirildiğinde muhafazakârlık akla ve onun rasyonel getirilerine karşı daha çok geleneksel tarafı savunmuş ve buna karşı bir eleştirel hareket olarak karşımıza çıkmıştır.

Muhafazakârlığın literatüre girişi onsekizinci yüzyılın başlarında olmuştur. Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi ile birlikte muhafazakârlık anlayışının da ortaya çıktığı görülmektedir.⁹ Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi ile birlikte geleneksel değerlerde bir kopuş ortamının yaşanmıştır. Bu duruma karşı bir tepkinin sonucu olarak muhafazakârlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu husus üzerinden muhafazakârlık anlayışının tanımlanması yapıldığında “eski olanı muhafaza etmek” gibi bir tavır ortaya

⁵ Mustafa Erdoğan, “Muhafazakârlık: Ana Temalar”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

⁶ Mehmet Vural, **Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık**, Elis Yayınları, Ankara, 2011, s.19.

⁷ Bekir Berat Özipek, **Muhafazakârlık**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.16.

⁸ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.46.

⁹ Nuray Mert, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007, s.164.

çıkmaktadır. Fakat bunu yeterli bir tanımlama olarak görmek mümkün değildir. Muhafazakârlığın tanımlanmasının yapılabilmesi için toplumsal, siyasal ve düşünsel temellerin ele alınması daha doğru bir tanımlanmanın yapılmasını sağlamaktadır. Buradaki kasıt kavramın ilk olarak nasıl ortaya çıktığının üstünü çizilmesidir.

Muhafazakârlığı ele aldığımızda iki farklı bakış açısını görmek mümkündür. Bunlardan ilki Aydınlanma anlayışına akıl temelli bakan Avrupa geleneği ve ikinci olarak Anglo-Sakson bakış açısıdır. Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığına bakıldığında genel olarak Fransız Devrimi ile ortaya çıkmış olan aydınlanma projelerine karşı bir tepkinin sonucu olarak görmek mümkündür. Bu açıdan Fransa'da gelişen bu muhafazakâr anlayış reaksiyoner ve tepkici tavrı içerisinde barındırmaktadır. Anglo-Sakson geleneğe baktığımızda ise daha ılımlı ve anayasal bir tavır karşımıza çıkmaktadır.¹⁰

On sekizinci yüzyılda Almanya ve İngiltere'de yer alan bazı dini akımlara bakıldığında aklın tartışılmaz derecede merkezde yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde aklın sınırlı oluşuna inanan, akıldan çok imana önem veren karşıt görüşlerde oluşmuştur. Bunlar daha çok dini bir muhafazakârlığı ifade eden gruplar olmuştur. Bu nedenle aydınlanmanın dinin oluşturduğu temel çizgiden farklı bir boyutta hareket ettiği ve dini bir tahribatı oluşturduğu şeklinde eleştirilerinde yapıldığı görülmektedir.¹¹

Muhafazakâr düşünce ve ideolojide dinin önemli bir yeri vardır. Muhafazakârlığın dine bakışı ve onun üzerinde yoğunlaşması dincilikten farklı olup zorunlu bir dincilik anlayışının olmadığı söylenebilir. Muhafazakârlar dini sadece bireysel bir kurtuluş alanı olarak görmemektedirler. Din ayrıca toplumu bütünleştiren ve birleştiren bir değer olması sebebiyle muhafazakârlar tarafından önemsendiği görülmektedir. Bu hususta dincilik ve muhafazakârlığın birbirinden farklı iki kavram olarak ele almak gerekliliği dile getirilebilir. Dincilik kendi başına muhafazakârlık olarak ele alınmamalıdır. Dincilik toplumu dini değerler doğrultusunda gerekirse güç kullanarak düzenlemeyi öngörmektedir.¹² Çağımızda bu iki kavram sürekli bir arada anılmakla birlikte toplumsal yaşantıda da eşleştirilmektedirler. Fakat durum toplumda algılandığından farklı bir yapıdadır. Dindarlığın salt olarak muhafazakârlık olarak ele alamamakla

¹⁰ Hasan Hüseyin Akkaş, "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cil 3, Sayı 2, ss. 28-39, 2001, s.3.

¹¹ Özipek, *Muhafazakârlık*, s.56-58.

¹² Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar".

birlikte muhafazakârlığı da dindarlık olarak değerlendirmenin yanlış bir yorumlama olacağı söylenebilir.

Günümüzde muhafazakârlık alanında yapılmış çalışmalara bakıldığında Edmund Burke'nin bu alandaki etkilerini görmek mümkündür. Burke muhafazakârlığı ele alırken “conservatism” kelimesini kullanmak yerine “preservation” kullanmıştır. Fakat esas noktada varılmak istenen birbirine yakın anlamlardır. Bu bağlamda muhafazakârlığın kavramsal manada ele alınmasını iki yüzyıl öncesine kadar dayanmaktadır.¹³

Edmund Burke “Reflection on the Revolution in France” adlı eserinde Fransız Devrimi sonrası yaşanmış olan hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Burke'nin eserine bakıldığında geleneksel değerlerin önemli bir konuma sahip hale getirilmesi gerektiği ve sunni olarak gerçekleştirilen değişimlerin olumsuz sonuçlar doğuracağı dile getirilip yapay değişimlere karşı çıkmıştır. Burke insanı rasyonel olmayan arzu ve kararlara sahip olan bir varlık olarak ele almaktadır. Bu açıdan insanın denetlenmesi adına gelenekler, din ve monarşinin önemli olduğunu dile getirmiştir. Bu mekanizmanın olmayışının toplumsal alanda olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağı kanısındadır.¹⁴ Fransız Devrimi'ne karşı tepkisel bir hareketin sonucu olarak ortaya çıkmış olan muhafazakârlık, bir tepkiden de ziyade siyasi ve felsefi temeli olan bir anlayıştır. Klasik anlamda muhafazakâr anlayış Avrupa'nın geleneksel yapısının değişimlere karşı korunması adına ortaya çıkmış olup anti-modernist bir yapı arz etmektedir.¹⁵

Burke insanı ele alırken onun eksikleri olduğunu dile getirmiş ve bu eksikliklerin ancak cemaat ve devlet gibi kurumlar ile giderilebileceğine dikkat çekmiştir. İnsanı ele alırken mantık ve duyguları ile ele alan Burke, mantığı sınırlı bir kavram olarak ele almıştır. Burke insanların hiçbir zaman eşit şartlarda olamayacağını ve bu durumun ancak devlet düzeni çerçevesinde ortaya çıkabileceğine değinmiştir.

Muhafazakar düşüncede aklın karşısına bir argüman olarak ortaya atılan bir diğer kavramda önyargıdır. Burke, önyargıyı ele alırken onun çok değerli bir kavram olduğu

¹³ Hasan Hüseyin Akkaş, “Muhafazakâr Siyasi Düşünce Üzerine”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 241-254, 2003, s.242.

¹⁴ Ahmet Helvacı, “Türk Siyasetinde Öznesiz Bir Kavram: Muhafazakârlık”, **Düşünen Siyaset**, Cilt 28, Sayı 9, 1999, s.28.

¹⁵ Akkır, s.9.

hususuna üzerine durmuştur. Ayrıca uzun bir zamanın ürünü olan bu değerlerin ne kadar kıymetli olduğu konusunda düşüncelerini dile getirmiştir.

Akıl yoluyla dünyanın anlaşılabilirliği görüşü ve toplumların tabii olduğu kuralların bulunabileceği fikri aydınlanma ile gelmesinin yanında bazı dönemlerde sosyalist düşünceler tarafından da benimsenmiş olup bu düşünce anlayışının mirasçısı olarak da ele alınabilir.¹⁶

Muhafazakârlığı akıl karşıtlığı olarak ele almak mümkün değildir. Muhafazakârlık toplumsal sorun ve meselelerin çözümünde akli büsbütün rafa kaldırmış değildir. Ayrıca değişim ve ilerlemelerde akla hepten karşı çıkılmamaktadır. Burada önemsenen durum meselelerin çözümünde aklın sınırlarının iyi korunmasıdır. Aklın sınırlı oluşu ve hakikatin tam manasıyla bilinemeyeceği ve bu durumun pozitif bir bakış açısı ile planlanamayacağı dile getirilmektedir. Buradaki çözümün geleneklerle ortaya çıkmış olan bilgelik ve toplumsal kurumlar ile ortaya konulması gerektiği öngörülmektedir.¹⁷

Klasik muhafazakârlıktan günümüzde kadar uzanan süreçte muhafazakâr düşünür ve devlet adamları siyaseti bağımsız bir eylem alanından ziyade sınırlı bir etkinlik alanı olarak ele almaktadırlar. Yönetimin sınırlandırılması otoriter ve baskıcı tavra karşıda bir engel mahiyetinde ortaya çıkabilmektedir.¹⁸ Muhafazakârlığın siyaseti sınırlı bir alan olarak ele alması liberalizmin sınırlı siyasal alan yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir. Devasa ve güçlü devlet anlayışı bu açıdan özgürlükler ve haklar karşısında daha sınırlı ve ayrıca dikey bir devlet anlayışından ziyade yatay iktidar alanlarını ortaya çıkarmaktadır.¹⁹

Muhafazakârlık düşüncesi aydınlanmanın mükemmelleşebilirlik düşüncesinin aksine insan doğası ve akli konusunda daha karamsar bir görüşte olmuştur.²⁰ İnsan aklının sınırlı bir algılayışı olduğu düşüncesi üzerinde mutabık olan muhafazakârlık akıldan ziyade tecrübeler ve geçmişten gelen birikimlere önem vermektedir. Özipek'e göre bu kötümserliğin pratik ve teorik olmak üzere iki nedeni bulunmaktadır. Pratik olanı akla dayalı projelerin uygulaması esnasında oluşan yıkımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.81.

¹⁷ Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar.

¹⁸ Akdoğan, **Muhafazakârlık**, s.26.

¹⁹ Akdoğan, **Muhafazakârlık**, s.29.

²⁰ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.63.

Teorik olan ise insan bilgisinin sınırlarına ilişkin kuşkular ve ilk günah olarak somutlaşan dini ve kültürel kökendir.

İnsan doğası kozmolojik düzenin sabit bir parçası olarak sınırlı şekilde yaratılmıştır. Yaratıcının mükemmelliğine karşı insanın doğası sınırlarla doludur. İlk günah anlayışı da insanın ahlaki doğasının sınırlarını çizmektedir. Bu sebepten dolayı yaratıcı karşısında insan doğasının her zaman keskin sınırları olmuş ve eksikliklerde dolu olduğu açıkça kabul edilmiştir. Bu anlayışlar çerçevesinde muhafazakâr felsefe ortaya çıkmaya başlamıştır.²¹Vural eserinde yapmış olduğu atıfta, Muhafazakâr felsefeye göre evrende bir çeşit mutlak ahlaki düzen vardır. Orta Çağ Hıristiyan dünyasında evren Yaratıcının bir hediyesi olarak görülmekte olup dünyadaki şeylere karşı bir sevgi duyumu söz konusu idi. Bu durumun o dönemde yer alan eserlere de açıkça yansıdığı görülmektedir.²²

Muhafazakârlık anlayışını ele aldığımızda toplumsal yaşantı ve bu yaşantı içerisinde yer alan geleneklerin önemsendiği görülmektedir. Bu açıdan tecrübe kavramı öne çıkarılmış olup insan eksikliklerini toplumsal hayat içerisinde geçmişte kazanılmış olan tecrübeler ile giderebileceği öngörülmüştür. Gelenekler bir diğer yönü ile toplumsal değişimlere karşı bir mekanizma olarak da değerlendirilebilir. Burke devrime karşı ortaya koymuş olduğu düşüncelerini dile getirirken geleneklerin önemine değinmiş olup ayrıca basiret, önyargı ve bilgeliği de dile getirmiştir.

Muhafazakârlık anlayışını siyasal açıdan ele aldığımızda mevcut durumu korumak ve reform hareketlerine karşı temkinli bir tavır takınmak gibi bir tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Bu durum esasında muhafazakâr anlayışın siyasi tutumu olarak da ele alınabilir. Bu durum ülkeler arasında da farklılık gösterebilir. Avrupa'da Hıristiyan demokratlar, Fransa'da Gaulle, Amerika'da Cumhuriyetçiler muhafazakâr olarak tanımlanabilir. Fakat bunlar ele alınırken tek bir tanımlama yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bu haliyle muhafazakâr grup, parti ve tavırlar birbirinden farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.²³

²¹ Vural, s.20.

²² Peter J. Bowler, **Doğanın Öyküsü**, Çev. Meltem Mater, İzdüşüm Yayınları, İstanbul,2001, s.77.

²³ Akkaş, s.243.

Muhafazakârlığı felsefi açıdan ele aldığımızda insanın yaratılışı gereği eksik olduğunun dile getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda insanın yaşamış olduğu siyasi ve toplumsal sorunların temelinde insanın kendi etkenlerinin var olduğu öngörülmektedir. Salt akıl eleştirilmiş olup insanın yaşamış olduğu sorunların akıl temelli çözümünün hataları ortaya çıkarabileceği kanısı vardır. İnsanın ehil bir hale getirilebilmesi adına gelenek, önyargı ve tarih önemli kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bu anlayışın temelinde Hıristiyanlık anlayışını görmek mümkün olup Aydınlanma dönemi felsefi akımlarına karşı bir tavrı da görmek mümkündür.²⁴

Muhafazakârlık değişimlere karşı çoğu zaman eleştirel bir tavır takınmaktadır. Bu değişimlerin radikal boyutta olması durumunda toplumsal yaşamda tahrip edici etkiler doğurabileceği dile getirilmektedir. Bu bağlamda toplumsal yaşantı içerisinde yapılması düşünülen değişimlerin geçmiş birikimleri reddetmeyen bir tarzda ve tedrici bir şekilde yapılması savunulmaktadır.²⁵

Muhafazakârlığın tanımlaması yapılırken karşımıza iki farklı yaklaşım çıkmaktadır. Bunlardan ilki muhafazakârlığın düşünce geleneği mi yoksa ideoloji mi olarak ele alınması yönünde yapılan tartışmalardır. İkincisi ise muhafazakârlığın tanımlanması hususunda yaşanan sorunlardır. Bazı tanımlamalarda muhafazakârlık değişimlere karşı sürekli bir tepki ortaya koyan gerici bir anlayış olarak ele alırken, diğer bir bakış açısı ile yapılan tanımlamalarda muhafazakârlığın değişimlere karşı bir tavrının olmadığı, değişimin yapılış usulüne karşı bir tavrın varlığını dile getirmektedirler. Muhafazakârlığı ideoloji olarak ele alan düşünürler daha çok gerici olarak tanımlama yapmaktadırlar. Aksi görüş ise muhafazakârlığı düşünce geleneği olarak görmektedir.²⁶ Muhafazakârlığı savunan bazı düşünürler bunun ideoloji olarak görülmesine karşı çıkmaktadırlar. Buna neden olarak ideolojinin bir suçlama ifadesi olarak ele alındığını ve eksik bir kavrayış olarak görüldüğü gösterilmiştir. Onlara göre muhafazakârlık kuram, teori ve ideoloji gibi düşünsel ve sosyal hareket sonucu ortaya çıkmış olan muhalif bir harekettir.²⁷

²⁴ Akkaş, s.243.

²⁵ Akkaş, s.246.

²⁶ Dinçer Bıdık, **Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2007, s.68.

²⁷ Feyza Olgu Karaaslan, **Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2011, s.13.

Muhafazakâr anlayış birçok ögeyi içerisinde barındırmaktadır. Gelenekler de bu ögeler içerisinde önemli olanlardan birisidir. Muhafazakâr anlayışa sahip kişiler gelenekleri ele alırken yeniliklere karşı bir tavır olmaktan ziyade tecrübe ya da bir öğreti olarak değerlendirmektedirler. Bu bağlamda yapılması hedeflenen değişimlerin Fransa'da ortaya çıkmış olduğu gibi toplumsal mühendislik tarzından ziyade geçmişte kazanılmış olan ve kabul gören tecrübelerin de değerlendirilmesini öngörmektedirler. Gelenekleri ele alırken farklı ideoloji ya da anlayışların bakış açılarının birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Liberal düşünce yapısı gelişimlere karşı gelenekleri bir engel olarak görürken muhafazakârlar aksini düşünmektedirler. Muhafazakârlar tarafından tecrübe olarak ele alınan gelenekler toplumsal sorunların çözümünde kullanılması gereken bir kavram olarak öngörülmektedir.

Muhafazakârlığın toplumsal ve sosyal yapısına bakıldığında geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurma düşüncesinin varlığı söz konusudur. Geleneklerden kasıt toplum nezdinde tamamen kabullenilmiş olanlarıdır. Diğer türlü bakıldığında muhafazakârlar da geleneklerin belirlenmesi hususunda seçicidir. Yoksa kölelik sırf gelenek olduğu için muhafazakârlar tarafından kabul edilmesi muhtemel bir kavram olarak karşımıza çıkabilirdi.²⁸

Muhafazakârlar toplumu bir organizma olarak ele almaktadırlar. Bu kapsamda otorite, mülkiyet, devamlılık, hiyerarşi gibi kavramları önemserler.²⁹ Bu bağlamda toplumu geçmişten geleceğe uzanan ve kendisine dışarıdan yapay bir müdahalenin yapılmaması gereken bir canlı yapı olarak ele almaktadırlar. Toplumun yapısı içerisindeki gelişimden dolayı organizmaya benzetilmiştir. Toplum da organizma gibi değişik aşamalardan geçerek gelişir ve bu süreçte kendisine sürekli olarak birşeyler katar. Bu hususta önemsenen nokta bu organik ve canlı yapıya karşı yapılmak istenen değişimin nasıl yapılacağıdır. Toplumsal hayatta hızlı ve radikal bir değişimin yapılmak istenmesi ya da bir değişim sürecinin olması gerekenden hızlı bir şekilde yapılmak kastı ile toplum

²⁸ Bıdık, a.g.e., s.72.

²⁹ Özgün Erler, "Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakâr Demokrat Kimliği, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, sayı 10, ss. 126-132, 2007, s.126-127.

tarafından benimsenmeden yapılmak istenmesi problemleri beraberinde getirecek bir yaklaşım olarak ele alınmıştır.³⁰

Muhafazakârlık toplumu ele alırken toplum tarafından vazgeçilmez parçalardan birisi olarak dini görmektedir. Bu kapsamda ekonomi, otorite ve benzeri kavramlar toplumun bedeni oluştururken din ise ruhunu oluşturan bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu sebepten dolayı dini hayatı içerisinde barındırmayan toplum ruh anlamında eksik olarak görülmektedir. Dinin bu denli önemszenmesinki nedenlerden birisi de dinin toplumu bir araya getiren ve birlikteliği sağlayıcı bir özelliğinin olmasıdır.³¹ Muhafazakârların dine toplumsal işlevi açısından bu denli önem vermesi önemlidir fakat bu kendi başına muhafazakâr düşünceye sahip insanları dindar olarak adlandırmak adına yeterli değildir. Muhafazakâr düşünce içerisinde din kavramı ele alınırken insanın kurtuluş aracı olarak görülmekten ziyade toplumsal bağları güçlendiren bir kavram olarak ele alınmıştır. Ayrıca siyasal manada din temelli oluşumların yapıları içerisinde toplum mühendisliği tarzında bir anlayışı da görmek mümkündür. Muhafazakâr düşünce bu anlayışa karşı da tepkili bir yaklaşıma sahiptir.³²

Muhafazakârlığı oluşturan öğelere bakıldığında karşımıza otorite, mülkiyet, gelenek, hiyerarşi, faydacılık, insanın kusurlu olması, organizmacılık gibi kavramlar çıkmaktadır.³³ Bunlara dini, toplumsal birliği, örfleri, inançları ve benzeri gibi unsurları da eklemek mümkündür.

Muhafazakârlığın temel taşlarından birisi de geleneklerdir. Geleneklere bağlılık dışarıdan bakıldığında çok teslimiyetçi görülebilir. Muhafazakârlar gelenekleri bir türlü bilginin kaynağı ya da diğer bir tabir ile bilgelik olarak görmektedirler. Bu durumda gelenekler toplumsal tecrübelerin bir sonucu olarak görülmektedir. Muhafazakârlar geleneksel kurum ve normları tarihsel bir tecrübenin vücut bulmuş hali olarak ele almaktadırlar ve bu hususun insan aklının çabaları ile ulaşılmasının zor olacağı kanaatinde oldukları söylenebilir. Ayrıca muhafazakârlar için gelenek toplumsal yapının ana omurgası gibi görülmektedir. Bu durumda şahsa aidiyet duygusu kazandırarak

³⁰ Ömer Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum", **Uluslararası Demokrasi ve Muhafazakârlık Sempozyumu**, Cemev Yayınları, İstanbul, 2005, s.72.

³¹ Çaha, s.72.

³² Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar".

³³ Andrew Heywood, **Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s.67.

köksüzlük boşluğuna düşmekten koruyarak kendi kimliğinin bilincine varmasını sağlamaktadır.³⁴

Genel olarak muhafazakârlık anlayışını ele aldığımızda Aydınlanma'nın salt akıl anlayışına, Fransız Devrimi'nin ortaya koymak istediği değişimlere ve toplum mühendisliği tarzında ortaya konulmak istenen değişimlere karşı muhalif bir tavır olarak görmek mümkündür. Muhafazakâr anlayıştan kasıt toplumun devrimci bir tarz ile değiştirilmesi yönünde hareket eden projecilere karşı korunmasıdır. Bu çerçeveden tanımlama yapıldığında, devrimci bir dönüşümü hedefleyen anlayışların karşısında yer alan kişilerin ortaya koymuş oldukları tepkinin biçimlendiği bir felsefeyi, geleneği ve bunların sonucu ortaya çıkmış olan bir ideolojiyi ifade eder.³⁵

Günümüzde muhafazakâr düşüncenin gelişimine bakıldığında eski dönemlerden daha donanımlı olduğu göze çarpmaktadır. Bunda tam olarak muhafazakâr denilmeyecek de olsa aydınlanma düşüncesine karşı olarak fikir ortaya koyan düşünürlerin de katkısı görülmektedir. Ayrıca aydınlanma ile ilişkisi olan ya da az da olsa ilişkilendirilen siyasi projelerin hüsrana uğraması veya yıkımla sonuçlanması muhafazakârlığın birikim noktasından artmasında önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca aklın ön plana alınması aklın tiranlığını ortaya çıkarmış ve sonuç olarak aklın kendi meşruluğunu bile eleştiren bir hal almasına sebep olup bir yıkıcı bir yol ortaya koymuştur. Muhafazakârlığın akıl anlayışına günümüzde değer verildiği görülmektedir. Bir yüzyıl önce gerici ya da tutucu olarak isimlendirilen muhafazakârlar günümüzde siyasi arenada ve toplumsal düzende ön sıralarda yer almaktadırlar.³⁶

Muhafazakâr düşüncenin yapısına bakıldığında devrimlerin getirmiş olduğu topyekûn değişimlere karşı bir tutum sergilediği açıkça görülmektedir. Muhafazakâr düşünce değişimlerin daha yumuşak bir şekilde çeşitli evrelerden geçerek yapılması kanaatinde dir. Bu nedenle gerçekleştirilen devrimler karşısında eleştirel bir şekilde durmuş ve bu değişimlerin tedrici bir şekilde yapılması gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır. Morin³⁷ devrimlerin özgürleşmeyi sağlamakla birlikte terörü de

³⁴ Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar".

³⁵ Özipek, **Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset**, s.6.

³⁶ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.86-87.

³⁷ Edgar Morin, **Avrupa'yı Düşünmek**, çev. Şirin Tekeli, Afa Yayınları, İstanbul, 1988, s.104.

getirdiğini dile getirmiştir. Barışın ve özgürleşmenin ortaya çıkmış olduğu cumhuriyetlerde kurtarıcılarının nasıl totaliter bir yapıya dönüştüğünü söylemektedir.

Aydınlanmaya karşı en sert tutum dinsel kanaatten gelmiştir. Aydınlanmanın ortaya koymuş olduğu düşünce yapısının dini temellerde birebir çakışması ve dinsel bir yıkımın zeminini hazırlaması bu konuda karşı tutumun varlığını kaçınılmaz hale getirmiştir. Tarihsel bir birikimi de beraberinde taşıyan dinin bu durum karşısında sessiz kalması beklenmemiştir. Fakat geçmişte yapmış olduğu hatalar karşısında Aydınlanma tarafından eleştirilen din ilerleyen dönemlerde Aydınlanmanın da kendi konumuna düşeceğine şahit olacaktır.³⁸

Gelenekler sözde kalan bir kavram olmaktan ziyade; aile, dini kurumlar, üniversite, vakıflar ve benzeri sosyal kurum ve topluluklardan oluşan bir reel alandır. Bu kurum ve normlar toplumsal birlikteliği sağlarken ayrıca bireyin devlet karşısında özerklik kazanmasını da sağladığı söylenebilir.³⁹

Muhafazakârlığı modern çağda ele alıp yorumlarken siyasi muhafazakârlık ve felsefi muhafazakârlık olarak iki ana seçenek altında yorumlamak mümkündür. Bu iki tür muhafazakârlık benzer olmakla birlikte birbiriyle aynı yapıda da değildir. Bu açıdan siyasal muhafazakârlık kendisine referans olarak felsefi muhafazakârlığı almıştır. Bu iki muhafazakârlık türünün Avrupa'daki seyri de birbirinden farklı bir yol almıştır. Farklı arayışlar farklı sonuçlar ortaya koyarak muhafazakârlığın seyrinde değişiklikler ortaya koymuştur.⁴⁰

Siyaset felsefesinde tartışılan birçok kavram gibi muhafazakârlığın da ideoloji olup olmadığı konusunda çeşitli yorumlar söz konusudur. Bu konuda öne çıkan çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan ilki muhafazakârlığı Fransız rejiminden sonra çıkmış ve rejimi ve kuralları eleştiren bir ideoloji olarak ele almıştır. Bu açıdan muhafazakârlık kilise, aristokrasi, krallık ve feodaliteyi savunan bir akım olarak değerlendirilmektedir. Diğer yaklaşım ise muhafazakârlığı kurumları ve var olan değerleri korumaya yönelim kaygıları olan algılayış biçimi, tutum ya da tavır olarak ele almaktadır. İdeoloji olmayan muhafazakârlık bütün toplumlarda var olmuştur. İnsanlar

³⁸ Vural, s.35.

³⁹ Erdoğan, "Muhafazakârlık: Ana Temalar.

⁴⁰ Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

belirli toplumsal kuralların içerisinde yaşarlar ve belirli değerler ile hayatlarını sürdürürler. Bu duruma alışan toplumlar alışkın olduğu değer ve kurumları kaybetme korkusu içerisinde olabilirler. Bir kopuşun gerçekleşmesinden ziyade geleneksel değerlere bağlı bir şekilde yaşamak insana huzur vermektedir.⁴¹Bu açıdan değerlendirildiğinde ideolojik olmayan muhafazakârlık insanın doğası üzerine kurulmaktadır. İnsan alışkın olduğu değerleri özümsemekte olup ani kopuşlar karşısında direnç göstermektedir. Bu direncin bir çıktısı olarak kendi alanını koruma eğilimi her zaman karşımıza çıkmaktadır. Hal böyle olunca insan bulunmuş olduğu çevrenin değerleri içerisinde durağan bir şekilde yaşamayı da tercih edebilmektedir. Burada geleneksel değerlere karşı teslimiyet de açıkça göze çarpmaktadır.

İdeolojik anlamda muhafazakârlık ele alındığında sosyalizm ve liberalizm gibi büyük bir ideolojiyi temsil etmektedir. Muhafazakârlık diğer ideolojiler arasında en sakin yapıya sahip olan bir ideoloji olarak görünse de tutum ve tutumlar karşısında kendisini çabucak toparlayabilen ve süreklilik arz eden bir yapı içerisinde yer almaktadır. Muhafazakârlığın ideoloji olarak ele alınmasında ki en büyük etkenlerden bir tanesi de tepkisel bir duruşa sahip olmasıdır.⁴²

Muhafazakâr düşüncede insanın ulaşması gerektiği nihai bir hedeften ya da son bir noktadan söz etmek zordur. Çünkü insanın sınırlı bir varlık oluşu ve hiçbir zaman mükemmeli bulamayacağı anlayışı bu düşünce önünde bir set vazifesi görmektedir. Bu noktada diğer siyasi ideolojilerde olan telos kavramının yokluğu aklın sınırlılığı ile ele alınıp bu nokta ile ilişkilendirilmektedir.⁴³

1.2. Muhafazakârlığın Değerleri

Muhafazakârlığın değer yargılarını ele aldığımızda karşımıza soyut ve somut kavramların bir arada olduğu karmaşık bir alan çıkmaktadır. Bu kavramların oluşumu ve değişimi noktasında her zaman dile getirilen tedrici değişim muhafazakârlar tarafından öngörülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi muhafazakâr düşünce ya da siyaset geleneği toplum mühendisliği tarzında değişimleri öngören durumların karşısında yer almaktadır. Muhafazakârlık düşüncesi kendi anlayışı ile birlikte bazı

⁴¹ Vural, s.41-42.

⁴² Vural, s.47.

⁴³ Özipek, a.g.e., s.183.

değerlere de önem vererek kendisi ile birlikte ortaya koymaktadır. Bu değerleri ele alırken aile, devlet, demokrasi, birey ve toplum, değişim ve devrim hususlarına değinilerek muhafazakârlık ele alınmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Aile

Muhafazakâr düşünce içerisinde aile önemli bir konuma sahip bir olgudur. Birçok ideoloji ya da düşünce geleneğinde olduğu gibi muhafazakârlarda aileyi toplumun en temel birimi olarak ele alır ve işlevlerine önem atfeder. Ayrıca aile toplumsal devamlılığın ve sosyalleşmenin merkezi konumunda olduğu için muhafazakâr düşüncede önemli bir konu olmuştur. Toplumsal devamlılığında bir sağlayıcısı olan aile muhafazakâr değerlerin devamlılığı ve aktarımı için önemli bir kurum vasfını üstlenmektedir.

Maddi, manevi ve bedensel ihtiyaçların en doğru şekilde karşılandığı dayanıklı ve sağlıklı bir kurum olan aile bireylerin bir araya getirip oluşturduğu bir kimlik olmakla beraber toplumsal dayanışmayı sevk eden bir kurum olarak da ele alınabilir.⁴⁴Aile insanın eksikliklerini gideren ve maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamasında yardımcı olan önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aidiyet duygusunun önemsendiği aile sınırlı bir varlık olan insanın eksikliklerinin giderilmesinde de önemli bir yer teşkil etmektedir.

Muhafazakâr düşüncenin temel felsefesinde hem geleneksel yaşamın koruyucusu olması açısından hem de toplumun temel birimi olması açısından ailenin önemi büyüktür. Aile toplumun pekişmesini sağlayan ve onları bir arada tutam olgudur. Ayrıca toplum içerisindeki dayanışmayı sağlar ve nihayetinde toplumun en temelden başlayan eğitim kurumu olma vasfını görmek de mümkündür.⁴⁵

Muhafazakâr toplumsal yapının önemli organlarından birisi de aile olarak görülmektedir. Muhafazakârlara göre aile toplumun en küçük yapısı olarak toplumun yapısını oluşturmaktan öte üstelendiği toplumsal görevler ile toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan aile toplumsal işlevselliği itibarı ile toplumun temelini oluşturan bir kurum olarak ele alınmaktadır. Aile bireyi toplumsal yapı içerisinde

⁴⁴Ömer Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum", *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*, Ak parti yayınları, Ankara, 2004, s.78.

⁴⁵ Vural, s.65.

yetiştirmekte olan bir kurum olmakla birlikte toplumsal çeşitliliğinde sağlayıcısı olarak ele alınmaktadır. Farklı aile yapılarının ortaya koymuş olduğu farklı gelenek ve inanışlar toplumsal çeşitliliğin de bir sağlayıcısı olarak görölmektedir. Aile bu esası itibarıyla bireye toplum iğerisinde bir kimlik kazandırmaktadır. Bireyin kazanmış olduğu bu kimlik üzerinden toplumsal dayanışma ve kaynaşmanın temelleri oluşmaktadır. Aile bağları dūřuk olan bireyler toplumsal dayanışma alanında da aktif bir hal alamamaktadır. Durumun böyle olması toplumsal çözümlenin de oluşmasını hızlandırmaktadır.⁴⁶

Yařayan bir organizma olarak ele alınan toplumun sürekli bir uyum iğerisinde olması gerekmektedir. Aile de bu hususta önemli bir göreve sahip bir kavramdır. Bireyle devlet arasında yer alan bir kurum vazifesi olarak değerlendirilmektedir. Liberal dūřünce bireyi yalnız ve tek olarak ele alırken muhafazakâr dūřünce de bireyi korumak adına aile, din ve gelenek gibi kurumlara önem verilmiştir. Siyasi dūřünce geleneğinde belirli hareket noktaları bulunmaktadır. Bunlara bakıldığında; liberalizmin bireyden hareketle yola çıktığı, sosyalizmin sınıfsal hareketlere önem verdiği, muhafazakârlığın ise aile temelli hareket mekanizmalarının olduğu söylenebilir. Bu sebeple muhafazakâr anlayış ve hükümetler aileyi korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.⁴⁷

Muhafazakârlık açısında geleneklerin önemli bir kavram olduğu çalışma iğerisinde birçok yerde dile getirilmektedir. Fakat bu geleneklerin sınırları nelerdir bunların belirlenmesi konunun anlaşılması açısından önem teşkil etmektedir. Muhafazakâr dūřüncede gelenekten kasıt geğmiş zamanlarda alışkanlık olan her şeyin alınması olmayıp topluma faydası olabilecek ve belirli tecrübelerin ürünü olan şeylerdir. Geęmiř dönemlerde kölelik gibi bir kavramın olduğu açıkça bilinmektedir. Fakat muhafazakârların köleliği savunduğu kesinlikle söylenemez. Buradan da anlaşılıyor ki geleneklerin ya da normların belirlenmesinde önemli kriterler vardır. Bunda da en önemlisi topluma faydası olması ve uzun dönemdir süregelen anlam taşıyan bir kavram olması gerekmektedir.

Muhafazakâr anlayışta aile ve mülkiyet birliktelik arz eden kavramlardır. İkisini birbirine destek veren kavramlar olarak ele almak mümkündür. Mülkiyetin temeli

⁴⁶ Çaha, “Muhafazakâr Dūřüncede Toplum”.

⁴⁷ Murat Yılmaz, “Muhafazakâr Demokrat Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir”, **Muhafazakâr Dūřünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 143-147, 2004, s.144-145.

olarak aileyi baz almak mümkündür. Mülkiyet ise toplumsal düzenin oluşmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu iki kavramı birbirinden ayırmak mümkün görülmemektedir. Toplumsal düzenin önemli iki parçası olan bu iki kavramda ortaya çıkmış olan bir tahribat toplumsal düzen üzerinde de önemli zararlara sebebiyet olarak görülmektedir.⁴⁸

1.2.2. Devlet

Muhafazakârlığın otorite kavramı üzerinde yoğunlaşması onu otoriter olduğu ve gücün sınırsız bir şekilde kullanılması öngördüğü anlamına gelmemelidir. Bu noktada gücün belirli bir tekel elinde paylaşılması, özgürlüklerin sınırlandırılması, baskı ve güç kullanımı otorite ile karıştırılmaması gerekmektedir. Bu tutumu Burke ele alındığında da görmek mümkündür. Bu noktada Burke siyasal baskıcılığa duymuş olduğu nefret ile teorisini oluşturmuştur.⁴⁹

Muhafazakâr tutum siyaset düşüncesi üzerinde farklı bir tür olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tutum sadece muhafazakâr bir görüş üzerine bina edilmiş değildir. Bu hususta “dünün devrimcileri, yarının muhafazakârları” bunu en güzel anlatan örnek olarak öngörülebilir. Muhafazakâr tutum davranışlardaki tutuculukla birlikte siyaset sistemi olarak da statükocu bir tavır sergilemektedir. Statükocu bu tavır sadece muhafazakâr düşünce yapısındaki insanların değil zamanla farklı siyaset gruplarının da takınabildiği bir tutumdur. Bu açıdan ele alındığında muhafazakâr tutum çoğu zaman iktidar hedefli ve koruma içgüdümlü bir siyaset tavrını ortaya koymaktadır.⁵⁰

Muhafazakâr düşüncede devletin varlığının sebebi insan doğasının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Muhafazakârlığın otorite üzerinde yapmış olduğu ısrarlı vurgu demokrasi ile ilişkisi hususunda akla soru işaretleri getirmektedir. Bu hususta bireysel haklar ve demokrasi hususunda liberaller tarafından eleştiriler olup bu eleştirilerin haklılık payının olduğu söylenebilir. Birçok ülkede aile, din ve geleneği koruma adına

⁴⁸ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁴⁹ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.166-167.

⁵⁰ Ömer Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

paternalist ve illiberal politikalar muhafazakâr yöneticiler tarafından kabul görmektedir.⁵¹

1.2.3. Demokrasi

Muhafazakârlıkta özgürlük kavramını ele aldığımızda, evrensel özelliklere sahip olan bir özgürlük kavramından ziyade toplumların kendi tecrübeleri sonucunda oluşan özgürlük anlayışı karşımıza çıkmaktadır.

Özgürlüğün yasal sınırlarının sadece somut kavramlar çerçevesinde belirlenmesinden ziyade onun gelenek, din ve ahlak kuralları çerçevesinde şekillendirilmesi gerektiği görüşü hakim olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bir normlar bütünü olarak ele alınmaktadır.⁵²

Muhafazakârlığın demokrasi ile ilişkisine bakıldığında farklı zaman ve mekânlardaki tutumundan ziyade onun demokrasiyi güçlendiren ve destekleyen özelliklerinin göz önüne alınması durumunda demokrasiyi destekler nitelikte olduğu dile getirilebilmektedir. Fakat demokrasiyi prosedürel bir kavram olarak değerlendirdiğimiz, bu noktada halk egemenliğini ele alan, demokrasiyi bir amaç olarak gören ve benzeri gibi kavramlar noktasında bu prosedürlere tam anlamıyla yakın olmadığı göze çarpmaktadır. Özellikle tepkisel muhafazakârlık kapsamında ele alınan düşünürlerin bazı ülkelerde demokrasiyi eleştiren görüşlerinin olduğunu ve otoriter sistemleri destekledikleri göze çarpmaktadır. Ancak muhafazakâr düşünürlerin demokrasiye ilişkin görüşleri ele alınırken günümüz demokrasinden ziyade o dönemin demokratik anlayışını ele almak daha açıklayıcı olacaktır.⁵³

Muhafazakârlık kavramı ve demokrasi ile olan ilişkisi gündeme geldiğinde liberalizmle bir araya geldiği noktalar akla gelmektedir. Esas olarak muhafazakârlığın demokrasi ile ilişki kurmasını, demokrasiden yararlanması ve katkıda bulunmasını sağlayan etkeni liberalizmle kurmuş olduğu ilişki olarak ele almak mümkündür. Liberalizm ve muhafazakârlığı bu noktada bir araya getiren nokta onu reaksiyoner tutumundan ziyade

⁵¹ Bekir Berat Özipek, "Muhafazakâr Siyasetin Temelleri", **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

⁵² Özipek, **Muhafazakârlık**, s.141.

⁵³ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.1173-174.

dünyaya, insana, devlete, topluma ve benzeri gibi hususlara bakışını sağlayan felsefi tutumu olarak görülebilir.⁵⁴

Kültürel farklılıkları saygı ile karşılayarak demokrasinin gelişimi için her toplumun kendisine özgün kurumlarını desteklemesi ya da saygı duyması gerektiğini savunan muhafazakâr düşünce bu bakış açısı noktasında liberalizm ve sosyalizmden daha demokrat olarak görülebilir. Diğer ideolojilerden farklı olarak muhafazakârlığın demokrasi adına söylenecek olumlu gelişmelerinden bir tanesi de geri dönüşü olmayan siyasal değişimlerin karşısında olması olarak ele alınabilir.⁵⁵

1.2.4. Birey ve Toplum

Muhafazakâr düşüncede birey eksiklikleri olan bir varlık olarak ele alınmıştır. Birçok noktada değinildiği gibi insanın eksik yaratılmış ve yaratıcı karşısında hatalarla dolu bir varlık olarak ele alınması bireyin konumunu önemli ölçüde etkilemektedir. Bireyin tek başına pek yüksek anlamlar ifade etmediği muhafazakâr düşüncenin içerisinde açıkça göze çarpmaktadır.

Muhafazakârlık birey karşısında toplumu daha önemli bir kurum olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan toplum muhafazakâr düşüncede birey üzerindeki etkisi açısından değerli olarak görülmektedir. Toplumun bireyler üzerindeki şekillendirici, öğretici ve bazı dönemlerde yönlendirici etkileri görülmektedir. Bu anlamıyla insana değer katan bir olgu olarak görülmektedir.

Muhafazakârlık anlayışında toplum genellikle üzerinde durulmakta olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel manada tüm muhafazakâr gruplar toplum söz konusu olduğunda belirli ana noktalar üzerinde durmaktadırlar. Genel olarak muhafazakârlara göre toplum, geçmişten gelip geleceğe ulaşan ve devamlılık arz eden bir organik yapı olarak tanımlanabilir. Bu organik yapı müdahale edilmemesi gereken bir alan olarak görülmektedir. Toplumun arka planı muhafazakârlara göre mükemmel işleyen canlı ve işlevsel bir alan olarak görülmektedir. Bu açıdan toplum canlı bir organizma gibi sürekli bir gelişim göstermektedir. Bu gelişim sürecinde farklı boyutlar kazanarak sürekli yeni şeyler eklenmektedir. Bu durumda toplum kendisini sürekli

⁵⁴ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁵⁵ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.180-182.

olarak yenileme duymaktadır ve yenilenmektedir. Bu sebepten dolayı toplum işlevselliğini yitirmiş olan değer, kurum ve koşullarını yenilemektedir. Bu açıdan muhafazakâr düşüncede toplumsal değişim canlı bir organizmada olduğu gibi kendiliğinden ve ihtiyaç halinde sağlanmaktadır. Dışardan gerçekleştirilmek istenen değişimler toplumun yapısı üzerinde bozulmalara sebep olmaktadır. Bu bozulmalar toplumun sadece kendisini değil farklı alanların da etkilenmesine sebebiyet oluşturmaktadır.⁵⁶

İnsanın eksikliklerle dolu olduğu göz önüne alınıp bir değerlendirme yapıldığında toplumsal eğitim bu eksikliklerin giderilmesi açısından eğitici bir yapıya sahiptir. Muhafazakâr düşüncede insanların bireysel olarak belli noktalara gelemeyip ancak grup, cemaat ya da belli aidiyetlerin olduğu toplumsal hareketler içerisinde gelişim sağlayabileceği üzerine durulmuştur.

Muhafazakârlara göre toplum çeşitli kuram ve normlardan meydana gelmektedir. Bu kuram ya da normlar genellikle tarihsel birikimlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gelenek ve göreneklere bağlılık muhafazakâr toplumun en önemli özelliklerinden birisi olarak görülmektedir. Burada esas teşkil eden şey akıl karşısında yer almanın yanında aklın karşısına da tarihsel birikimlerin konulmasıdır. Bu sebepten dolayı muhafazakârlıkta tecrübe önem verilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakâr toplumda sadece siyasi kanaatin belirlediği normlar değil ayrıca toplumsal değerlerin ortaya koymuş olduğu normlar da bağlayıcılığı olan şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlar toplumların kendi tarihsel geçmişlerinden gelen ve geleneklerin belirlemiş olduğu normlara inanırlar.⁵⁷

Muhafazakârlık bireyi liberalizm gibi ayrıcalıklarla dolu bir hale getirmeyip toplum içerisinde bir varlık olarak ele almaktadır. Bu nedenle bazı ayrıcalıkları topluma devreder. Bireysel aklın sınırlılığı düşünüldüğünde birey de içinde yer aldığı toplumla sınırlandırılır.⁵⁸

Muhafazakâr toplumun ortaya koymuş olduğu bir takım organlar bulunmaktadır. Bu organlar bazen yönetimle ortaya konulmakla birlikte bazı dönemlerde ise toplumsal

⁵⁶ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁵⁷ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.104.

⁵⁸ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.101.

dinamikler ile ortaya çıkmaktadır. Bu organları otorite, düzen, gelenek, din, mülkiyet ve aile olarak ele almak mümkündür. Muhafazakârlara göre toplumun varlık kazanabilmesi düzen ve otorite ile ilişkili bir durum olarak ele alınmaktadır.⁵⁹

Muhafazakârlar için toplum yaşayan bir organizmaya benzediği için sadece akıl değil duygu, inanç ve anılar da vardır. Muhafazakârlara göre toplumu bir arada tutam şeylerin arasında dogmalarda yer almaktadır. Dogmaların gerçek ile ilişkisi ikincil bir öneme sahiptir. Tam anlamıyla yaşanmamış olsa bile şanlı tarik anlayışı bunların arasında yer almaktadır. Ayrıca din de insanları bir araya getirip aidiyet duygusunu güçlendirdiği için ve insanları iyi davranmaya ikna ettiği için saygıyı hak eden bir kurum olarak ele alınmaktadır.⁶⁰

Muhafazakârlık toplumsal düzene önem vermektedir. Toplumsal düzenin sağlanması noktasında otorite önemli bir yer kaplamaktadır. Bu sebepten dolayı muhafazakârlık düşüncesi ya da temel yapılanmasında otorite ve güç kabul edilen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.5. Değişim ve Devrim

Muhafazakârlığın değişimlere karşı bir karşıtlık olarak ortaya çıktığını göz önüne alırsak değişim ve devrimin önemli bir kavram olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Değişimlerin gerekliliği ve ölçülülüğü konusunda mutabakatın sağlanması durumunda bu konuda eleştirel olmayan muhafazakârların olduğu gibi bunun tam aksi şekilde davranan muhafazakârların da olduğu görülmektedir. Bu iki farklı bakış açısını ortak payda altında toplayan şey ise değişimin belli bir duyarlılık çerçevesinde ve gereksinimleri karşılaması noktasında yapılması anlayışıdır.⁶¹

Muhafazakârlığın değişim karşısında salt bir şekilde direndiği görüşü artık kabul edilmeyen ve yanlış olarak gördüğümüz bir düşüncedir. Muhafazakârlar değişimin gerekliliği noktasında farkındalık duygusuna sahip olmakla birlikte değişimin yapılaş şekli ve uygulanış biçimi noktasında eleştirel bir yaklaşım sergilemektedirler. Burada üzerinde durulması gereken nokta değişimin bir anda gerçekleşen ve toplum mühendisliği gibi kurum ve yapıları belli bir süreç tanımadan yapılan değişimlerdir.

⁵⁹ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁶⁰ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.111.

⁶¹ Vural, s.72.

Muhafazakâr düşüncede değişimin tedrici bir şekilde yapılması istenilmektedir. Bu şekilde olan değişimlerin toplumun bireyleri ve gruplar tarafından benimseneceği görüşü yaygındır. Ani değişimlerin bir tepki oluşturacağı ve bunun olumsuzluklar oluşturacağı düşüncesi muhafazakâr düşünce içerisinde görülen en önemli konulardan bir tanesi olmuştur.

Muhafazakâr anlayış ve ideoloji tanımlaması yapıldığında bu tanımlama içerisinde toplum önemli bir yere sahip olmaktadır. Söz konusu değişim toplumsal alanda ortaya çıktığında muhafazakârlar süreklilik kavramına önem vermektedirler. Toplumun zamanla kazanmış olduğu gelenek ve kazanımları kesintiye uğratan bir kesintiye karşı önyargılı bir bakış açısı olduğu söylenebilir. Toplumsal kargaşa ve bunalımlara karşı süreklilik kavramı bir koruyucu olarak öngörülmektedir. Sürekliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan istikrar; ekonomik, toplumsal, siyasal kalkınmanın kaçınılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Reaksiyoner bir anlayış olarak ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışı genel manada iki şeye karşı reaksiyon göstermektedir. Bunlardan ilki toplumu cansız bir varlık olarak görüp dışarıdan bir müdahale sonucu değişimlerin gerçekleştirilmesi olarak söylenebilir. Diğeri ise sanayi devrimi ile ortaya çıkmış olan toplumsal tahribat olarak gösterilmektedir. Bu iki durum söz konusu olduğunda muhafazakâr anlayışın reaksiyon göstermesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.⁶²

Muhafazakârların değişime karşı ihtiyatları tutumunun nedenleri derindedir. Aydınlanma aklının muhafazakârlar tarafından önemsenen değerleri aşındırması, geçmişe ait sıcak değerlerin yozlaşması ve güvensizlik duygusu yer almaktadır. Bu durumlara bazı dönemlerde yaşanan devrimci kopuşlar da eklendiğinde durum daha da anlaşılır hal almaktadır. Toplumun bir organizma olarak ele alınması fikrini yadsıyan ve ani bir değişimi ortaya koyanlar muhafazakâr kanaat tarafından eleştirilmektedir. Muhafazakârların soğuk ve tenkitçi değişimden kastı da bu tür değişimleri kast etmektedir.⁶³

Muhafazakârların değişime bakış açıları onları diğer fikirlerden ayıran önemli özelliklerinden birisidir. Muhafazakârlık kavramı dile getirildiğinde yaygın olarak değişim karşıtlığı olarak anılmakla birlikte durumun bu şekilde olmadığı söylenebilir.

⁶² Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁶³ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.115.

Muhafazakârlık değişimin kendisine karşı olmaktan ziyade değişimin yapılış tarzına karşı bir tutum sergilemektedir. Burada karşı olunan durum değişimin radikal bir şekilde ortaya konulmak istenmesidir. Oysa muhafazakâr düşünce değişimin toplumsal dinamikler ile tedrici bir şekilde kendiliğinden olmasını tercih etmektedirler. Hal böyle olunca muhafazakârlar radikal ve devrimci bir siyaset üslubundan ziyade itidalli bir politikadan yana tavır almaktadırlar.⁶⁴

Gelenek ve göreneklerin sürekli olarak aynı şekilde kalması mümkün görülmemektedir. Bunlar zamanla toplumsal ihtiyaç ve istekler doğrultusunda kendiliğinden sürekli bir değişim arz etmektedir. Hal böyle olunca toplum zarar görmesi düşünülemez. Fakat bir müdahalenin olması toplumsal ortama zarar verecek sonuçları doğurması mümkündür. Bu sebepten dolayı değişimin toplumun kendi doğasını bozmadan kendiliğinden gerçekleşmesi muhafazakârlar tarafından desteklenmektedir.⁶⁵

Muhafazakârlar tarafından vurgulanan doğal düzen, evrim ve organizmacı toplum anlayışı herhangi bir devrime karşı olduğunu göstermektedir. Devrimlere karşı oluşu muhafazakârların var olan en temel özellikleri arasında yer almaktadır. Burke'nin Fransız Devrimi'ne karşı çıkışı buna örnek olarak görülebilir. Burke devrimi eleştirirken salt aklın kullanılarak toplumun değiştirilmek istenmesine karşı çıkmaktadır. Amerikan ve İngiliz devrimini destekleyip Fransız devrimini eleştirmesindeki en önemli nedende bu durum olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁶ Bu ve buna benzer devrimlerdeki eleştirilen nokta toplumsal düzenin ve normların tamamen değiştirilmek istenmesidir. Bunun evrimsel bir şekilde olmaması eleştiriler arasında yer almaktadır. Toplumsal değerlerin direkt hedef alınarak başlatılan mücadele muhafazakârlar tarafından istenmeyen bir durumdur.

Muhafazakârlar değişime ilişkin çekincelerinden dolayı devrim ve topyekûn değişimlere ve bunun bir sonucu olan kopuşlara kaygılı bir şekilde yaklaşmaktadırlar. Doğal yasa olarak adlandırılan kavramın ilahi emirler doğrultusunda şekillendirildiğini varsayarsak

⁶⁴ Murat Yılmaz, "Muhafazakâr Demokrat Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir" s.145.

⁶⁵ Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

⁶⁶ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.123.

bu yasaların özüne yapılmak istenen değişimler dinin özüne yapılan bir eleştiri gibi düşünölmektedir.⁶⁷

1.3. Muhafazakârlığın Batı'daki Algılanış Biçimi

Muhafazakârlık anlayışını Batı dünyasında birkaç farklı örnekle ele almak mümkündür. Bu muhafazakârlık anlayışlarına bakıldığında Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı, Anglosakson geleneği olarak adlandırılan İngiliz muhafazakârlığı ve son dönemde karşımıza çıkan Amerikan muhafazakârlık anlayışlarıdır.⁶⁸

Muhafazakârlık düşüncesi ele alınırken farklı tanımlamalar dile getirilmiş ve farklı şekillerde ifade edilmiştir. Burada geleneksel, liberal, klasik ya da yeni olarak nitelendirilmeler ortaya çıkmaktadır. Bu durum ölkeden ölkeye farklılıklar göstermektedir.⁶⁹

Muhafazakârlığın eski ya da yeni olarak anılması ortaya çıkmış olduğu ölkenin sosyo-kültürel yapılarının farklılıklarından dolayı ortaya çıkmaktadır. Muhafazakârlığın yorumlanmasındaki çeşitlilik siyasal alanlarda da ortaya çıkmaktadır. Muhafazakârlığın yaşamış olduğu bu dönüşün dünya siyasetinde de belirleyici bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle muhafazakâr partilerin seçim kazanması yirminci yüzyılın son çeyreğinde muhafazakârlığın yükselişine sebep olmaktadır. Akdoğan bu durumu genel bir eğilim olarak ele almaktadır. Yetmişli yıllardaki radikal değişimlerin ortaya çıkarmış olduğu gerilimler çoğu ideolojide daha ılımlı bir eğilimin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁷⁰

1.3.1. Kıta Avrupa'sı Muhafazakârlığı

Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığını ele alırken iki farklı tarzda anlayış karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Fransız tarzı ikincisi ise Alman tarzı olarak tabir edilen iki tip muhafazakârlık anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Fransız muhafazakârlık anlayışına bakıldığında reaksiyoner, katı ve uzlaşmaya razı olmayan bir tavır karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Fransız muhafazakârlığı kilise, otorite gibi kavramları desteklemekte olup devrim gibi kavramlara karşı eleştirel ve reaksiyoner bir tavır

⁶⁷ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.125.

⁶⁸ Bekir Berk Özipek, **Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s.8.

⁶⁹ Akdoğan, s.21.

⁷⁰ Akdoğan, s.22-25.

sergilemektedir. Bu kapsamda Fransa'da gerçekleştirilen devrim ve Aydınlanma hareketine karşıdır. Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığının bir diğeri olan Alman muhafazakârlığı ise felsefi altyapısının güçlü oluşu ile karşımıza çıkmaktadır. Alman muhafazakârlığını ele aldığımızda fikir babası olarak Hegel karşımıza çıkmaktadır. Hegel'in bu muhafazakârlık anlayışında köklü ve derin bir felsefi temel ortaya koyduğu söylenebilir.⁷¹

Alman muhafazakârlık anlayışında Hegel, devletçi bir bakış açısı ortaya koyarak hiyerarşi ve otoritenin güçlü olduğu bir devlet anlayışını toplumsal yaşamın merkezine koymuştur. Fransız muhafazakârlık anlayışında ise din temelli ve kilisenin konumunun önemsendiği bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Bu iki muhafazakârlık anlayışının birbirinden ayrılan birçok noktası olmakla birlikte temelde ikisinin de otoriter bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir.⁷²

Fransız muhafazakârlık anlayışında uzun yıllar dinin ve monarşinin önemsendiği ve bu iki kavramın merkeze alınması gereken bir dünya görüşünün ortaya konulması gerektiğini görülmektedir. Bu haliyle diğer muhafazakârlık anlayışlarına nispeten daha çok dinci bir tavrının olduğu görülmektedir.⁷³

Alman muhafazakârlık anlayışının fikir babalarından Hegel, gelişim ve değişimi ele alırken Aydınlanma anlayışının ortaya koymak istediği devrim ve akıl temelli bir değişime karşı tarihin ve milletin ruhundaki dinamiklerin temel alınması gerektiğini dile getirmiştir. Alman muhafazakârlık anlayışta temel gaye modern olarak ortaya konulmak istenilen değişim ve gelişimleri yıkıp, onun yerine feodal anlayışın politik, sosyal ve ekonomik öngörülerini daha çok milliyetçi sosyalizm bakış açısı çerçevesinde hayata geçirilmesidir.⁷⁴

Kıta Avrupası muhafazakârlığında daha çok alman muhafazakârlığında öne çıkan bir kavram da romantizmdir. Burada amaç alman efsanelerinin ideallerini, masal ve hikâyelerini dramatize ederek toplumsal yaşamı bu yönde canlandırmaktır. Bir diğer

⁷¹ Ömer Çaha, **Dört Akım, Dört Siyaset**, Zaman Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.102.

⁷² Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

⁷³ Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık**, Brikim Yayınları, İstanbul, 1999, s.62.

⁷⁴ Karaaslan, s.31.

tabir ile unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş kurum ve değerleri canlandırmaya çalışmaktadır.⁷⁵

Genel olarak Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı değerlendirildiğinde Aydınlanma'yı tüm siyasal sonuçları ile kabul etmeyen aksine teokrasi ve monarşiden yana bir tercihte bulunan, kısacası eski rejimden yana bir tercihte yapan tepkici bir siyasal tutumu ifade ettiği görülmektedir.⁷⁶ Fransız muhafazakârlığının reaksiyoner bir şekilde ortaya çıkması onu daha da katı bir hale sokmuştur. Alman muhafazakâr anlayışına bakıldığında felsefi temellerinin gelişmiş olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Fransız muhafazakâr anlayışından ayrılmaktadır. Fakat genel hatları ile monarşi ve hiyerarşik yapıyı savunan bir hal aldığı her iki tür muhafazakâr anlayışta da karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakârlık anlayışı bakımından Kıta Avrupa'sı anlayışına bakıldığında, bu ülkelerin kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan feodal özellikleri içerisinde barındırdığı görülmektedir. Bu anlayışta muhafazakârlığın ortaya çıkışındaki temel gaye kendi içerisinde var olmayan ve devrimci bir şekilde ortaya konulmak istenilen değerlere karşı bir tepkiyi görmek mümkündür. Bu sebepten dolayı statükocu bir tavrı vardır. Bu bağlamda amaç kendi varlığının korunması yönünde bir anlayışın ortaya konulmak istendiği olarak söylenebilir. Kıta Avrupa'sı muhafazakârlık anlayışının bu denli katı ve uzlaşmaz temelde olması onu diğer düşüncelere karşı kapalı bir hale getirmiş olup bilhassa liberal düşüncelere karşı olumsuz bir tavır almasına sebep olmuştur. Bu nedenden dolayı liberal değerler ile bütünleşmekten ziyade milliyetçi anlayışa yakın bir tutum sergilemektedir.⁷⁷

Avrupa'daki muhafazakârlığı ele alırken bazı tanımlama zorlukları da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum muhafazakârlığın diğer siyasal ve felsefi akımlardan ziyade çok kapsamlı bir durum arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer açıdan ele aldığımızda muhafazakârlık dışındaki düşüncelerin ortak değer, hedef ve projeleri var iken muhafazakâr düşüncede bu husus üzerinde net bir tanımlama yapılamamaktadır. Bu

⁷⁵ Vural, s.51.

⁷⁶ Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

⁷⁷ Bıdık, s.95.

durumun sebeplerinden birisi de muhafazakârlığın topluma özgü tavırlardan etkilenmesi ve bu tavırların toplumdan topluma değişen bir yapı arz etmesi olarak görülebilir.⁷⁸

Genel hatları ile kıta Avrupası muhafazakârlığı değerlendirildiğinde Fransız örneğinin katı bir yapıda olduğu ve diğerlerinden bu yönüyle ayrıldığı açıkça görülmektedir. Alman muhafazakârlığı ile belli noktalarda paralel bir hal olsa da alman muhafazakârlığı romantik özellikler barındırması açısından Fransız tipi muhafazakârlıktan ayrılmaktadır. Değişime karşı tepkisel bir hareket olması sebebi ile birbirine benzeyen kıta Avrupası muhafazakârlık anlayışları ufak farklar ile birbirinden ayrılmıştır.

1.3.2. İngiliz Muhafazakârlığı

Muhafazakârlık anlayışı bakımında güçlü siyasal geçmişe sahip olan ülkelere bakıldığında tedrici değişimden yana bir tavrın varlığından söz etmek mümkündür. Bu kapsamda çatışmacı bir tavır olmayan siyasi düşünce anlayışlarında demokrasi standartlarının gelişimini hızlandıran bir özellik ve komünist ve faşist anlayışın ortaya çıkışını zorlaştırıcı bir kavram olarak görülmektedir. Bu kapsamda Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde komünist ve faşist rejimlerin görülmemesindeki temel neden değişime karşı eleştirel bakan ve toplumun her kesimini kucaklayan bir tavır olarak görülmektedir.⁷⁹

İngiliz muhafazakârlık anlayışının temellerine bakıldığında gelenekçi yapının çok yüksek olduğu söylenebilir. Gelenekçi anlayışın bu denli yüksek olması otorite, vatanseverlik, özgürleşme, kadın hakları gibi hususlarda ortaya çıkacak olan siyasal ve toplumsal değişimlere karşı modern olmayan bir tutum sergilenmesini mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda var olan kurumların muhafaza edilmesi temel gaye olarak ele alınmaktadır. Bu muhafazakârlık anlayışında, siyasetin genel manası ile güç kazanmak için yapılan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda iktidarın ele geçirilmesi adına gerekli görülen dönüşüm ve değişimlerin gerçekleştirilmesi yönündeki tutumlara sıcak bakılmaktadır.⁸⁰

⁷⁸ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

⁷⁹ Karaaslan, s.38.

⁸⁰ Safi, s.49-50.

İngiliz muhafazakârlık anlayışını Kıta Avrupa'sı muhafazakârlık anlayışının bir parçası olan Fransız muhafazakârlık anlayışı ile karşılaştırdığımızda liberal değerlere karşı barışçıl bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda İngiliz muhafazakârlık anlayışında liberal değerler açısından önem arz eden bireysel hak ve özgürlükler desteklenmektedir. Fakat aristokrasi, gelenek ve karallık gibi feodal özellikler taşıyan kurum ve anlayışlara karşı da olumsuz bir tutum görülmemektedir.⁸¹ Ayrıca İngiliz muhafazakârlığının seküler toplumsal değerler, siyasal birliktelik ve yasamayla önemseyen bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir.⁸²

1.3.3. Amerikan Muhafazakârlığı

Amerikan siyasetinin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında kurulumunda itibaren liberal değerlerin ön planda olduğu görülmektedir. Fakat Büyük Bunalım ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra muhafazakâr değerlerinde siyasal yaşamda büyük önem taşıdığı görülmektedir. Amerikan muhafazakârlığında, ilericiğin aşırılığı, yeniliğin tehlikeleri, bilimin insanı ve toplumu geliştirmedeki sınırları bazı endişeler oluşturmaktadır. Fakat uygulama noktasında Amerikan muhafazakârlığının teorik ve pratik hayatta iyi olduğu söylenebilir. Amerikan muhafazakârlığının genel hatları Vural tarafından şu şekilde dile getirilmiştir;

- Devamlılık: geçmişten gelen tecrübe ve birikimlerin istikrarlı bir şekilde aktarılması bu açıdan çok önemlidir. İstikrara önem verilmesi değişimler karşısında olan bir tavrı ortaya koymaktadır. Fakat bu tavır her alanda değil var olan ve kabullenilmiş yapılarda gerçekleştirilmek istenilen değişimlerdir.
- Otorite: bu anlayışa göre devletin vasfı içeride otorite ve düzeni sağlamak ve devleti dış tehditlere karşı korumaktır.
- Toplum: toplumsal kurumların yerinden yönetimi ilkesine önem vermektedirler. Bu tarz kurumların devletin otoritesini dengelediği görüşü söz konusudur. Ve bu tür yere kuruluşların gereksinimleri daha iyi karşıladığı görülmektedir.
- Görev, hak ve sorumluluklar: görevlerin haklardan önce geldiği görüşü söz konusudur. Yaratıcı insan üzerinde son otorite sahibi olduğuna göre insanın

⁸¹ Philippe Beneton, **Muhafazakârlık**, Çev.Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.50.

⁸² Akdoğan, s.28.

bireysel haklar peşinde koşmaktan ziyade Yaratıcıya karşı görevini yerine getirmesi görüşü söz konusudur.

- Demokrasi: sınırlı egemenlik ve anayasal düzen söz konusudur.
- Mülkiyet: Amerikan muhafazakârlık anlayışında devlet ekonomiye mümkün olduğu kadar az müdahale etmektedir. Kapitalizmin en iyi ekonomi modeli olduğu görüşü söz konusudur. Bu açıdan devletin görevi özgürlükleri ve mülkiyeti korumaktır.
- Özgürlük: özgürlük ve mülkiyet kavramları önemli bir yer tutmaktadır ve birbiriyle bir arada kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Meritokrasi: en iyi yönetim konusunda mutlak bir birliğin olmaması durumunda önder sınıfın yönetimi kabul edilmelidir. Burada aristokrat bir çizgi de açıkça ortaya çıkmaktadır.
- Anti-Komünist Tepki: Amerikan muhafazakârlığı Aydınlanmaya karşı yapmış olunan eleştiriler gibi komünizmi de eleştirmektedir.

Amerikan muhafazakârlığı Burke'ci muhafazakârlık olarak da ele alınmaktadır. Katı ve uzlaşmaz olmanın aksine daha makul, güçlü ve yaşayan bir muhafazakârlığı temsil etmektedir. Bu akım karşıt akımın düşüncelerini eleştirerek yükselmekten ziyade daha çok aydınlanma ve Fransız devriminin sonuçlarının ne gibi yıkıcı sonuçlar doğurduğu üzerinde durmuşlar ve bu sonuçları ampirik bir biçimde göstererek belirginleşmeye çalışmışlardır.⁸³

Amerikan muhafazakârlığı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelenekçi muhafazakârlar ve serbest piyasa muhafazakârları olarak iki kısma ayrılmıştır. Gelenekçi muhafazakârlar ekonomiden çok Leviathan etik ve değerlerin korunması konuları üzerine yoğunlaşırken, diğeri ise daha çok liberal değerleri ve ekonomik değerler noktasında yoğunlaştığı söylenebilir.⁸⁴

Muhafazakârlık İngiltere'de durumsal, Fransa'da tepkici, Almanya'da ideal. Amerikan muhafazakârlığı ise demokrasiye dayanmakta ve değişim, demokratik gelişmenin bir parçası olarak ele alınmaktadır.

⁸³ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.60-61.

⁸⁴ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.188.

1.4. Muhafazakârlık Anlayışındaki Değişim ve Dönüşüm: Yeni Muhafazakârlık

Yeni muhafazakârlık anlayışına bakıldığında soğuk savaş sonrası dönemde kendisini gösterdiği görülmektedir. Ortaya çıkışı itibarı ile sosyalist sistem ve onun getirilerine karşı bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni muhafazakâr anlayış ele alındığında, eskisinden farklı olarak liberal değerlerin bilhassa ekonomik alanda eklemlendiği fakat ideolojik olarak da muhafazakâr tutumu içerisinde barındırdığı bir anlayış karşımıza çıkmaktadır.⁸⁵ Yeni muhafazakâr anlayışı, entelektüel bir hareket olarak bünyesinde bürokratik yönetim içerisinde şahırlar, üniversiteliler, medyacılar gibi önde gelen kililer tarafından ortaya konulmuş bir akım olarak görmek mümkündür.⁸⁶

İçinde bulunmuş olduğumuz yüzyılın ikinci yarısında itibaren muhafazakârlık ve liberalizm siyaset ve ekonomi gibi alanlarda bir araya gelmeye başlamıştır. Gerek faşizm gerekse komünizme karşı verilen ortak mücadele bu iki ideolojiyi bir araya getirmiş olsa da bu beraberliğin geçici bir birliktelik olduğu söylenebilir. Bu sürenin uzunluğu geçiciliği açısından engel değildir. Muhafazakârlık ve liberalizm, totaliter devlete, çoğulculuğa, radikal ütopyacılığa, kurucu rasyonalizme ve sosyalizme karşı birliktelik sağlamışlardır. Her iki akımda serbest piyasa, sınırlı devlet ve özel mülkiyete savunmakla beraber bunlara bakış açılarının farklı boyutlardan olduğu söylenebilir. Yirminci yüzyılın son çeyreği muhafazakâr düşüncenin yükselişine sahne olmuştur. Özellikle İngiltere ve Amerika'da seçimleri kazanmış olan Muhafazakâr Parti liberalleşen yüzüyle sürekli bir iktidar adayı olmuştur.⁸⁷

Edmund Burke tarafında ortaya konulmuş olan ve liberal özellikleri bünyesinde taşımayan lakin kapitalist düzene karşı da ihtiyatlı bir tutum ortaya koyan muhafazakârlık anlayışı 2. Dünya Savaşı sonrasında liberalizme yakın bir tavır sergilemiştir. Bunda sosyalizme karşı duyulmakta olan nefretin etkilerini de görmek mümkündür. Yeni muhafazakârlık anlayışı bu yönüyle ele aldığı ikili bir bakış açısını içerisinde barındırmaktadır. Yeni muhafazakârlık ekonomik anlamda liberal değerleri önemser iken, siyasal alanda ise otoriter bir tavırdan yana tutum sergilemektedir.⁸⁸ Klasik liberal anlayışın özgürlükler alanında ortaya koymuş olduğu

⁸⁵ Merdan Yanardağ, **Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons)**, Çivi Yazıları, İstanbul, 2004, s.35.

⁸⁶ Karaaslan, s.56.

⁸⁷ Özipek, s.189.

⁸⁸ Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

bakış açısını yeni muhafazakârlık içerisinde de görmek mümkündür. Bu duruma örnek olarak özgürlükler ve bireysel bağımsızlıkların önünü açan gölge devlet anlayışı gösterilebilir.⁸⁹

Muhafazakâr söylemin farklı kesimler tarafından az ya da çok oranda kabul edilmesi durumu muhafazakârlığın müstakil bir hareket olarak görünmesini güçlendirmektedir. Bu noktadan bakan düşünürler muhafazakârlığı bu alanda başarıya ulaşmış bir kavram olarak ele almaktadır. Fakat her zaman bu uzlaşma ortamının olmadığı siyasal yapılar incelendiğinde rahat bir şekilde görülmektedir. Bu açıdan bazı noktalarda ortak hareket ettiği liberalizm ve sol kesim ile çatışma alanları oluşmaktadır. Bunlar ele alındığında kürtaj, eşcinsellik, ötenazi gibi durumlar muhafazakârlar tarafından eleştirilmektedir. İnsanın sınırlı bir varlık olarak ele alındığı bu düşünce yapısına göre insan kendi bedenine bile müdahale noktasında sınırsız bir yetkiye sahip olmadığı görülmektedir. Muhafazakarlığın içinde bulunduğu dünya ve toplumsal yaşam hakkındaki eleştirel yaklaşımı onun statüko ile özdeşleşmesinden ziyade sorgulayıcı ve olumsuzlayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Diğer siyasi düşüncelerin aksine muhafazakârlar siyasi taleplerini kökleri derin bir tarihi muhalefetin üzerine oturtmaktadır.⁹⁰

Toplumsal düzen ve değişimler hususunda liberal ve muhafazakâr anlayış arasında belirli bir paralellik olduğu söylenebilir. Fakat insana ve topluma bakış açısından muhafazakârlar liberallerden ayrılmaktadırlar. Muhafazakârlara göre toplum insanın üstünde bir kavram olarak ele alınmakta olup insanı biyolojik bir varlık olmaktan çıkarıp toplumsal bir varlık olarak ele almaktadırlar. Bu açıdan toplum insanın doğası olarak ele alınmaktadır. Aksine liberaller devleti ve toplumu oluşturan şeyin birey olduğunu öngörmektedirler. Muhafazakârlar bireyin kazanımı olan hakların kaynağını toplum olarak ele almaktadır. Ve bu hakların insanın doğasından dolayı değil toplumun doğasıyla olan ilişkiden dolayı ortaya çıktığını dile getirmektedirler. Bu sebepten dolayı bireysel hakların kaynağı olarak toplum doğası gösterilmektedir.⁹¹

Güç arayışı yeni muhafazakârlık açısından önemli kavramlardan birisidir. Bu bağlamda Amerika ve İngiltere gibi muhafazakâr özellikleri ağır basan devletlere bakıldığında

⁸⁹ Karaaslan, s.57.

⁹⁰ Özipek, **Muhafazakârlık**, s.199-202.

⁹¹ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

dünya siyaseti içerisinde egemen olma ve güç kazanma istekleri olduğunu söylemek mümkündür.⁹²

Yeni muhafazakârlık anlayışı liberalizmin öngörmüş olduğu kapitalist ekonomik değerlerine karşı olumlu bir tutumda olmasına rağmen tüketici ve bireyci toplumsal yapıya karşı bir tavır sergilemektedir. Bu durumun ortaya çıkmaması adına din ve gelenekçi yapının varlığını savunurlar. Benetton muhafazakârlığı güçlü yapan durumun dinsel bir bakış açısının muhafazakârlık alanında gelişmesi ile ilişkili olarak görmektedir.⁹³ Yeni muhafazakârlık anlayışının toplumsal eşitlik kavramına karşı önyargılı bir tutum içerisinde olduğu söylenebilir. Onlara göre toplumsal eşitlik seçkinlerin ortaya çıkmasını engelleyecektir.⁹⁴

Amerika'da ortaya konulmuş olan muhafazakârlık anlayışı yeni muhafazakâr anlayışın temeli olarak görülebilir. Amerikan muhafazakârlığı liberal değerler üzerine kurulmuş olup toplumsal devamlılık adına gelenek, aile ve din ithal edilmiştir. Bu haliyle Amerikan muhafazakârlık anlayışı Avrupa'daki gibi sağ siyasal tutumu destekler nitelik taşımakla birlikte gelenek karşıtı bir tavır da taşımamaktadır. Ayrıca Amerikan muhafazakârlık anlayışında gelenekler önemsenirken devletçi zorbalık da kabul edilmemektedir.⁹⁵

Irving Kristol yeni muhafazakârlık kavramını ele alırken Michael Harrington'un "Dissent" isimli makalesinde bu kavramı ilk defa 1973 yılında dile getirdiğini söylemektedir. Kristol bu haliyle yeni muhafazakârları tanımlarken, liberal bakış açısına sahip muhafazakârlar olarak değerlendirmektedir. Yeni muhafazakâr düşünürlere bakıldığında karşımıza Irving Kristol, Robert Nisbet, Peter Viereck, Michael Novak, Thomes Sowell gibi düşünürler çıkmaktadır.⁹⁶

Yeni muhafazakârlık anlayışının ele alınabilmesi için felsefi temellerinin yanı sıra bilhassa 1980 sonrası ortaya çıkmış olan muhafazakâr düşüncelerin örgütsel ve politik yapılarına bakmak mümkündür. Yani muhafazakârlık bu kapsamdan ele alınıp eski ile

⁹² Karaaslan, s.58.

⁹³ Benetton, s.115.

⁹⁴ Doğu Ergil, **İdeoloji**, S yayınları, Ankara, 1986, s.134.

⁹⁵ Karaaslan, s.61.

⁹⁶ Songül Sallan Gül, **Sosyal Refah Devleti Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti**, Etik Yayınları, İstanbul, 2004, s.79.

kıyaslama yapıldığında, eskinin Aydınlanma anlayışına karşı yapmış oldukları reaksiyoner tavrı eleştiren bir anlayış karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷

Yeni muhafazakârlık anlayışının önemli isimlerinden biri olan Irving Kristol bu anlayışı özetlerken “Refah devletine destek fakat bürokratik zorlama ve paternalizme muhalefet; serbest piyasa ekonomisine uymak; karşı kültüre ve onun düzene karşı görüşlerine karşı geleneksel değerlere ve dine destek; herkes her şeyden eşit pay almalı diyen eşitçiliğe muhalefet ve güçlü bir anti-komünist dış siyasete destek” olarak ele almıştır.⁹⁸

Yeni muhafazakârlık anlayışı temeli itibarı ile eski muhafazakâr anlayış ile karşılaştırıldığında birbirine benzer birçok hususu görmek mümkündür. Geleneklerin önemsenmesi, otoriteye saygı duyulması ve manevi değerlerin benimsenmesi açısından klasik muhafazakâr anlayışı yakın bir tavır sergilemektedir.⁹⁹

Sosyal değişim yeni muhafazakârlar tarafından sınırlı bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu tür sosyal ve ekonomik değişimlerin devlet kapasitesi dışarısında yer alması gerektiği dile getirilmektedir. Devletin bir değişim ortaya koymak istemesinin iki şekilde gerçekleşeceği öngörülmüştür. Bunlardan ilki olarak toplum tarafından talep edilen isteklerin baskı ile sindirilerek gerçekçi bir talep ortamının oluşturulması, ikinci olarak ise, devlet içerisinde yer alan birçok kademenin değiştirilerek devletin sınırlı oluşu üzerinde bir anlayış oluşturup eşitlik kavramını ortadan kaldırmaktır.¹⁰⁰

Yeni muhafazakârlık olarak ortaya çıkmış olan bu anlayışın dine bakış açısı değerlendirildiğinde daha laik söylemleri görmek mümkündür. Klasik muhafazakârlık anlayışında toplumsal yaşantının, siyasi yapının ve hukukun kaynaklarından önemli birisi de din olarak görülmektedir. Bu durumun yeni muhafazakârlık açısından bu şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir. Burada anlatılmak istenen husus yeni muhafazakârların dine bakış açısının değiştiğinden ziyade eskiye nazaran dinin daha laik bir perspektiften ele alınmasının üzerinin çizilmesidir.

Yeni muhafazakâr anlayışı ele aldığımızda karşımıza önemli üç özellik çıkmaktadır. Bunlardan ilki Keynezyen ekonomi politikalarının terk edilerek liberal ekonomik

⁹⁷ Erler, s.127.

⁹⁸ Irving Kristol, **Reflections of a Neo Conservative**, Basic Book, New York, 1983, s.87.

⁹⁹ Safi, s.63-64.

¹⁰⁰ Safi, s.65.

değerlerin benimsenmesi, ikincisi ise, klasik muhafazakârlık anlayışının benimsemiş olduğu geleneksel yapıya sahip çıkması ve son olarak güçlü ulusal savunma mekanizmalarının kurulması olarak görülebilir.¹⁰¹ Yeni muhafazakârlar devletin özel ve ekonomik alandaki etkilerinin sınırlandırılmasını ve genel itibarı ile kamu düzeni ve ahlakın koruyucusu vazfını yüklenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.¹⁰²

¹⁰¹ Gül, s.85.

¹⁰² Vural, s.97.

BÖLÜM 2: TÜRK SİYASAL HAYATINDA MUHAFAZAKÂRLIK VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ ÖRNEĞİ

2.1. Türk Siyasal Hayatı'nda Muhafazakârlık: Çok Partili Hayat Sonrasına Kısa Bir Bakış

Türk siyasal hayatı içerisinde muhafazakârlık anlayışını ele almak için ve Avrupa'da ortaya çıkmış olan muhafazakâr akımlar ile benzerlik ve farklılıklarının değerlendirilmesi adına 19. Yüzyılda güç kaybına uğramış olan Osmanlı Devleti'nin son dönem politikalarına bakmak mümkündür. Bu dönemde ortaya çıkmış olan fikir akımları da bize bu hususta yardımcı olabilecek kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde devleti koruyabilmek adına yapılmak istenen değişimler, İslam'ın anlaşılabilmesi adına yapılan açılımlar, siyasi ve hukuki alanda gerçekleştirilen yenileşme hareketleri, Batı'da başarı sağlayan kurumların örnek alınması bu dönem düşünürlerinin üzerinde durdukları hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰³

Modernleşme hareketlerinin başlaması ile birlikte Türkiye'de muhafazakârlık anlayışının kendisini göstermeye başladığı söylenebilir. Bilhassa 19. Yüzyılda elitler eli ile hızlı bir değişim politikalarının varlığını görmek mümkündür. Bu bağlamda Tanzimat ile başlayan ve önemsenen batılılaşma süreci Osmanlı son döneminde muhafazakâr akımların ortaya çıkışını hızlandırmıştır.¹⁰⁴

Muhafazakâr düşüncüyü ele aldığımızda kapsamı itibarıyla farklılıklar gösteren bir yapıyı görmek mümkündür. Bu husus üzerinde çalışma yapanlar analizlerinde genellikle toplum, düzen, otorite ve insanı ele alarak yorum yapmışlardır. Bu dört hususta ortaya konulmak istenen tanımlamaların genellikle birbiri ile paralel bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum Avrupa'daki muhafazakârlık anlayışı üzerinden örneklendirildiğinde; İngiliz muhafazakârlık anlayışının geleneksel bir yapı arz ettiği, Fransız muhafazakârlık anlayışında daha çok millet kavramı üzerinde yoğunlaşılması, Alman muhafazakârlık anlayışında ise devletçi anlayışa önem verilmesi karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰³ Bekir Berk Özipek, "Avrupa'da ve Türkiye'de Muhafazakârlık", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt 22, Sayı 25-26, 2010, s.110.

¹⁰⁴ Karaaslan, s.65.

¹⁰⁵ Ömer Çaha, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum".

Türk muhafazakârlığına bakıldığında siyasi bir öngörüden ziyade bir yaşam tarzı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum inançları doğrultusunda yaşayan kesimin tanımlanması olarak da görülmektedir. Dini inançları çerçevesinde yaşamakta olan kesim ülke genelinde muhafazakâr olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de ortaya çıkmış olan birçok muhafazakâr anlayışı bu şekilde ele alıp değerlendirmek mümkündür. Ortaya çıkmış olan bu yeni muhafazakârlık anlayışları muhafazakârların birçok alanda tarz değiştirmiş şekli olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁶

Muhafazakârlık anlayışını Türk siyasal hayatı içerisinde ele alırken üzerinde durulması gereken husus olarak karşımıza Türkiye’nin içerisinde bulunduğu sosyolojik ve tarihsel geçmiş çıkmaktadır. Muhafazakârlığın dünyadaki oluşum süreci göz önüne alındığında toplumsal yapılar içerisindeki farklılığın muhafazakârlık anlayışı üzerine yansıdığı da görülmektedir. Batı’da muhafazakârlık anlayışını ele alırken bilhassa Fransız Devrimi ve Aydınlanma anlayışına karşı bir tavır olarak ortaya çıktığı ilk bölümde dile getirilmiştir. Türkiye’de ise bu durum ele alınırken, siyasi bir tavrın ürünü olmaktan ziyade ahlaki ve kurumsal bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat genel manası ile üzerinde durulmak istenen husus değişim anlayışına karşı oluşan tepkisel bir tavidir.¹⁰⁷

Türk siyasal hayatında muhafazakârlık anlayışına bakıldığında Avrupa’da ortaya çıkmış olan farklı muhafazakârlık türlerinin etkilerini bir arada görmek mümkündür. Siyaset hayatı içerisinde liberal bir bakış açısı taşıyan Anglosakson muhafazakârlık anlayışı görebileceği gibi Alman ve Fransız tarzı otoriter ve katı bir anlayışı da görebilmek mümkündür. Türkiye’deki siyasal düşünce yapısındaki karmaşık ortam kendisini muhafazakâr anlayış üzerinde de göstermektedir. Türk siyasetinde bir tarafta liberal ve demokrasi anlayışını destekleyen bir muhafazakâr yapı var iken diğer tarafta demokrasi ile pek fazla uyuma göstermeyen daha otoriter bir muhafazakâr anlayış kendisini göstermektedir. Türkiye’de merkez sağ siyaset daha liberal bir muhafazakârlık anlayışı ortaya koyarken milliyetçi taraf ise otoriter bir muhafazakârlık anlayışı ortaya koymaktadır. Milliyetçi tavrın tutumuna merkez solda yer alan siyasal düşünceleri de eklemlenmek mümkündür. Ülkedeki sağ siyaset anlayışına sahip olan milliyetçi kanat

¹⁰⁶ Yıkılmaz, s.15-16.

¹⁰⁷ Karaaslan, s.64.

düşünce yapılarının merkezine din, örf, geleneği koyarken bu durum merkez sol kısımda yer alanlar için ise daha çok devlet ve otorite olarak görülmektedir.¹⁰⁸

Türkiye’de muhafazakârlık gelişmiş bir akım olup daha çok milliyetçi ve mukaddesatçı bir üslup ile devam etmiştir. Cumhuriyet’in ilk kuşak şahısları arasında muhafazakâr anlayışa sahip düşünürlere bakıldığında karşımıza Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal Beyatlı ve Nurettin Topçu çıkmaktadır. Bu kişilerin ortak özelliklerini Ömer Çaha ele alırken, modernleşmeye açık lakin milli kültürü de önemseyen değişimin savunucuları olmaları şeklinde ifade etmektedir. Bu şahıslar İslamcılığa dem vurmayan, ırkçı tavır takınmayan, kökten değişimci tutuma karşı değişimin kademeli olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu şahısların İslamcılık ve milliyetçilik arasında izledikleri yol bugünün siyasetine de örnek olacak mahiyettedir.¹⁰⁹

Çaha muhafazakârlık anlayışını Türk siyasal hayatı açısından ele alırken devletçi, milliyetçi, İslamcı ve kültürel olmak üzere dört ana başlık içerisinde değerlendirmiştir. Bu kapsamda devletçi muhafazakârlık sistemin dönüşümüne karşı olan değişimlere eleştirel bir tavrı, İslamcı muhafazakârlık dini oluşumlar kapsamındaki tutucu tavrı, kültürel muhafazakârlık korunması gereken kültürel özellikleri ve son olarak milliyetçi muhafazakârlık ise Türk milliyetçiliğinin korunması gerektiği yönünde bir tutumu ortaya koymaktadır.¹¹⁰

Türkiye’de 1923-1946 yılları arasında belirli hususlarda otoriter bir yapıya sahip tek parti yönetimi bulunmuştur. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada başlayan demokrasi arayışları Türkiye’de de kendisini göstermeye başlamıştır. Bu durum üzerinde dünyadaki endüstrileşme ve kentleşmenin de etkileri bulunmaktadır. Böyle bir ortamda Türkiye’de de bu arayışlar ortaya çıkmış ve çok partili siyasal hayata geçişin ilk temelleri atılmaya başlanmıştır.¹¹¹ Türk siyasal hayatında çok partili dönem Demokrat Parti’nin (DP) kurulumu ile başlamıştır.

¹⁰⁸ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

¹⁰⁹ Akdoğan, s.25-26.

¹¹⁰ Çaha, **Dört Akım, Dört Siyaset**, s.127.

¹¹¹ Safi, s.253.

2.1.1. Demokrat Parti Muhafazakârlığı

Türk siyasal hayatında 1923 yılından 1946 yılına kadar devam edegelen tek parti rejimi görülmektedir. 7 Haziran 1945 yılında Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes bir önerge vererek anayasal hak ve özgürlüklerin tanınması, çok partili siyasal hayata geçilmesi ve hükümetin denetlenmesi gibi hususları gündeme getirmişlerdir. Fakat bu durum Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) grubu tarafından reddedilerek Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü partiden ihraç edilmiştir. Bu durumu takiben Celal Bayar'da partiden istifa etmiştir. Bu süreçten sonra 7 Ocak 1946 yılında Celal Bayar liderliğinde Demokrat Parti kurulmuştur. CHP'nin önde gelen vekilleri tarafından kurulmuş olan DP, elitist bir parti olmaktan ziyade kırsal kesimin ve bu kesimin önde gelenlerinin destekleyeceği bir parti imajında ortaya çıkmıştır.¹¹²

14 Mayıs 1950 seçimlerinde yüzde 53,3 oy oranı alıp mecliste 408 sandalyeye sahip olan DP, geneli itibarı ile muhafazakâr geleneğe sahip bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde CHP'nin toplum nezdinde Batılılaşma hareketini temsil ettiği ve geleneksel yaşam tarzını benimsemeyen bir parti olarak ele alındığı söylenebilir. Ayrıca tek parti döneminde devletçi gelenekten dolayı yaşanmış olan ekonomik sıkıntılar da CHP'nin zayıflamasına neden olup toplumun DP tarafında yer almasını sağlayan etkenlerden birisi olarak görülebilir. Yeni bir muhafazakâr oluşum ile ortaya çıkan DP'nin en belirgin siyasal özelliklerinden birisi Cumhuriyet döneminde ortaya konulmuş olan devrimlere karşı tepkinin dile getirilmesi olarak görülebilir. Fakat bu tepki açıkça bir ifade ile olmaktan ziyade Tek Parti Dönemi'nde gerçekleştirilmiş olan uygulamalar hedef alınarak ortaya konulmuştur.¹¹³

DP içerisinde oluşmuş olan muhafazakâr siyasal söylemin önemli itirazlarından birisi de Cumhuriyet ile birlikte gelmiş olan sküler yapı ve Batıcı bir modernleşme projesi ile birlikte etkisini gösteren dini değerlere karşı çekingen tavidir. Bu bağlamda Demokrat Parti kendisine görev olarak öncesinde gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme hareketleri ile yerel, dini ve kültürel değerleri barıştırmaya gayret göstermiştir. Bu durumu ortaya koyarken Cumhuriyetin ulus inşasının önemli bir parçası olan sküler dili

¹¹² Safi, 253-254.

¹¹³ Safi, 256.

kullanmaktan ziyade, ulus söyleminin karşısına daha çok milli kimlik kavramını ortaya koymaktadır. Bu yeni kimlik ile birlikte dini, kültürel ve yerel değerler bir araya getirilmiş olup geçmişe göre birbiri ile daha barışık bir hal alması yönünde çaba gösterilmiştir.¹¹⁴

Demokrat Parti'nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında dinin toplumsal hayat içerisindeki öneminin dikkate alındığını görmek mümkündür. Partinin toplum nezdinde kabul görmesini sağlayan en önemli politikalardan birisi de dini alanda yapmış olduğu uygulamalardır. Türkiye'de tek parti dönemi politikalarına bakıldığında laikliğin katı bir biçimde uygulandığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı laiklik toplum nezdinde dine karşı bir tutum ya da diğer bir tabir ile din karşıtlığı olarak ele alınmakta idi. Bu bağlamda DP laikliğin tanımını yeniden yaparak hem kendisinin laikliği desteklediğini hem de laikliğin din hürriyetine karşı bir tutum olmadığını dile getirmiştir. Bununla birlikte ezanın Arapça okunması ve radyolarda Kuran okutulması serbest bırakılmıştır. Bu durum Anadolu'da yaşayan halk tarafından DP'nin kabul görmesini sağlayan önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Demokrat Parti kurulumuyla birlikte kısa süre içerisinde toplum nezdinde kabul görmüş ve Parti'ye yoğun bir katılım gerçekleşmiştir. Bu katılım toplumun her kademesinden olduğu gibi bilhassa kırsal kesimden destekler yüksek oranda olmuştur. DP ile birlikte kırsal kesim kendisini siyaset içerisinde daha aktif olarak görmeye başlamıştır.¹¹⁵

DP; mevcut yapıyı liberalleştirmeye, devletin ekonomi üzerindeki belirleyici rolünü azaltmaya, dini ve siyasi kimlikler üzerindeki baskıları en az seviyeye indirye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu tarihten itibaren muhafazakâr anlayış kendisini liberal değerler ile etkileşim içerisine sokmaya başlamış fakat spesifik anlamda bir siyasal harekete dönüşmemiştir. Ayrıca bu girişimler belirli dönemlerde askeri darbeler ile kesintiye uğramıştır.¹¹⁶

1950'li yıllarda muhafazakârların ayırt edici özelliği ya da onları özgün kılan durum orta yol anlayışına sahip olma durumlarıdır. Bu dönemde din toplumsal hayat için önemli bir konumda iken siyasal ve hukuksal alandaki etkisine karşı bir tavır olduğu

¹¹⁴ Nuray Mert, "Muhafazakârlık ve Laiklik", Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık**, (314-345), İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.315.

¹¹⁵ Akkır, s.90.

¹¹⁶ Özipek, "Avrupa'da ve Türkiye'de Muhafazakârlık", s.114.

söylenbilir. Kültürel bir kopuşu beraberinde getirmeyen değişimlere onay verildiği görülmektedir.¹¹⁷

2.1.2. Adalet Partisi Muhafazakârlığı

Türk siyasal hayatını etkileyen önemli dönüm noktalarından birisi de 27 Mayıs 1960 askeri darbesi olmuştur. Askeri darbenin gerçekleşmesi ile birlikte DP kapatılmıştır. Demokrat Parti'nin kapatılmasının ardından 11 Şubat 1961 yılında Adalet Partisi kurulmuştur. Partinin kurucularının büyük çoğunluğunun DP kadrolarından olması nedeni ile AP, DP'nin devamı olarak görülmüştür.

Parti 1965-1971 yılları ve 1979-1980 yılları arasında tek başına iktidarda olmuş, 1961-1962 ve 1965 yılları arasında küçük koalisyon ortağı 1975-1978 yılları arasında ise büyük koalisyon ortağı olarak siyasal hayatta kendisini göstermiştir. Bunun dışında kaldığı dönemlerde ise ana muhalefet sorumluluğunu üstlendiği görülmektedir.¹¹⁸

Parti tüzüğünde gayesini şu şekilde ifade etmektedir:¹¹⁹

“Türkiye’de milli vahdetin ve gerçek millet hâkimiyetinin kurulup gerçekleşmesine, ferdin ve ailenin tam bir hürriyet, refah ve saadete kavuşturulmasına, Türk Milletinin ve Devletin yükseltilmesine çalışmak; programında yazılı içtimai emniyet, milliyetçilik, şahsiyetçilik, köycülük ve şahsi teşebbüscülük ile her sahada terakki ve tesanüdü gerçekleştirecek milli bünyeye uygun ıslahatçılık esaslarını vatandaşlara benimsetmek suretiyle Türk Milletine ve Vatanına hizmet etmektir.”

Adalet Partisi'nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında milliyetçi muhafazakâr bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Fakat partinin tam manası ile bu iki anlayışı bünyesinde barındırdığından söz etmek mümkün değildir. Muhafazakârlık anlayışı açısından ele alındığında dini ve geleneksel değerlere saygılı bir anlayışın olması, milliyetçilik anlayışında ise komünizm tehdidine karşı bir tavır olduğu söylenebilir. Parti esas itibarı ile dine dayalı toplumsal düzen isteyen İslamcılarını, Türk milliyetçilerini, liberalleri bünyesinde barındıran bir sağ partisi olarak görülebilir.¹²⁰

¹¹⁷ M. Çağatay Okutan, “Müfrit Dinciler İle Müfrit Devrimcilerin Orta Yolu: Türk Muhafazakârlığında 1950’ler ”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, Sayı 34, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

¹¹⁸ Mehmet Özçelik, **Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2016, s.91.

¹¹⁹ Adalet Partisi, **Parti Tüzüğü**, Ankara, 1969, s.43.

¹²⁰ Özçelik, s.92.

Adalet Partisi'ne bakıldığında geleneğe önem veren bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca dine karşı olumsuz bir tavır sergilememektedir.¹²¹ Muhafazakâr gelenek açısından bu iki durum önemlidir. Gelenekleri önemseyen ve dine karşı olumsuz bir tavır olmayan parti olarak AP muhafazakâr eğilimleri içerisinde barındıran bir parti olarak görülebilir. Fakat bunlar bir partinin genel manada muhafazakâr olmasını sağlayacak kadar yeterli faaliyetler değildir.

Parti programında laiklik anlayışı şu şekilde ele alınmıştır:¹²²

“Laikliği, din aleyhtarlığı, dine saygısızlık veya dinsizlik şeklinde anlamıyoruz. Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmeleri demek değildir. Her vatandaş, mensup olduğu din ve ibadet şekillerini icrada serbest olmalıdır.”

Adalet Partisi'nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında klasik muhafazakâr anlayış ile uyuşmayan yanları görmek mümkündür. Muhafazakârlık anlayışında eskiye dönüş isteği karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu durum AP'de hiçbir zaman olmamıştır. AP'nin eleştirileri genel hatları ile hızlı modernleşme hareketlerine karşı olmuştur.¹²³

Adalet Partisi genel olarak ekonomi, siyasal rejim, dış politika, eğitim, kültür politikalarında muhafazakâr olmaktan ziyade muhafazakâr eğilimleri içerisinde barındıran bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakârlık anlayışı sağ siyaset içerisinde yer alan bir kavram olduğu için AP gibi sağ partisi olarak siyaset yapan partiler içerisinde muhafazakârlık açısından önem arz eden politikaları da dönem dönem görmek mümkündür.¹²⁴

Genel olarak ele aldığımızda Adalet Partisi'ne tam olarak muhafazakâr bir parti demenin zorlukları göze çarpmaktadır. Sağ bir parti olarak muhafazakârlık açısından da değerli olan birçok duruma saygı duyması partiyi muhafazakâr olarak adlandırmak için yeterli değildir. AP genel hatları ile sağ siyaset anlayışına sahip fakat belirli alanlarda muhafazakâr eğilimleri içerisinde görebileceğimiz bir sağ partisi olarak görülebilir.

2.1.3. Milli Selamet Partisi Muhafazakârlığı

1970'li yılların başında Türk siyasal hayatında dini değerlerin siyaset alanına taşındığı İslamcı bir grup olan Milli Görüş Hareketi ortaya çıkmıştır. Milli Görüş'ün siyaset

¹²¹ Özçelik, s.92.

¹²² Adalet Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 1969, s.6.

¹²³ Akkır, s.54.

¹²⁴ Akkır, s.56.

arenasına taşınması Milli Nizam Partisi ile gerçekleşmiştir. Fakat parti hiçbir seçime katılmadan Kemalist ideolojinin karşısında bir çatışma ortamı oluşturduğu sebebi ile 12 Mart 1971 darbesinin ardından Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.¹²⁵ Partinin kapatılmasında laiklik karşıtı söylemlerin etkisinin büyük olduğunu söylemek mümkündür.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılma kararından sonra Necmettin Erbakan ve arkadaşları ikinci defa harekete geçip 11 Ekim 1972 senesinde Milli Selamet Partisi'ni kurmuşlardır. Partinin kuruluşunda dini bir dünya görüşü, sanayileşme, refah seviyesinin yükselmesi ve ahlaklı bir toplum anlayışının ortaya konulmak istediği dile getirilmiştir. MSP ile birlikte İslami eserleri kendisine referans alan bir parti ilk kez hükümette yer almıştır.¹²⁶

Ahlak muhafazakârlık anlayışı için önemli kavramlardan birisidir. Milli Selamet Partisi de bu hususa önem vermiş olup ilk sloganı olan “önce ahlak ve maneviyat” söylemi ile gündeme gelmiştir. İkinci slogan ise “ağır sanayi hamlesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti maneviyatçı söylemi ile sağ partiler karşısında güçlü bir yer oluştururken, ekonomide devletçiliği önemseyen yanı ile sol partiler ile rekabet eden bir hal almaya başlamıştır.¹²⁷

Milli Selamet Partisi programında ana gayeyi belirtirken şunları ifade etmektedir:¹²⁸

- Milletimizin maddi ve manevi sahada kalkınarak saadet ve selamete erişmesi,
- İnsan hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınması,
- Ahlak ve fazilete dayalı bir cemiyet nizamı zaruretini kabul eden maneviyatçı ve ahlakçı görüşün esas alınması,
- Maziye bağlı, anane ve örflerini hürmet ve saygı ile muhafaza eden,
- İçtimai ve ferdi refahı sağlamaktır.

Yukarıdaki ifadeler muhafazakârlık anlayışı açısından değerlendirildiğinde parti içerisinde muhafazakâr anlayışın varlığını görmek mümkündür. Ahlak ve fazilet

¹²⁵ Özçelik, s.95.

¹²⁶ H. Bahadır Eser, “Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 3, ss. 201-224, 2013, s.218.

¹²⁷ Safi, s.189.

¹²⁸ Milli Selamet Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 1972, s.5-6.

kavramlarının sık sık dile getirilmesi, maziye bağlılık, gelenek ve örfle karşı muhafaza edici bir tavır partinin muhafazakâr bir yanının olduğunun işaretleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk muhafazakârlığının temel taşlarından birisi de dine bakış açısıdır. Bu hususta MSP İslamcı bir siyaset anlayışını benimseyerek dinin siyasal hayata entegre olması adına çalışmalar yapmıştır. Bu açıdan laikliğe karşı bakış açısı da olumsuz bir perspektiften olmuştur. Milli Nizam Partisi ve MSP'nin kurulumunda Nakşibendi tarikatının etkileri yüksek olmakla birlikte MSP'de Nurcu kesiminde katkıları görmek mümkündür.¹²⁹ Partinin hızlı yükselişinde dini cemaat ve tarikatlardan almış olduğu desteklerin katkısını da görmek mümkündür.

Milli Selamet Partisi seçim beyannamesine bakıldığında yeniden büyük Türkiye anlayışının gerçekleştirilmesi, yeni bir medeniyet sentezinin ortaya konulması ve hak ve adaletle hizmet edileceği dile getirilmiştir. Seçim beyannamesinde muhafazakârlık için önemli kavramlar olan ahlak ve fazilet sık sık kullanılmış olup İslami perspektifli bir parti olacağını izlenimi verilmiştir. Parti seçim beyannamesinde hizmet anlayışlarını şu şekilde dile getirmiştir:¹³⁰

“Milli Selamet Partisi yeni bir ruh ve heyecanla, misli görülmemiş bir hızla ve feragat ve gayretle çalışmalarına devam etmektedir. Yöneldiği ulvi gayeyle mütenasip olarak bütün teşkilatını inanılır, güvenilir ve ahlaken mazbut vatan evlatlarından seçmeye itina göstermiştir. Millet hizmetinde vazife istenmez, verilir prensibine bağlıdır. Bu prensibe uygun olarak aziz milletimize, maddi ve manevi kalkınmada başarıyla vazife alacak teknik bir aday kadrosu takdim etmeye muvaffak olmuştur. Politikaya ahlak ve fazileti, feragat ve fedakârlığı, teknolojiyi ve ilmi hâkim kılmak için hizmete koşan kadromuzdan milletimizin gereken iltifatı esirgemeyeceğine ve partimize mühim vazifeler vereceğine inanıyoruz.”

Milli Selamet Partisi muhafazakârlığı genel hatları ile değerlendirildiğinde, parti içerisinde gerek ideoloji olarak gerekse söylemlerde İslamcı bir siyaset anlayışının varlığı görülmektedir. Bununla birlikte ahlaki ve manevi değerlerin muhafaza edilmesi yönünde bir tavır ortaya konulmuştur. Geçmişe karşı bir özlemin ve değerlerin korunması yönündeki anlayışında varlığı söz konusudur. Parti bu haliyle Türk siyasal hayatı içerisinde yer almış muhafazakâr partilere örnek olarak gösterilebilir. Fakat diğer

¹²⁹ Sami Zariç, “Türk Siyasal Hayatında Milli Görüş Hareketinin Tarihsel Gelişimi İçinde Milli Görüş İle Adalet ve Kalkınma Partisi Arasındaki İdeolojik Farklılıklar”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, Sayı 38, ss. 228-243, 2016, s.231.

¹³⁰ Milli Selamet Partisi, *Seçim Beyannamesi*, Ankara, 1973, s.15.

muhafazakâr parti ve düşüncelerden farklı olarak İslami söylemin yüksek derecede önemsendiği görülmektedir.

2.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi Muhafazakârlığı

Milliyetçilik kavramı Türk siyasal hayatı için önem arz eden hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok partili dönem ile birlikte milliyetçilik anlayışı da kendisini siyasal arenaya taşımıştır. İlk olarak milliyetçi bir parti olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 16 Ekim 1958 yılında kurulmuştur. Parti Programı'nda "hürriyet, milliyet, ahlak, ilim, toplumsalluk, gelişme, halkçılık, köylücülük ve endüstrileşme ilkelerine samimiyetle bağlanmakla ulaşacağı inancındadır"¹³¹ şeklinde bir ifadeyle bulunarak siyaset arenasına çıkmıştır. Fakat 1969 yılında Adana'da gerçekleştirilen kongre ile birlikte partinin adı değişerek Milliyetçi Hareket Partisi olarak belirlenmiştir. Bu tarihten itibaren MHP Türk siyasal hayatında kendisini milliyetçi tavrı ile göstermeye başlamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin genel manada ideolojisine bakıldığında milliyetçi ve muhafazakâr yanlarını görmek mümkündür. Parti bu iki kavramın bir araya geldiği Türk-İslam anlayışına da önem vermektedir. Partinin ilk seçim beyannamesine bakıldığında milliyetçi ve muhafazakâr yanını görmek mümkündür. Seçim beyannamesinde partinin tavrı şu şekilde ifade edilmiştir:¹³²

"Millet çoğunluğu Türk İslam medeniyetinin ölçülerini ancak, aile yapısı ile tevarüz etmiştir. Bu değerler aile zincirinin her halkasında biraz daha yıpranarak intihal etmiştir. Değerlerin saf şekillerini meydana çıkarma yolunda yeter çalışma yoktur."

Türk siyasal hayatında muhafazakârlık anlayışından bahsedildiğinde, bilhassa partiler açısından bu durum değerlendirildiğinde dinin önemli bir yer kapladığı göze çarpmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin muhafazakârlığına bakıldığında salt olarak dini değerlerin içerisinde barındığı bir anlayış karşımıza çıkmamaktadır. Bu bağlamda daha çok milliyetçi tavır karşımıza çıkmaktadır. Türk-İslam sentezi anlayışını da bunun bir ürünü olarak görmek mümkündür.¹³³ Esasında bu anlayışın temelinde bir orta yol bulma çabası yatmaktadır. Din ile milliyetçilik arasındaki yakınlığın yüksek olduğu

¹³¹ Cumhuriyetçi Köylü Milliyet Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 1958, s.3.

¹³² Milliyetçi Hareket Partisi, **Seçim Bildirisi**, Ankara, 1969, s.4.

¹³³ Yaşar Suveren, "Türkiye'deki Sağ Muhafazakâr Siyasetçilerin Toplumsal ve Kültürel Eksenli Muhafazakârlık Algıları Üzerine: Bir Alan Çalışmasından Notlar", **Mülkiye Dergisi**, Cilt 38, Sayı 4, ss.5-39, 2014, s.17.

noktalarda kültürel milliyetçilik karşımıza çıkarken, din ile milliyetçilik anlayışının birbirinden uzak olduğu alanlarda ise sküler milliyetçilik anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda parti Turancı düşünceye sahip olanlar ile İslamcı tutumu yüksek olanların bir araya getirecek kavram olarak Türk-İslam anlayışına da önem vermektedir.¹³⁴ MHP 1969 Seçim Bildirisi'nde din anlayışını ifade ederken şunları ifade etmektedir:

“MHP din ve vicdan hürriyetini insan hürriyetlerinin ayrılmaz bir kökü sayar. Biz, dinin, dini duyguların, dince kutsal sayılan varlıkların hor görülmesine, saldırıya uğramasına karşıyız. Manevi temellerin, maddi temellerle birlikte ele alınmasını zaruri görmekteyiz.”¹³⁵

Muhafazakârlık kavramını ele alırken ve partileri muhafazakâr olarak adlandırılması sürecinde tam olarak sonuca ulaşmanın zorluğu söz konusudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde sağ siyaset anlayışa sahip partilerin işleyişlerinde muhafazakâr olarak adlandırılacak politikaları görmek mümkündür. Fakat bu durum bu partilerin tamamen muhafazakâr bir bakış açısına sahip olduğunu göstermemektedir. Aynı durum Türk siyasal hayatı içerisinde yer almakta olan partiler içinde geçerlidir. Milliyetçi Hareket Partisi muhafazakârlık anlayışı çerçevesinde ele alındığında partinin tam manası ile muhafazakâr bir yapıda olmadığı göze çarpmaktadır. Parti muhafazakâr değerleri içerisinde barındırmakla birlikte milliyetçi tavrı ağır basan bir sağ partisidir. Fakat partinin toplumsal yaşama bakış açısı, aile hayatı, milli duygular, gelenekler ve tarihi değerler hususundaki tavırları Türk siyasetindeki muhafazakâr olarak adlandırılan grup ve partiler ile aynı yöndedir. Parti bu hususları ile güçlü bir şekilde muhafazakâr eğilimi olan fakat milliyetçi diyebileceğimiz tarzda bir tavır ortaya koymaktadır.

2.1.5. Anavatan Partisi Muhafazakârlığı

20 Mayıs 1983 yılında Turgut Özal ve 37 arkadaşının bir araya gelmesi ile Anavatan Partisi'nin (ANAP) temelleri atılmıştır. Parti kuruluşundan itibaren merkez sağın önemli aktörlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti kuruluş aşamasında kendisini tanımlarken milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve ekonomide rekabetçi serbest piyasa destekçisi olan bir tanımlama ortaya koymaktadır. Parti programında

¹³⁴ Hatem Ete, Hamza Taşdelen ve Sami Orçun Ersay, “Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe”, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140305103301_ulkuculukten-tepkisel-milliyetcilige-pdf.pdf, s.22, (Erişim Tarihi: 28.04.2018).

¹³⁵ Milliyetçi Hareket Partisi, **Seçim Bildirisi**, Ankara, 1969, s.11.

tarihi, milli ve manevi değerleri önemseyen bir siyaset izleneceği ortaya konulmuştur. Ayrıca programda muhafazakârlık anlayışının vazgeçilmez bir parçası olan aile ve toplumsal düzene de atıf yapılarak bunların kendileri için önemine dikkat çekilmiştir.¹³⁶

Kuruluşuyla birlikte ANAP Türkiye’de toplum tarafından önemsenmekte olan, milli ve manevi değerlere önem veren, geleneksel ve örfi değerlere saygı duyan bir çizgi ile kendisini ortaya koymuştur. Muhafazakârlık için bu denli önemli bu kavramlar partinin ideolojisi hakkında da kesin sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda ANAP muhafazakâr değerleri içerisinde barındıran bir parti olarak Türk siyasal hayatında kendisini göstermiştir. Ayrıca Özal ile birlikte liberal politikalar siyasal hayat ve ekonomi içerisinde uygulanarak Türkiye’de tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Muhafazakâr bir parti olarak karşımıza çıkan ANAP, geleneksel muhafazakâr partilerin aksine Batı ve Batılı değerlere karşı da sıcak bir tavır ile ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Türkiye’deki muhafazakâr düşüncenin Batı karşıtlığı söylemi belirli bir alanda sınırlı olmakla birlikte daha yumuşak bir hal alarak Batıya karşı yaklaşmanın ortaya konulduğu görülmektedir.

Türk siyasal hayatında yeni sağ politikalar ve bu tarz siyasal anlayışın gelişimi muhafazakâr anlayışın genel kapsamını anlamak adına önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda 1980’li yıllarda ortaya çıkmış olan politikaları değerlendirmek mümkündür. Bu dönemde 1980 Askeri Darbesi’nin etkisi ile birlikte ekonomik ve sosyal alanda sorunlar ortaya çıkmıştır. Bilhassa ekonomik alanda ortaya çıkmış olan problemlerin çözülmesi adına neo-liberal politikaların uygulanmak istendiği görülmektedir. Bu hususta 24 Ocak Kararları ile birlikte devlet serbest piyasa modelini mevcut ekonomik model karşısında tercih etmiş olup devletin piyasa üzerindeki etkilerinin sınırlandırıldığı görülmektedir.¹³⁷

Muhafazakâr ve liberal değerleri önemseyen Özal bu dönemde özellikle laiklik ve milliyetçilik alanlarında liberal değerleri uygulamak istemiş ve bilhassa dini değer ve kurumların üzerinde oluşan mevcut baskının kaldırılması adına harekette bulunmuştur. Bu husus “fikir, din ve teşebbüs hirriyeti” olarak değerlendirilmiştir. Yapılması hedeflenen bu politikalar tam anlamıyla kendisine uygulama alanı bulamamış olup

¹³⁶ Safi, s.265-266.

¹³⁷ Bıdık, s.151.

karşısında güçlü bir bürokrasi ve devletçi yapı bulmuştur.¹³⁸ Özal muhafazakârlık alanında bir yaklaşım ortaya koyarken mevcut muhafazakâr anlayışı İslamcı bir tutuma yaklaştırmış ve İslam Batı sentezi bir sistem ortaya koymayı hedeflemiştir.¹³⁹

Yeni muhafazakârlık tarzı bir siyaset anlayışının Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde daha etkin bir hal aldığı görülmekle birlikte bu anlayışın temellerinin Özal döneminde atıldığını söylemek mümkündür. Özal döneminden sonra iktidarlardan kaynaklı olarak muhafazakârlık anlayışı siyasi arenada gündeme gelmeyip AK Parti iktidarı ile tekrar konuşulmaya başlanmıştır.¹⁴⁰

Merkez sağ siyaset içerisinde kendisini gösteren ve 1980 yıllarda ortaya çıkmış olan Özal liderliğindeki ANAP ile siyaset alanında köklü adımların atıldığı görülmektedir. Özal bu dönemde liberal yönü ağır basan bir siyaset anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Bu durum parti programında da net bir şekilde ortaya konulmuştur. Programa bakıldığında dört kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; milliyetçi, muhafazakâr, sosyal devlet anlayışı ve rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisidir.¹⁴¹

Özal dönemini siyasal olarak üç noktadan ele aldığımızda; ilk olarak Türk insanının dünyaya açılması önündeki engellerin kaldırılması karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile iyi ilişkiler ortaya konulmuştur. AB üyeliği bir hedef haline gelmiştir. İkinci olarak hürriyetlerin önünü açan özgürlükçü bir siyasal ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise iktisadi adımlar dikkat çekmektedir. Rekabetçi serbest piyasa modeli başarılı bir şekilde ortaya konulmuş olup uygulama adına başarılı sonuçlar alınmıştır.¹⁴²

Türk siyasal hayatına bakıldığında DP ile başlayan bir liberalleşme hareketinin varlığından söz edebiliriz. Fakat bu dönemde liberalleşme hareketi tam manası ile uygulanmaya konulamamıştır. Daha sonrasında ANAP ile birlikte bu politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu hareketin AK Parti tarafında da ortaya konulmak

¹³⁸ Özipek, “Avrupa’da ve Türkiye’de Muhafazakârlık”, s.114-115.

¹³⁹ Bıdık, s.151.

¹⁴⁰ Yıkılmaz, s.14.

¹⁴¹ Ömer Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 9-21, 2006, s.13.

¹⁴² Ömer Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.15.

istendiği görülmektedir.¹⁴³ Özellikle ekonomi politikalarında ortaya konulmak istenen yaklaşımlar AK Parti'nin liberal bir politika yönünde tavır alacağıın izlerini göstermektedir.

Muhafazakârlık anlayışını geleneksel olarak ele aldığımızda değişimlere karşı bir tutum içerisinde olduğunu ve değişimlerin tedrici olarak yapılması yönünde isteğin varlığını görmek mümkündür. Bu açıdan modernleşme hareketlerine karşı eleştirel bir tavrın varlığı görülmektedir. Bu durumun Türk siyasal hayatı içerisinde de aynı şekilde ortaya çıkmış olduğunu söylemek tam manası ile mümkün görülmemektedir. Türk siyaseti içerisinde yer alan merkez sağ partiler çoğu zaman Cumhuriyet rejimlerine karşı tavır alan insanların içerisinde yer aldığı bir hal almamıştır. Fransız muhafazakârlığında sıkça karşımıza çıkmış olan eskiye dönüş ve hilafetin tekrar getirilmek istenmesi tam olarak düşünülmemiştir. Bunun yerine muasırlaşma ve milli devlet idealini amaçlamıştır.¹⁴⁴

2.2. Muhafazakâr Demokrasi Söylemi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği

AK Parti'nin kuruluş çabaları ile gündeme gelen siyasal kimlik arayışları iktidara gelmesi ile birlikte daha da artmıştır. Bu kimlik arayışındaki en önemli etken geldikleri taban olan Milli Görüş çizgisinde ele alınmalarıdır. Bu nedenle Milli Görüş çizgisinden arınıp yeni kimlik tanımlamalarına girme ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda partinin kurucu kadrosu sık sık değişimden ve kendilerinin İslamcı bir parti olmadığından söz etmişlerdir.¹⁴⁵

İlımlı bir politika izlemek isteyen ve medya tarafında da yenilikçi olarak adlandırılan kişiler tarafından oluşan AK Parti 2001 yılında kurulmuştur. Parti radikal bir söylem ile ortaya çıkmanın etkili bir yöntem olmayacağı ve belirli taraf ve kuruluşların tepkisini çekmenin yanlış olacağı bir söylemi benimseyen bir kurucu kadrosu tarafından siyaset arenasına girmiştir. Bu siyaset anlayışı ile modern öngörülerde bulunan, demokratik bir tavır benimseyen ve Batı ile ilişkileri destekleyen bir tavır ortaya konulmak istenmektedir.¹⁴⁶

¹⁴³ Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, "Demokratiklikten Muhafazakâr Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, ss. 1-33, 2005, s.5-6.

¹⁴⁴ Bıdık, s.152.

¹⁴⁵ Safi, s.311.

¹⁴⁶ Gürkan, s.208.

AK Parti'nin kurulum sürecinden siyaset sahnesine uzanan süreçte büyük bir seçmen kitlesi tarafından siyasal bir umut olarak görüldüğü söylenebilir. Bu süreçte kurucu kadro karizması ve güçlü bir alternatif arayışının da etkilerinden bahsetmek mümkündür. Bu hususta değerlendirme yapılırken ülkenin doksanlı yıllarda içerisinde çıkmış olduğu kaos ortamının etkilerini de göz ardı etmemek gerekiyor. Bu ortamda sonra toplum nezdinde güçlü bir siyasal çıkış arayışı beklentisi de göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁴⁷

28 Şubat sürecinden sonra Refah Partisi kapatılarak yine parti üyeleri tarafından Fazilet Partisi kurulmuştur. Bu yeni kurulmuş olan Fazilet Partisi içerisinde kendisini yenilikçi olarak adlandıran bir grup tarafından AK Parti kurulmuştur. AK Parti kuruluşu ile birlikte demokrasi ve sivil toplum kuruluşlarına karşı saygılı bir yaklaşım ortaya koyacağını, dinin siyasallaştırılmayacağını, istikametın Doğu'dan ziyade Batılı ülkelere çevrileceğini ve ekonomik anlamda liberal politikaların aktif olarak uygulanmak istendiği bir sistemin uygulanmak istendiğini ortaya koymuştur. Bu açıklamalar ile AK Parti'nin kendisini içerisinde gelmiş oldukları Milli Görüş çizgisinden ayırmak istediği görülmektedir. Milli Görüş içerisinde çıkmış olan siyasetçiler tarafından kurulan fakat bir evrim geçirmiş olarak görülen AK Parti, ortaya koymuş olduğu çizgiyi "muhafazakâr demokrasi" olarak adlandırmıştır. Muhafazakâr Demokrasi kavramını ele alırken iki ana başlık altında değerlendirmek mümkündür. İlk olarak İslamı geçmişin sahiplenilmesi ve korunmak istenilmesi karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak ise, muhafazakâr ve neo-liberal değerler bir araya getirilerek Türk siyasal hayatı açısından yeni bir kavram olan "Muhafazakâr Demokrasi" ortaya konulmak istenmiştir.¹⁴⁸ AK Parti kurucu kadrosunun geçmiş siyasi tecrübelerine bakıldığında geneli itibari ile merkez siyasi anlayışa uzak bir noktada yer aldıkları görülmektedir. İçerisinde yer almış oldukları siyasi partiler ya da kadrolar rejim karşıtı bir tavırda hareket ettiği söylenebilir. Geçmiş yıllarda sürekli olarak irtica ile suçlanan bir kadrodan ve resmi ideoloji ile çatışma halinde olan bir siyasi tavırdan geldikleri söylenebilir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Murat Yılmaz, "Ak Parti: "Muhafazakâr Demokrasi" ile Milliyetçi Muhafazakârlık Arasında", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 47-54, 2006, s.49.

¹⁴⁸ Bıdık, s.180-181.

¹⁴⁹ Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, "Demokratlıktan Muhafazakar Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, ss. 1-33, 2005, s.4.

Köklü bir muhafazakâr gelenek içerisinde gelen AK Parti kadrosu, bir kırılma gerçekleştirerek İslami söylemden ziyade liberal İslami bir söylem ortaya koymuştur. 28 Şubat sürecinin tesiri ve büyüyen Anadolu sermayesinin etkisiyle ortaya çıkmış olan bu yenilikçi hareket muhafazakâr siyasi anlayışı Erbakan'ın radikal söyleminden uzaklaştırarak Özal döneminde ortaya konulmak istenen daha ılımlı bir çizgiye yaklaştırmıştır.¹⁵⁰

Recep Tayyip Erdoğan söylemlerinde partinin bir merkez sağ parti olmaktan ziyade merkez sağın yeni bir oluşumu olarak görmenin daha mümkün olduğunu dile getirmektedir. Toplumsal sorunların siyasetin merkezine taşınması yönünde bir tavır ortaya koyulmak istendiği söylenebilir.¹⁵¹

AK Parti 2002 seçimlerinden sonra merkez sağın en güçlü partilerinden birisi haline gelmiştir. Fazilet Partisi'nin (FP) kapatılması ile güç kaybı yaşayan merkez sağ AK Parti ile bir güç kazanma sürecine girmiştir. AK Parti sadece FP'den ayrılan siyasetçilerden oluşmamış olup merkez sağ partilerden de katılımın gerçekleştiği görülmektedir.¹⁵²

AK Parti iktidara gelmenin önemini ele alırken, iktidarda kalmanın da önemli olduğu anlayışını benimsediğini öngörmektedir. Kuruluş sürecinde temel slogan olarak karşımıza “yeniyiz” ve “değiştik” kavramlarının çıktığı görülmektedir. AK Parti 3 Kasım 2002 seçimlerinden itibaren kendisini muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımlamış ve bu kavramı tarihsel ve teorik zemine oturtmaya çalışmıştır.¹⁵³ AK Parti İslamcı bir siyasal ideoloji ile siyaset yapmanın zor olacağı kanaati ile kendisini biraz daha merkez sağa çekmektedir. Bu durum AK Parti'nin Milli Görüş çizgisi dışından da oy almasını sağlamıştır.¹⁵⁴

Yeni oluşumu ile AK Parti artık içerisinde çıkmış olduğu Milli Görüş çizgisinde değerlendirilmeyecek bir noktaya gelmiştir. Kurucu yapısı her ne kadar Milli Görüş kökeninde olsa da artık AK Parti personel ve ideolojisiyle başka bir parti haline gelmiştir. Bu yeni yapısı ile sağcı bir parti olmuş ve sağın değerlerini üzerinde

¹⁵⁰ Alper Gürkan, “Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliğinin Oluşumunda Sosyal Politikanın Etkisi”, **Opus Dergisi**, Sayı 1, ss. 204-218, 2011, s.205-206.

¹⁵¹ Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, s.5.

¹⁵² Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.16.

¹⁵³ Karaaslan, s.112.

¹⁵⁴ Safi, s.320.

barındıran bir parti halini almıştır. AK Parti bu yönü ile politik ve toplumsal bir tepkinin potansiyelini yansıtmaktadır. Fakat bu yansıma görüldüğü kadarı ile radikal olmaktan ziyade kontrollüdür.¹⁵⁵ AK Parti’de temsil edilen ideolojinin DP, Adalet Partisi (AP) ve ANAP tarafından ortaya konulmuş ideolojik çizgiden daha ziyade burjuva ideolojisi olduğu da söylenebilir.¹⁵⁶ Parti kurulum sürecinde kimliğin öne çıkması diğer siyasi partileri de etkileyecek bir durum ortaya koymaktadır. Partilerin ortaya koymak istedikleri kimlikleri arasında farklılıklar olması mümkündür, fakat buradaki önemli husus bu durumun partiler arasındaki ayrışmanın temeli haline gelmesidir.¹⁵⁷

AK Parti’nin kurulum sürecinin bir kriz ortamının akabinde ortaya çıktığı görülmektedir. 28 Şubat süreci sonrasında yaşanan siyasi kriz ortamında doğduğu görülür. Bu dönemde mevcut siyasi zeminin karamsarlık içerisinde olması ve toplumun siyasi partilere sorun çözümü açısından karamsar bakışı görülmektedir. AK Parti böylesine bir kriz ortamında kurulmuştur. Her kriz kendisi ile birlikte bir fırsat ortamı da doğurmaktadır. Hal böyle olunca AK Parti’nin bu siyasi boşluğu dolduracak şekilde bir strateji ortaya koyduğu görülmektedir.¹⁵⁸

Türk siyasi hayatına 2002 seçimlerinin hemen öncesinde girmiş olan AK Parti, kendisine ideoloji olarak daha önce siyasi hayat içerisinde bir araya gelmemiş olan iki kavramı seçmiştir. Muhafazakâr Demokrasi anlayışının ortaya koymak istediği temel prensipler esas itibarı ile Türkiye’de birçok parti tarafından farklı bakış açıları ile ortaya konulmak istenmiştir. Ancak bu kavramların AK Parti ile birlikte siyasi alanda ve toplum nezdinde kabul gördüğü söylenebilir. AK Parti’nin muhafazakâr demokrasiyi ortaya koyarken esasında 20. Yüzyılın son çeyreğinde karşımıza çıkmış olan sol politikaların içerisinde yer alan kavramları kullandığı görülmektedir. Bu kavramlara örnek olarak çok kültürlülük, katılımcılık ve müzakere anlayışı gösterilebilir.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Tanıl Bora, “2002 Seçimi ve Siyasi Güzergâh Problemleri”, **Birikim Dergisi**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2002, s.163-164, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2554/2002-secimi-ve-siyas%C3%AE-guzergah-problemleri#.WnsAdYjFLIV>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

¹⁵⁶ Ömer Laçiner, “DP, ANAP ve Sonunda AKP”, **Birikim Dergisi**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2002, s.163-164, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2552/dp-anap-ve-sonunda-akp#.Wnr4J4jFLIU>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

¹⁵⁷ Safi, s.311.

¹⁵⁸ Cemal Fedayi, “AKP’nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 149-163, 2004, s.150.

¹⁵⁹ Ülkü Doğanay, “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 62, Sayı 1, ss. 65-88, 2007, s.66

AK Parti beyannameleri, programı ve lider söylemlerine bakıldığında demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, farklılıklara saygı ve hoşgörü gibi yerel ve evrensel değerler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca AK Parti, Cumhuriyet ve onun kazanımlarına karşı olumlu bir bakış açısı dile getirip bu durumu tüzüğünde de ifade etmiştir.¹⁶⁰

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat bir parti olarak Batı karşısındaki tutumuna bakıldığında, Batı ve Batılı değerlere karşı olumlu bir tavrın olduğu görülmektedir. Bu kapsamda modernleşme çalışmaları ve çağdaşlaşma hareketlerinin kültürel değerler ile harmanlanarak yapılması gerektiği yönünde bir tavır ortaya konulmaktadır. Modernleşme ve İslam değer yargıları yeniden inşa edilmek istenmiştir.¹⁶¹

AK Parti; Müslümanlığın modern yüzünü benimseyen ve elitist bir yaklaşıma müsaade eden, özgürlüklere yönelen, ekonomik ve kültürel koşulları savunan yeni sağ siyaseti temsile yönelmektedir.¹⁶² AK Parti muhafazakârlık gibi bir siyasal düşünceyi kendisine ideoloji olarak belirlerken toplumun her kesimi tarafından kabul görücü bir yol haritası çizmeyi planlamıştır. Kısacası öteki konumuna düşülmeyecek bir uzlaşma yolu arayışları göze çarpmaktadır.¹⁶³

AK Parti kuruluş sürecinde Cumhuriyet dönemi kazanımlarını koruyacağını izlenimlerini tüm kesinlere duyurmaya çalışmıştır. Programda ortaya konulmak istenen durum muhafazakâr demokrat kimliğe uygun bir görüntü çizilmesidir. Fakat Parti; etnik, dinsel ve kültürel farklılıkları siyaset zemininde toplumsal hizmete sunacak olan bir demokratik anlayış ortaya koymamaktadır.¹⁶⁴

Muhafazakâr söylem radikalizmden ziyade ılımlı bir yaşamı ifade etmektedir. AK Parti'ye göre radikal söylem Türkiye siyasetine fayda sağlamamaktadır. Siyasetin çatışma, kutuplaşma yerine uzlaşma ve hoşgörü zemininde sağlanması toplumun genel isteğidir. Bu hususta idealizm ve realizm arasında denge oluşturulmalıdır.¹⁶⁵

Recep Tayyip Erdoğan partinin almış olduğu yeni muhafazakâr çizgiyi açıklarken şunları ifade etmiştir:

¹⁶⁰Ergun Özbudun, William Hale, **Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.57.

¹⁶¹Üzeyir Tekin, **Ak Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği**, Orient Yayınevi, Ankara, 2004, s.131-132.

¹⁶² Tekin, s.124.

¹⁶³ Fedayi, "AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin", s.152.

¹⁶⁴Çaha, "Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP", s.17.

¹⁶⁵ Akdoğan, s.13-14.

“AK Parti yeni muhafazakâr çizgiyi, muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya koymaktadır. AK Parti, kendi düşünce geleneğinden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır. AK Parti, değişime değil, gerilemeye ve yozlaşmaya direnen bir anlayıştadır. Değişimi, gelişim ve ilerleme anlamında savunmaktadır. AK Parti geçmişin statükoculuk üzerine bina edilen muhafazakârlığı yerine, modern açık bir muhafazakârlık üzerinde durmaktadır. AK Parti evrimci veya tedrici doğal sürecinde işleyen toplumsal dönüşüme dayalı bir değişimi savunmaktadır. AK Parti’nin muhafazakârlıktan anladığı, mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. Koruma ise değişime ve ilerlemeye kapalı değil, özü yitirmeden gelişime uyum sağlamaktadır.”¹⁶⁶

AK Parti’nin muhafazakâr söylemini değerlendiren Yıldız, söylemi üç ana noktada ele almanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. Bunlara bakıldığında, dışarıya karşı verilen sıcak mesajlar, seçmen kitlesi ve son olarak Kemalist düşünceye sahip insanlara karşı İslamcı bir parti olmayacağı yönünde verilen mesajlardır.¹⁶⁷ Siyasal hayatta geniş halk kitlelerini etkileyebilmek için söylem ve kimlikle birlikte imaj ve siyasal görünüşte önem arz etmektedir. Bu açıdan geniş halk kitleleri artık tercihlerini daha pragmatik bir bakış açısı ile yapmaktadırlar.¹⁶⁸

AK Parti muhafazakârlığına bakıldığında, daha önce içinden gelmiş oldukları geleneğin doğrudan İslam’ı referans alan anlayışından ziyade İslam’ın demokrasi ile ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durumda seçmen kesiminin çeşitliliğine bakıldığında değişimin varlığı görülmektedir. Bu durumla birlikte AK Parti İslamcı, milliyetçi ve bazı sol kesimlerden de oy alan bir seçmen tabanı ortaya koymaktadır. Çeşitliliği yüksek bu seçmen tabanının oluşmasında Parti’nin ortaya koymuş olduğu popülist, muhafazakâr ve demokrat sıfatlarının da etkisini görmek mümkündür.¹⁶⁹

AK Parti ile birlikte geçmişte daha çok statüko üzerinde inşa edilen muhafazakarlık anlayışından ziyade daha modern ve yeniliğe açık, değişimlerin doğal sürecinde işlemeden yana tavır alan bir yapı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. AK Parti statükoyu mevcut kurum ve ilişkilerin korunmasından ziyade değer ve kazanımların korunması şeklinde ele almaktadır. Bu değer ve kazanımlar dinsel, kültürel ve

¹⁶⁶Recep Tayyip Erdoğan, “Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Açılış Konuşması”, **Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu**, AK Parti Yayınları, Ankara, 2004, s.13.

¹⁶⁷Yıldız, s.55.

¹⁶⁸Fedayi, “AKP’nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin”, s.153-154.

¹⁶⁹Yıkılmaz, s.17.

geleneksel değerler olabilmektedir. Korunmasından kasıt hiç değişmemesi anlamına gelmemektedir. Değişimden kasıt değerlerin özünü yitirmeden sağlanmasıdır.¹⁷⁰

Doksanlı yılların kırılğan siyasal zemini içerisinde merkez sağ partilerin iyice eridiği görülmektedir. Bu denli kırılğan ve yıpranmış bir dönemden sonra topluma güven, istikrar, hak ve adalet vaat eden muhafazakâr demokrat bir kimliğin kabul görmesi ve pazarlanması mümkün bir söylem olarak ortaya çıkmıştır. Parti'nin kurulum sürecinde sağ siyaset içerisinde yer alan partilerden de transferler yapılarak parti kadrosu sağın her kesimi tarafından kabul görmesi muhtemel bir zemine getirilmeye çalışılmıştır.¹⁷¹

AK Parti kurulum sürecinde muhafazakâr demokrat kimliğini ortaya koyarken adalet ve kalkınma gibi kavramlara yer verilmiştir. Bu iki kavram merkez sağ siyaset için önemli noktalar. Anlaşıyor ki Parti kurulum sürecinde merkez sağ siyaset çizgisi içerisinde konumlandırılmak istemektedir. Bu hususta Türk siyasetinde merkez sağın iki önemli temsilcisi olan ANAP ve Doğru Yol Partisi'nden (DYP) belirli eleştiriler ortaya konulmuştur fakat bu partilerin merkez sağ siyaset açısından temsil kabiliyetleri gayet zayıf bir noktada yer almaktadır. Nitekim bazı sosyal bilimcilerin de muhafazakâr demokrat kavramının evrensel bir nitelik taşımadığı yönünde eleştirileri görülmektedir. Fakat pek çok eleştirilere rağmen AK Parti tarafından ortaya koyulmuş olan muhafazakâr demokrat kimlik zamanı yakalayan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷²

Demokrasi ve cumhuriyet kavramları Batılı muhafazakârlar tarafından farklı şekillerde yorumlanıp ele alınmıştır. Kimisi demokrasiyi önemserken kimisi de cumhuriyeti ön plana almaktadır. Cumhuriyet dönemi Türk muhafazakârları cumhuriyete karşı herhangi bir sorunlarının olmadığını ancak uygulamadan kaynaklı sorunlara itirazlarını dile getirdiklerini beyan etmektedirler. Ayrıca birkaç Türk muhafazakârı dışında demokrasiye vurguda bulunan yok gibidir. Lakin AK Parti iktidara gelişi ile birlikte cumhuriyetle ilgili herhangi bir sorunlarının olmadığı dile getirilmiş olup bilhassa 28 Şubat sonrası süreçte Milli görüş dönemlerinde pek dile getirmedikleri demokrasi kavramını bu dönemde sürekli dile geldiği görülmektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ Safi, s.322.

¹⁷¹ Akgün, s.27-28.

¹⁷² Birol Akgün, "Türkiye'de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve AK Parti", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 23-37, 2006, s.26.

¹⁷³ Safi, s.341.

AK Parti'nin ideoloğu olan Yalçın Akdoğan muhafazakârlık kavramını ele alırken şunları ifade etmektedir:¹⁷⁴

“Muhafazakârlık, Aydınlanmanın kimi olumsuz sonuçlarına, dönemin siyasi projelerine bu siyasal projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan, rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bir tür devrimci dönüşüm projelerinden korumayı amaçlayan, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirildiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir.”

Akdoğan Muhafazakâr demokrasi kavramını ele alırken bu kapsamda AK Parti'nin nasıl bir siyasal yapıda oluşacağını dile getirmektedir. Bunlara bakıldığında; yozlaşma ve gerilemeye direnen bir anlayışın ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Muhafazakâr ideolojilerde önemli bir kavram olan değişim karşısındaki tavrı ele alırken kurum ve ilişkilerin korunmasından ziyade değerlerin korunmasını hususuna önem vereceklerini söylemektedirler. Sivil toplum örgütlerinin demokrasiye sağlamış olduğu katkıları temel olarak sivil toplum kuruluşlarının destekleneceği söylenmiştir. AK Parti'nin üslup ve tavrının radikal olmaktan ziyade daha uzlaşılı tarzında ve hoşgörüyeye dayalı olacağı dile getirilmiştir. Bu sebepten dolayı dayatmacı, tek tipçi buyurgan ve tepeden inme toplum mühendisliği anlayışı siyaset için engel görülmüştür.¹⁷⁵

AK Parti'nin muhafazakâr kimliğinin temelinde İslamcılık, milliyetçilik ve batılılaşma kavramlarının varlığı düşünülebilir. Bu üç kavramın ele alınıp muhafazakârlık eksenine ile birleştirildiğinde AK Parti'nin siyasal eksen anlayışına bakılabilir. Türkiye'de muhafazakârlık anlayışı ele alındığında daha çok dindarlık kavramı düşünülmektedir. İnsanın devletçi, düzenden yana ve gelenek yanlısı olmasından ziyade bu kavram insanın daha dindar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye'de muhafazakâr olarak nitelendirilen şahsiyetler daha çok dindar olduklarından dolayı bu şekilde nitelendirilmişlerdir.¹⁷⁶

Muhafazakâr demokrasi söylemine bakıldığında değişimlerin nasıl ele alınması gerekliliği önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu ele alırken sosyo-ekonomik, kültürel ve sosyal ve siyasal hayata sekte vurulması ve tarihi birikimi yok edecek olan tepeden inmecili ve dayatmacı yöntemler günümüz şartlarında etkisini yitiren bir yöntem olarak

¹⁷⁴ Akdoğan, s.16.

¹⁷⁵ Akdoğan, s.113-115.

¹⁷⁶ Tekin, s.111.

karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta tedrici değişimlerin rolü büyüktür. Günümüzde tedrici olmayan değişimler etkisini kısa sürede yitirip kalıcı olamamaktadır. Muhafazakârlık tavrı itibarı ile değişimlere karşı ihtiyatlı bir yapıya sahiptir. Ancak bu durum yöntemi ile ilgili bir durumdur. Bu açıdan muhafazakârlığı değişimlere karşı bir tavır olarak nitelendirmek yanlıştır.¹⁷⁷ Akdoğan siyaseti bir uzlaşma alanı olarak ele almaktadır. Bu açıdan AK Parti'nin toplumsal ve kültürel çeşitliliğe tolerans sağlayarak bu durumu hoşgörü zemininde ele alacağını ifade etmektedir. AK Parti'nin siyasi iktidarının en temel dayanağını milli iradenin kabulünden alması olarak ele alınmaktadır. Bu sebepten AK Parti, bir kişi ya da zümrenin dayatmacı ve buyurgan tavır ile yapılmak istenen siyaset tavrını demokratik sistem için bir engel olarak görmektedir. Bu açıdan muhafazakâr demokrasinin temel kaygısı birey ve toplumu bir arada tutabilmesidir.¹⁷⁸

Türk siyasal hayatını ve toplumsal yapısını belirleyen üç siyaset tarzından bahsetmek mümkündür. Bunların AK Parti siyasal kimliğine yansımalarına bakıldığında belirli tespitler ortaya çıkmaktadır. İlk olarak partinin İslamcılık ile ilişkisine bakıldığında, partinin önde gelen şahsiyetlerinin kendilerini dindarlık boyutunda tanımladıkları ortaya çıkmaktadır. Bu gerek özel yaşantı da gerekse sosyal yaşantıda bu şekilde tanımlanmaktadır. Bu söylemler daha çok dindar, müteveyyin, muhafazakâr şeklinde oluyordu. Bu bağlamda dindarlık anlayışının parti kimliği üzerindeki şeklinin ılımlı bir yapıda oluşması gerek kurucuların gerekse dışardan gelen parti mensuplarının din eksenli bir siyaset tarzının nelere yol açacağını bilmelerinden de kaynaklanmaktadır. İkinci olarak partinin milliyetçilik yönüne bakıldığında; sert, katı, faşizan bir anlayıştan ziyade devlet politikalarında ülkeye yararı merkezli bir düşünce üzerinde durulmaktadır. Üçüncü olarak partinin batılılaşma karşısındaki tavrına bakıldığında, parti topyekûn batı karşıtlığından ziyade batılı gelişmelere açık bir siyasal çizgi ortaya koymaktadır. Batı ve batılı değerler ile bütünleşen bir yapı ortaya koymaktadır. Parti modernleşme birikimlerine sahip çıkmanın yanı sıra çağdaşlaşma kavramını da kendi değer yargıları ile oluşturma çabası içerisindedir. Bu bağlamda AK Parti, ilerlemeci, hem geleneksel

¹⁷⁷ Akdoğan, s.9-10.

¹⁷⁸ Akdoğan, s.10-11.

hem modern, özgürlükçü, ahlakçı, evrimci dönüşümü esas alan bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁹

Din, aile, devlet ve toplumsal değerler klasik Türk muhafazakârlığı için öne çıkan değerler olarak görülmektedir. AK Parti ise bunlara ek olarak dayanışma, kültür anlayışı, tarihsel köken, geleneksel değerler ve yerlilik kavramlarını dile getirmektedir. Bu kapsamda ortaya konulmak istenen değişimlerin toplum mühendisliği tarzında olması yönünde bir tavra karşı eleştiri de göze çarpmaktadır.¹⁸⁰

AK Parti Programına bakıldığında diğer muhafazakâr partiler ve Milli Görüş partilerinin müdahaleci ve kapsayıcı tavrından farklı bir yapı ortaya konulmak istenmektedir. Burada istenilen devletin daha sınırlı bir yapıda olması ve müdahalecilik anlayışının az olmasıdır. Burada klasik muhafazakârlığın ortaya koymuş olduğu mistik ve kutsal devlet anlayışından ziyade bireye önem veren hizmet kuruluşlarının oluşturulması yönünde bir anlayış ortaya koyulmaktadır. Bunun da ilerisinde devletin toplumu ilgilendiren adalet, güvenlik, sağlık, temel eğitim ve altyapı hizmetleri dışında kalan tüm alanlardan icracı sıfatıyla çekilmesi talep edilmektedir. Burada liberal bir söylemin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁸¹

AK Parti'nin seçmen profili ele alındığında büyük çoğunluğunun taşralı olması ve toplumun orta ve alt kesimlerini oluşturan dindar kesimler olduğu görülmektedir. Toplumsal kesimin büyük çoğunluğunun ortak özelliğinin bu durum olması ve AK Parti'nin lider kadrosunun toplumla aynı dili konuşabilmesi büyük avantaj sağlamaktadır. AK Parti bu durumu da fark etmektedir. Bu durum parti programına da yansımış olup halk, millet ve toplum vurgusu oldukça yüksek düzeyde ele alınmıştır.¹⁸²

Bir kimlik oluşum süreci ile ortaya çıkmaya çalışan Ak Parti, milli ve dini değerleri önemseyerek bir siyaset ortaya koyacağını izlenimlerini kurulum aşamasında vermiştir. Kurulum sürecinde ideolojik adlandırmasının tarihsel olarak temellendirilmesi kolay olan Müslüman Demokrat kavramı yerine Batı'da ikili ilişkisi

¹⁷⁹ Tekin, s.129-133.

¹⁸⁰ Safi, s.332.

¹⁸¹ Safi, s.339.

¹⁸² Safi, s.336.

zor olarak görülmekte olan muhafazakârlık ve demokrasi kavramlarını bir araya getirmiştir.¹⁸³

AK Parti'nin kurulum sürecinden sonra uygulamış olduğu politikalara bakıldığında konunun farklı bir şekilde ele alındığı yaklaşımları da görmek mümkündür. Müftüoğlu, AK Parti politikalarının üç temel esas üzerinde bina edildiğini iddia etmektedir. Bu yaklaşımda AK Parti politikaları Milli Görüş çizgi geleneğinden etkilenen Sünni-İslam geleneği tarzı bir muhafazakârlık anlayışı, ikinci olarak ulus devlet anlayışının etkisi olan Türk-İslam milliyetçiliği ve son olarak 12 Eylül dönemi sonrası Türkiye'de etkileri daha da yükselmekte olan neoliberal ekonomi politikaları şeklinde olduğu iddia edilmektedir.¹⁸⁴

AK Parti'nin yüksek bir oy oranı ile tek başına iktidara gelmesindeki etkenlerden birisi de ortaya koymuş olduğu söylemdir. Parti'nin radikal bir İslami anlayıştan ziyade birçok kesim tarafından kabul görmesi mümkün olan muhafazakâr demokrat bir çizgi ortaya koyması bunun önemli etkenlerinden birisidir. Ortaya çıkmış olan bu yenilikçi grup eskiden içinden gelmiş oldukları siyasi anlayışın benimsemiş olduğu İslamcılık tarzı siyaset anlayışını benimsemeyeceklerini dile getirmekle birlikte İslami değerlere saygı duyulması gerektiğini ortaya koymuşlardır.¹⁸⁵

AK Parti ortaya koymak istediği bu muhafazakâr demokrat kimlik ile hem İslamcı mirasını korumak hem de bunun ötesinde toplum tarafından benimsenebilecek bir yapı ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu tarz arayışların ortaya çıkmasını değişen koşulların bir sonucu olarak da görebiliriz. Değişen koşullar bu tarz arayışları mümkün kılmaktadır.¹⁸⁶ Anlaşıldığı üzere AK Parti daha büyük kitlelere ulaşabilmek adına geçmişin siyasi sınıflandırmasını aşip daha büyük kitlelere ulaşabileceği bir siyasi ideoloji ortaya koymaya çalışmaktadır.

Çalışmada AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğinin daha iyi ele alınması adına alt başlıklar altında muhafazakâr demokrasi söylemi incelenmeye çalışılacaktır. Alt

¹⁸³ Mevlüt Uyanık, "Bir Sosyal ve Siyasal Kimlik Tartışması: Muhafazakâr Demokrat Mı, Müslüman Demokrat Mı?", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 165-177, 2004, s.170.

¹⁸⁴ Özgür Müftüoğlu, "AKP'nin Demokrasisi", <http://sendika62.org/2013/10/akpnin-demokrasisi-ozgur-muftuoglu-evrensel-144797/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

¹⁸⁵ Mustafa Bölükbaşı, "Milli Görüşten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss. 166-187, 2012, s.179.

¹⁸⁶ Safi, s.315.

başlıklar oluşturulurken partinin sadece kurulum dönemi söylemeleri ele alınmıştır. Faaliyet ve uygulamalara değinilmemiştir.

2.2.1. Demokrasi

Muhafazakârlığın demokratik bir kültür oluşturup oluşturmayacağı tartışması ve bu durumun siyasal kurumlar ile uyumu tartışma konusu olmaktadır. Otoritenin korunması ve kamusal alana vermiş olduğu önem muhafazakârlığı demokrasi açısından tartışmalı hale getirmektedir. Fakat muhafazakârlığın demokrasi kültürünü üreten Batılı ülkeler tarafından da kabullenilmesi ve iktidarın sınırlandırılması hususundaki uygulamaları muhafazakârlığı demokrasi açısından uygun hale getiren etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırlı bir iktidar anlayışı ve çok sesli bir siyasal yapı oluşturma durumu muhafazakârlığın demokrasiyi kabullenmesi sürecine etki etmektedir.¹⁸⁷

AK Parti'nin kendisine referans olarak aldığı ideolojiyi ele alırken içerisinde 1980'li yıllarının yeni sağ söylemlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda AK Parti tarafından ortaya konulmak istenen muhafazakâr demokrasi kavramı, özelleştirme ve refah devletinin tasfiyesi gibi neo-liberal ekonomik politikalarını da ele almaktadır.¹⁸⁸

Recep Tayyip Erdoğan'ın Danışmanı ve partini ideoloğu Yalçın Akdoğan AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğini ortaya koyarken şunları ifade etmektedir: muhafazakârlığın devrimci değil tedrici değişimi savunması, geleneksel değer ve kazanımların korunması, düzenin toplum mühendisliği ve aşırılıktan korunması, halkın egemen olduğu anayasal bir düzen, sınırlandırılmış bir iktidar, uzlaşma ve hoşgörü kültürü, idealizm ve realizm arasında dengenin kurulması, küçük, dinamik ve denetime açık bir yapı.¹⁸⁹

Muhafazakârlık demokrasiyi benimseyen ve katılım olgusunu halk egemenliği boyutuna indiren bir ideolojidir. Her türlü demokratik değişimlerin o toplumun kendi kurum ve yapılarına saygı duyarak ele alınması gerekliliği muhafazakârlığı birçok ideolojiden daha demokrat hale getirmektedir. Bu hususta AK Parti:

“Demokratik siyaset zemini her türlü sorunun aktarıldığı, tüm toplumsal taleplerin yansıtıldığı ve doğru ile yanlışın kendisini test ederek düzeltebilecekleri bir

¹⁸⁷ Akdoğan, s.32-33.

¹⁸⁸ Akdoğan, s.9.

¹⁸⁹ Akdoğan, s.15-16.

zemindir. Türkiye toplumundaki farklılık ve çeşitlilikler de çoğulcu demokrasiyi zenginleştirecek unsurlardır. Demokrasiyi kabule şayan kılan da toplumsal ve kültürel farklılıkları ve talepleri siyasete katabilmesi ve kurulu düzeni dayatmacı aşırılıklardan koruyabilmesidir. AK Parti demokratik kültürü siyasetin ana unsuru olarak görmektedir.”¹⁹⁰

AK Parti'nin kendisini tanımlama sürecinde muhafazakâr ve demokrat bir parti olarak ele aldığı görülmektedir. Bu kapsamda söylemleri ile sadece İslamcı bir çizgiden değil ayrıca kendisini milliyetçi tavırdan da ayırmak istemiştir. Muhafazakâr söylem ile parti kendisini dine ve geleneğe bağlı olarak değerlendirirken, demokrat kimlik ile birlikte güncel yönler de ele alınmak istenmiştir.¹⁹¹

İslamiyet eşitlik, kanunların üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarının korunması, hesap verebilirlik, adaletin üstünlüğü ve benzeri gibi bir siyasal çerçeve ortaya koymaktadır. Bu hususlar ortaya konulurken halkın katılımı ve şuraya önem verilmesi ayet ve hadislerde yer almaktadır. Bu durumun demokrasi kültürüne katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.¹⁹²

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi kavramını ele alınırken farklı tanımlamalara da ulaşmak mümkündür. İçerisinden çıkmış oldukları Milli Görüş çizgisinin bu anlayışa bakış açısı ele alındığında, partinin İslam'ı neo-liberal kalıplara sokmak istediği dile getirilmiştir. Bazı eleştirel bakış açıları ise bu durumu ele alırken, liberal öngörüsü yüksek olan kapitalizmin Türkiye'ye uyarlanmış hali olarak ele alınmıştır.¹⁹³ AK Parti'nin demokratlığını Tekin, “önüne geçilemeyen değişimin zorunluluğu ve her alanda yeniliğin kaçınılmazlığından” olduğunu söylemektedir.¹⁹⁴

Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak AK Parti'nin demokrasi anlayışını parti programı kapsamında ele alırken çoğulcu bir demokrasi anlayışının üzerinde durulduğu söylenebilir. Bunlar parti programında şu şekilde ifade edilmiştir:¹⁹⁵

“Çağdaş demokrasinin en önemsenen niteliklerinden biri çoğunluğun hiçbir şart altında temel hak ve hürriyetleri tartışma konusu yapmaması ve azınlıkta bulunanların hak ve hürriyetlerine saygılı olmasıdır. Azınlıkta kalan görüşlerin

¹⁹⁰ Akdoğan, s.12.

¹⁹¹ Yanardağ, s.122.

¹⁹² Akdoğan, s.101.

¹⁹³ Ahmet Yıldız, “Muhafazakârlığın Yerleştirilmesi ya da AKP'nin Yeni Muhafazakâr Demokratlığı”, **Karizma Dergisi**, Yıl 5, Sayı 34, 2004, s.54.

¹⁹⁴ Tekin, s.121.

¹⁹⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.25.

muhalafet hakkının anayasa ile güvence altına alınması demokrasinin çoğulcu niteliğini pekiştiren bir unsur olarak kabul edilmektedir.”

AK Parti kurulum sürecinde demokrasinin sağlaması adına programları dile getirirken; siyasal katılımın sağlanmasının vazgeçilmez parçası olan siyasal partilerin hareket ve faaliyetlerinin genişletilmesi, yerel yönetimlerin ve taşra teşkilatlarının toplum ihtiyaçlarını karşılaması ve toplumsal diyaloga açık olması, Kopenhag Kriterleri'nin demokratikleşmeye yönelik olan ilkelerinin esas alınarak yapılacak olan düzenlemeler, vatandaşların yönetime katılım ve denetimini kolaylaştıracak olan bilgiye erişim hakkının sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, vatandaşların şikâyet ve önerilerini değerlendirecek ve işleme koyacak mekanizmaların oluşturulması, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi, memur haklarının düzenlenmesi, seçilme yaşının düşürülmesi, toplantı ve gösteri özgürlüğünün daha etkin kullanılmasını sağlayacak yasal şartlar gibi bazı düzenlemeleri oluşturacağını dile getirmiştir.¹⁹⁶

AK Parti'nin toplum nezdinde nasıl bir tanımlama ile ele alındığı önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti kendisini muhafazakâr demokrat bir yapıda tanımlamaktadır. Fakat bu durum toplum nezdinde daha çok Müslüman demokrat bir kimlik olarak görülmektedir. AK Parti'nin seçmen kitlesi tarafından öngörülen bu kimliğe karşı her zaman muhafazakâr demokrat bir parti olduğunun altını çizdiği söylenebilir. Bu kapsamda seçmen kitlesinin kimlik tanımlamasını yapmış olduğu bir parti olmaktan ziyade kendi seçmenini tanımlayan bir parti olarak görmek mümkündür.¹⁹⁷

AK Parti'nin kurucusu olan Erdoğan partinin ortaya koymuş olduğu kimliği ele alırken muhafazakârlık temelli bir kitle partisi olduğunu dile getirmektedir. Partinin muhafazakâr tavrının değişimlere karşı değil toplumsal yozlaşmaya karşı bir tavır sergilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda korunması gereken değerler olarak mevcut kurum ve yapılardan ziyade değerler ve kazanımların muhafazası olarak görülmektedir.

Parti programına bakıldığında cinsiyet, etnik köken, inançlar ve dünya görüşleri hususunda herhangi bir ayırım yapılmaksızın tüm yurttaşların yurttaşlık bilincinin geliştirilmesine özellikle atıfta bulunmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki AK Parti

¹⁹⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.26-27.

¹⁹⁷ M. Hakan Yavuz, “Milli Görüş Hareketi: Muhafız ve Modernist Gelenek”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık**, Ed. Yasin Aktay, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.602.

kurulum sürecindeki ideolojisini ortaya koyarken çoğulcu bir anlayış ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁹⁸

Muhafazakâr demokratiğin partinin siyasal kimliği üzerinde etkisi diyalektik bir şekil olarak ortaya çıkmaktadır. Kalkınmacı, ılımlı ve girişimci bir yapı oluşturma iddiası AK Parti tarafından yeterince inandırıcı bir üslup olarak savunulmaktadır. Zaten muhafazakârlık çağa uyum sağlama adına her türlü modernliğin dayattığı değişimlere ayak uydurmak zorundadır. AK Parti bu anlamda Doğu ile Batı arasında işlevselliği yüksek olarak yeni bir yapı oluşturmak adına adımlarını atmaktadır.¹⁹⁹

AK Parti'nin program ve beyanlarında yeni sağ anlayışın izleri görülmektedir. Partinin seçim bildirgesi, acil eylem planı, hükümet programı ele alındığında bu politikaların temelinde neo-liberal anlayışın olduğu görülmektedir. Bu hususa icraatlar esasından bakıldığında Ak Parti'nin muhafazakâr partiden ziyade liberal bir görünüm ortaya koyduğu söylenebilir.²⁰⁰

AK Parti muhafazakâr demokrasi söylemi çerçevesinde demokrasiyi ele alırken eksiklikleri olan ve kendine özgü bir demokrasiden ziyade çoğulcu ve çok sesli bir demokrasi sisteminden yana olacağını dile getirmiştir. Bu manada demokrasiyi toplumun her tabakasına yayma imkânı hedeflenmektedir.²⁰¹

AK Parti söylemleri itibarı ile Cumhuriyete karşı bir tavır sergilememekle birlikte bazı eleştirilerde de bulunulmuştur. Bu eleştiriler daha çok Cumhuriyet'in kendisine değil, onun halktan kopuk, tek tipçi, aşırı merkezîyetçi, otoriter tavrına karşı olmaktadır.²⁰²

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söylemi tek tipçi zihniyetin yerine farklılıkların bir arada olması durumunu savunmaktadır. Parti programına bakıldığında bunlar şu şekilde ifade edilmektedir:

“Partimiz din, dil mezhep, bölge, etnik köken ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını birinci sınıf vatandaş olarak görür ve kucaklar. Bizim demokratik anlayışımızda farklılıkların birbirine dönüşme mecburiyeti

¹⁹⁸ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti programı**, Ankara, 2002, s.17.

¹⁹⁹ Tekin, s.123.

²⁰⁰ Tekin, s.82.

²⁰¹ Akdoğan, s.115.

²⁰² Safi, s.342.

yoktur. Tarihi tecrübelerimizden süzülerek gelen farklı olanların bir arada barış içinde yaşama kültürü de bundan başka bir şey değildir".²⁰³

Türkiye'nin yakın tarihine bakıldığında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, belirli aralıklarla ortaya çıkmış olan darbeler toplumsal yapıda tahribatlara ve demokratik olmayan bir siyasal kültürün oluşmasına sebep olmaktadır. Durumun böyle olması toplum tarafından bilhassa insan haklarına olan inancın zayıflamasına neden olmuştur. AK Parti'nin hedeflerine bakıldığında bu durumun ortadan kalkmasını sağlayacak düzenlemelerin gündeme getirilmeye çalışıldığı da görülmektedir.²⁰⁴

2.2.2. Ekonomi

Liberalizm belirli bir birikim sonucunda oluşmuş ve evrensel niteliğe bürünmüş bir siyasal sistemdir. Bu düşüncenin dünyada etkisini arttırdığı dönemlerde Türkiye'de de etkisinden bahsetmek mümkündür. Liberal politikalar DP döneminde başlamış olup bu dönem içerisinde gerek ekonomik alanda gerekse demokratikleşme alanında etkisini tam olarak hissettiremediği görülmektedir. Özal dönemiyle birlikte liberal politikalar hem ekonomik alanda hem de demokratikleşme alanında etkisini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. AK Parti döneminde ise liberal politikalar sadece ekonomik alanda değil siyasal arenada da kendisini göstermeye başladığı görülmektedir. Diğer bir açıklama ile liberal politikalar DP döneminde ortaya çıkmaya başlamış, Özal döneminde gerek ekonomik alanlarda gerekse eğitim, kültür gibi alanlarda değer kazanmış, son olarak AK Parti döneminde ise liberal ekonomi politikaları ve liberal politika anlayışı kendisini her alanda göstermeye başlamıştır.²⁰⁵

AK Parti'nin ekonomi programlarına bakıldığında refah ve mutluluğun artırılması yönünde eğilimlerin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda devletin ilke olarak ekonomideki rolünün liberal modele uygun olduğu görülmektedir. Devletin bu açıdan piyasa üzerinde düzenleyici ve denetleyici bir rol alması hedeflenmektedir. Ayrıca parti piyasa ekonomisinin işlemeden yana bir tutum içerisindedir ve bunun içinde özelleştirmeyi yapının oluşması için bir araç olarak görmektedir.

²⁰³ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.115.

²⁰⁴ Yıkılmaz, s.27.

²⁰⁵ Yusuf Çınar, "Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 26, ss. 1-19, 2011, s.2.

Ayrıca 2002 Yılında yapılmış olan seçim beyannamesinde piyasa ekonomisinin varlığı ve yeni sağ ekonomi politikalarını görmek mümkündür:

“Milletimizin teşebbüs gücü, ekonomik gelişmelerin en önemli kaynağıdır. Devletin ekonomideki temel rolü, piyasalardaki serbest rekabet koşullarını sağlamak ve teşebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmaktır. Rekabet ortamının iyileştirilmesindeki en önemli konulardan birisi, devletin mal ve hizmet üretiminden çekilmesi, düzenleme ve denetleme fonksiyonlarına ağırlık vermesidir. Bu çerçevede partimiz özelleştirme uygulamalarını sadece kamu için bir gelir kaynağı olarak görmemekte, üretimdeki verimliliğin ve istihdamın artmasını sağlayacak önemli bir politika aracı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, bu konudaki çalışmalar büyük bir sosyal duyarlılıkla yürütülmektedir.”

Muhafazakâr Demokrasi söyleminin ekonomik yaklaşımını anlayabilmek için AK Parti'nin ortaya koymuş olduğu ekonomik açılımların ele alınması gerekmektedir. Bu hususta kuruluş sürecinde ne gibi bir ekonomik anlayışın olacağını işaretleri parti programında verilmektedir. Parti ülke kaynaklarının ve potansiyelin iyi kullanılması adına sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme stratejisi uygulayacağını söylemiştir. Burada ki amaç fakirliğin ve işsizliği azaltılması, eşit gelir dağılımının sağlanmasıdır. Böylece ülkede ki vatandaşların refah seviyelerinin yükselmesi ve sonucunda gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşarak uluslararası camiada saygınlık kazanmak hedeflenmiştir.²⁰⁶ Bu amaçla AK Parti etkin ve milli-ahlaki bir ekonomi yönetimi oluşturmak, kısa vadeli programlardan ziyade uzun vadeli ve daha sağlam dinamik programlar ortaya koymak, toplumun makro-ekonomik hususlarda daha hızlı bilgi sağlaması ve bilgi edinme hakkını kullanması yönündeki faaliyetlerin yasal ve idari düzenlemelerini yapmak, işbirliği, koordinasyon, yönetim teknikleri, üretim, uygulama ve kontrol esaslarını tekrar ele almaya çalışmak gibi amaçları dile getirilmiştir.²⁰⁷

AK Parti ile ortaya konulmak istenen ekonomi anlayışına bakıldığında küresel anlamda dengeleri önemseyen, serbest piyasaya önem veren rekabetçi bir tarz ekonomi politikalarının uygulanacağını dile getirildiği görülmektedir. Parti'nin bu politikalarının Özal döneminden etkilendiği söylenebilir. Özal dönemi muhafazakârlık ve liberalizmin bir araya getirildiği bir dönem olarak bir örnek teşkil etmektedir. İktidarı ile birlikte parti Uluslararası Para Fonu (IMF) ve AB uyum politikalarına önem vermiştir. Özal döneminde başlamış olan Anadolu sermayesinin desteklenmesi AK Parti tarafından da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ekonomik dışa açılım süreci

²⁰⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.33.

²⁰⁷ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.36-37.

hızlanmış olup Asya ve Afrika gibi coğrafyalarda yatırım ve ekonomik ilişkiler güçlenmeye başladığı görülmektedir.²⁰⁸ AK Parti döneminde Özal döneminde gündeme gelmiş olan Anadolu sermayesinin küresel bir boyut kazandığı söylenebilir. Bu manada ekonomi İstanbul merkezli olmaktan çıkan bir hal almaktadır. İstanbul merkezli ekonomi anlayışı daha çok Batı merkezli bir ekonomi anlayışı sergiler iken Anadolu sermayesi Orta Doğu ve Orta Asya’da etkin bir hal almaya başlamıştır. Bu durumda çok boyutlu bir politikanın etkisini görülmektedir.²⁰⁹

AK Parti Programında serbest piyasa ekonomisi ve dünya sistemine uyum sağlayan rekabetçi bir ekonomik anlayışın ortaya koyulmak istendiği gözlemlenmektedir. Türk siyasal hayatında sağ partilere bakıldığında liberalizm ilke ve kavramlarına rastlamak mümkündür. Özal ile başlayan dönemde liberalizm ve serbest piyasa ekonomisi kavramları sürekli bir ivme kazanmıştır. Parti Programında hem temel hak ve özgürlükler açısından hem de ekonomik açıdan liberalizm göze çarpmaktadır.²¹⁰ Seçim programında AK Parti’nin liberal bir ekonomi modelini desteklediği görülmektedir. Bu açıdan parti muhafazakâr olarak adlandırılan bir siyaset grubu tarafından kurulmasına rağmen program ve söylem olarak liberal bir tanımlama ortaya koymaktadır.²¹¹

AK Parti liberal bir ekonomik anlayış ortaya koyacağını programında dile getirmektedir. Burada hedeflenen durum devletin her türlü ekonomik faaliyet alanından çekilmesinin gerekliliğidir. Devletin bu hususta düzenleyici ve denetleyici faaliyetlerde bulunması gerektiği söylenmektedir. Devletin ekonomik alana müdahale etmesinden ziyade anayasal çerçevede piyasa aktörleri arasında tarafsız bir tutum izlemesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu açıdan piyasanın daha dinamik ve sağlıklı çalışması adına özelleştirme politikalarının destekleneceği öngörülmüştür. Liberal bir ekonomi politikası ortaya koyacağını dile getiren parti ayrıca ülke ekonomisinin dünya ile bütünleşmesini sağlayıcı politikalar izleyeceğini ortaya koymaktadır.²¹²

Muhafazakâr demokrasi söyleminin ekonomik anlayışına bakıldığında liberalizm ve serbest piyasa ekonomisi ekonomik düzen olarak görülmektedir. AK Parti programı ekonomik gelişme hedeflerin kaynağı olarak insanı esas almaktadır ve tüm yapısı ile

²⁰⁸ Yıkılmaz, s.31-33.

²⁰⁹ Çınar, s.14.

²¹⁰ Safi, s.357.

²¹¹ Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.16.

²¹² Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.18.

işleyen bir piyasa ekonomisinden yana olduğu söylenmektedir. Ayrıca parti programındaki: “Devletin ekonomideki işlevini düzenleyici ve denetleyici olarak tanımlar. Bu amaçla sağlıklı belge ve bilgi akış sisteminin önemli olduğuna inanır. Özelleştirmeyi daha rasyonel bir ekonomik yapının oluşması için önemli bir araç olarak görür.”²¹³ şeklindeki açıklamalardan partinin neo-liberal bir ekonomik anlayışına sahip olduğu söylenebilir.²¹⁴

AK Parti'nin ekonomik alandaki uygulamalarına bakıldığında önemli adımların ortaya konulmak istediği görülmektedir. İktidarı ile birlikte; enflasyonla mücadele, özelleştirme, yabancı sermaye toplama, özel sektörün desteklenmesi, devletin ekonomik alanda küçülmesi bunlara örnek olarak görülebilir.²¹⁵

AK Parti programı dışında, seçim bildirgesi, acil eylem planı ve hükümet programına bakıldığında sadece ekonomik politikalarda değil diğer politikaların içeriğinde de liberal yaklaşımın izleri görülmektedir. Bu haliyle AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğinin yanı sıra liberal muhafazakâr bir çizgi de ortaya koyduğu söylenebilir. Bu haliyle partinin siyasi ve ekonomik yaklaşımına bakıldığında kurumsal yapıdan ziyade pragmatizmin egemen olduğu; bu durumun millet, değerler ve ekonomik kalkınmaya dayalı olduğu görülmektedir.²¹⁶

2.2.3. Din ve Laiklik

Muhafazakârlara göre din toplumun temel taşlarından biridir. Dini toplumun ruhunu oluşturan bir kavram olarak ele almak mümkündür. Otorite, devlet, ekonomi toplumun fiziki yapısını oluştururken din de ruhunu oluşturan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Dini değerlerden uzaklaşmış olan toplum ruhundan uzaklaşmış olarak görülmektedir. Ayrıca muhafazakâr düşüncede din, devlete müdahalesi olan bir kurum olarak ele alınmamaktadır. Bu açıdan teokratik bir anlayışın varlığı muhafazakâr düşünce de görülmemektedir. Muhafazakâr düşüncede dine bu denli önem verilmesinin sebepleri ele alındığında toplumsal bütünlüğü sağlaması etkeni görülmektedir. Bu açıdan din

²¹³ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.33.

²¹⁴ Tekin, s.80-81.

²¹⁵ Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.19.

²¹⁶ Safi, s.361.

toplumsal bir birliktelik ortamı oluşturmaktadır. Bu birliktelik bireyler arasında önemli bir manevi bağ ortaya koymaktadır.²¹⁷

AK Parti'nin dine bakış açısı ele alındığında Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalınarak bir kimlik oluşturulduğu görülmektedir. Fakat bu durum Cumhuriyet anlayışı kapsamında uygulanmaktan ziyade kendisine has özellikleri ortaya koyarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Parti'nin ideloğu olan Yalçın Akdoğan bu hususu ele alırken laiklik anlayışının katı bir kavram olmadığına üzerine çizmiştir. Laiklik esası itibarı ile insanların dinsel yaşantılarını özgür bir şekilde yaşayabilmesini sağlayan bir kavram olarak ele alınmıştır. Ayrıca dinsel inançları doğrultusunda yaşamak isteyen insanların laiklik ile zıt bir tavır ortaya koymayacağı dile getirilmektedir. Bu kapsamda laiklik anlayışı dini özgürlüklerin yaşanabilmesi adına bir garantör olarak ele alınmıştır. Laikliğin din karşılığı olarak ele alınmasının Türk siyasal hayatı açısından olumsuz sonuçlara yol açacağı dile getirilmiştir.²¹⁸

Akdoğan muhafazakâr demokrasi anlayışı ile birlikte tek din ve mezhep merkezli bir siyaset anlayışının yapılmayacağını ve bu kapsamda yapılması hedeflenen uygulamaların Türk siyasal hayatında kutuplaşmalara sebep olacağını ve zararlı sonuçlar doğuracağını ele almaktadır.²¹⁹ Erdoğan da bu hususta açıklama yaparken dinin siyasal bir sembol olarak kullanılmasının olumsuz sonuçları üzerine değinmiştir. Fakat bununla birlikte dinin ve dindar anlayışa sahip insanların da önemseneyeceği dile getirilmiştir.

Akdoğan, AK Parti'nin İslamcı bir parti olmadığını kitabında şu sözlerle ifade etmektedir:

“AK Parti siyasal İslam'ı tasfiye etmek değil, siyasal İslam olarak konumlandırılmamak amacıyla hareket eden bir parti görünümündedir. Siyasal İslam'ı temsil etmemekle, siyasal İslam'ı temsil eden partilerin siyasette olmaması gerektiğini düşünmek farklıdır. Bir parti, din-siyaset algısı veya gelişen şartlar sebebiyle bu tür bir parti olmamayı seçebilir, bu tercih siyasette kesinlikle bu tür partiler olmaması gerektiğini düşünmek anlamı taşımaz. AK Parti'nin muhafazakâr bir parti olmayı seçmesi, başka partilerin kendilerini siyasal İslamcı olarak konumlandırmasına karşı çıkması demek değildir”.²²⁰

²¹⁷ Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”.

²¹⁸ Akdoğan, s.80.

²¹⁹ Akdoğan, s.19.

²²⁰ Akdoğan, s.108.

AK Parti programında dinciliğe ve dinin siyasallaştırılmasına karşı bir tutum alındığı dile getirilmektedir. Parti programında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Partimiz, kutsal dini değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların dini yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur. Öte yandan dini, siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet etmek veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurmak da kabul edilemez”.²²¹

AK Parti laikliği ele alırken dinsel alanda özgürlüklerin varlığından söz etmekte olup laikliğin bu alandaki özgürlükleri bir garantisi olduğu öngörülmüştür. Bu haliyle ılımlı İslam olarak dile getirilen kapsama yakın bir politikanın benimsendiğini söylemek mümkündür. Bu haliyle muhafazakâr demokrasi söyleminin Amerika’daki yeni muhafazakâr anlayışa yakın bir tavır aldığı söylenebilir.²²² Muhafazakâr demokrasinin öngörmüş olduğu laiklik anlayışında liberalizmin etkileri de görmek mümkündür. Bu açıdan laiklik toplumsal barışın ve özgürlük zemininin sağlayıcısı olarak ele alınmaktadır.²²³ AK Parti bu tavrıyla birlikte İslamcı anlayışa zıt düşmemekle birlikte kitleşebilmektedir.²²⁴

AK Parti tabanı itibarıyla dindar olarak nitelendirilmektedir. Ve bu eleştirilere karşı siyasal bir form oluşturma çabası göze çarpmaktadır. Kuruluş ve iktidarı sürecinde AK Parti kendisini İslamcı çizginin ortaya koymuş olduğu yapıdan uzaklaştırarak ve bu refleksleri ortaya koymayarak kendisini farklı bir şekilde tanımlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte parti muhafazakâr demokrat kimliği ortaya koyarak gerek İslamcı çizgiden gerekse Milli Görüş çizgisinden farklı bir merkez partisi olmayı hedeflemektedir. AK Parti söylem ve yazılı ifadeleri ile dinci bir siyaseti hedeflemediğini ve dinci bir siyaseti kırmızı çizgileri arasında yer aldığını ifade etmektedir. Burada hedeflenen Milli Görüş dönemlerinde İslamcı bir siyaset gütmeleri nedeni ile ilgili yaşamış oldukları problemleri yaşamak istemedikleri olabilmektedir.²²⁵ Burada hedeflenmek istenen toplumun birçok kesiminden destek alıp toplumun her kesiminden destek almak olarak söylenebilir.

²²¹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.13.

²²² Yanardağ, s.126.

²²³ Akdoğan, s.96.

²²⁴ Safi, s.315.

²²⁵ Safi, s.345.

AK Parti mensuplarının partiyi anlatırken ya da ele alırken siyasal İslam ile doğrudan ilişkisi olmayan bir parti olarak söylemektedirler. Fakat bunun siyaset ve sosyal yaşamdaki yeri hususunda bunları söylemek zor görünmektedir. Ancak AK Parti bu hususta Milli Görüş çizgisinden farklı bir yol izlemektedir. Fakat partinin mevcut konumunun İslam ile ilişkisinin olmadığını söylemek mümkün görülmemektedir.²²⁶ Sürekli olarak dile getirilmek istenen husus Parti'nin İslamcı bir parti olmadığı yönündedir.²²⁷

Türkiye'de toplumsal ve kültürel yapı düşünüldüğünde demokrasinin ne şekilde inşa edileceği ve bunun için mevcut şartların yeterli olup olmadığı tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda tartışma konusu olan bir diğer konu ise toplumun dini değerleri ile demokrasi arasındaki ilişkidir. İki kavram her ne kadar türdeş olmasalar da İslami değerlerin demokrasi ortaya çıkarıp çıkaramayacağı düşünülmektedir. Bu hususta muhafazakârlık, dini ideolojik bir kavram olarak ele almayı, toplumun dindarlaştırılması gibi bir niyet barındırmamaktadır. Toplumsal geleneğin bir parçası olarak muhafazakârlık din ve siyaset ilişkisinin normal ve sağlıklı bir zemin üzerinde yer almasına önem vermektedir.²²⁸

AK Parti tarafından İslamcılık için önem arz eden ümmet kavramı hususunda ve diğer dinlere eşit mesafede oldukları vurgusu dile getirilmektedir. Bu söylem AK Parti'nin İslamcı gelenekten bir tür kopuş sağlamak istediğini ortaya koymaktadır. Bu haliyle İslami değerleri ağır basan kişilerin oluşturduğu AK Parti'nin çoğulcu bir strateji ortaya koyarak sağ muhafazakâr bir parti olma çabasını ortaya koymaya çalıştığı gözlemlenmektedir.²²⁹

AK Parti'nin din ve laiklik hususunda ortaya koymuş oldukları yaklaşım Milli Görüş çizgisinden farklı bir bakış açısı göstermektedir. Din ve devlet ilişkisi farklı bir biçimde ele almaktadırlar. Kuruluşundan itibaren din ve laiklik hususunda ortamı germeme yanlısı bir tavır ortaya koymaktadırlar. Bu açıdan AK Parti'nin din hususundaki tavrı

²²⁶ Tekin, s.126.

²²⁷ Bölükbaşı, s.181.

²²⁸ Akdoğan, s.99-100.

²²⁹ Safi, s.348.

dincilik ekseninden çok dindarlık temelindedir. Dindarlık AK Parti'nin muhafazakâr anlayışının temel taşlarından birini oluşturmaktadır.²³⁰

Muhafazakâr söylemde laiklik kavramı ele alındığında laiklikten yana bir tavır görülmektedir. Akdoğan laikliği tanımlarken devletin tüm dinler ve düşünceler karşısında nötr kalması ve eşit mesafede yer alması olarak tanımlamakla birlikte laikliğin hakem müessesesi gibi işletilmesini dile getirmektedir. Bu sayede toplumsal çeşitliliği yüksek olan ülkemizde laiklik toplumsal barışı sağlayan bir kavram ve insanları bir arada tutabilmenin bir yolu olarak görülmektedir.²³¹

AK Parti kuruluş döneminde muhafazakârlık için önemli bir kavram olan dini siyaset arenasında pek fazla dile getirmemiştir. Belirli hedeflere gelmemek adına tabandan gelen dini boyuttaki talepler daha sessiz bir biçimde karşılanmakta olup dini hassasiyetlere temas noktasında daha çekingen bir tavır izlemişlerdir.²³²

Devletin din ve inançlar karşısında herkese eşit bir mesafede olması gerektiğini dile getiren AK Parti Genel Başkanı Erdoğan laiklik kavramını bir sosyal barış prensibi olarak ele almaktadır. İslamiyet, demokrasi ve laiklik arasındaki ilişkisini başarılı bir şekilde ortaya koyan Türkiye, laiklik temelli demokrasinin var olabileceğinin ve ileri demokrasi normlarının ortaya konulabileceği bir örnek olarak ele alınmaktadır. Bu durumun bir model de teşkil edebileceği dile getirilmektedir. İslamcı bir çizginin devamı olarak görülen AK Parti laiklik ile ilgili sorunu dile getirmekten ziyade bu konuyu pek fazla gündeme almamayı hedeflemektedir. Bu durum dindar tabanın eleştirilerine sebep olurken farklı kesimler tarafından da gizli bir gündemleri olduğu şüphesi ile eleştirilmektedirler.²³³

AK Parti'nin siyaset kadrosuna bakıldığında İslamcı bir gelenek içerisinden geldikleri ve siyaset tecrübelerini Milli Görüş çizgisi içerisinde İslamcı bir gelenek içerisinde kazandıkları bilinmektedir. Kurucuların İslamcı gelenekten ayrılarak muhafazakâr bir çizgide yer almaları takiyyecilik yapıldığı düşüncesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Fakat bu açıklamalar ayrıntılı olayları basit bir indirgemecilik mantığında ortaya

²³⁰ Tekin, s.148-149.

²³¹ Akdoğan, s.116-117.

²³² Fedayi, "AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin", s.157.

²³³ Safi, s.350.

koymak olarak söylenebilir.²³⁴ AK Parti'nin ortaya koymuş olduğu muhafazakâr demokrat kimlik ile hem içeride hem de dışarıda tehlikeli olarak görülmekte olan İslamcılık ile arasına bir sınır koyduğu söylenebilir. Bu durumda iç ve dış kesimler tarafından ortaya çıkması muhtemel olan endişeler de giderilmeye çalışılmıştır.²³⁵

Muhafazakâr Demokrat kavramını ortaya koyan AK Parti'liler ile Türk Muhafazakârlarını karşılaştırdığımızda İslamcı ve milliyetçi bir çizginin varlığı karşımıza çıkmaktadır. Fakat AK Parti'de İslamcı taraf gelmiş oldukları siyasi köken itibari ile hem daha yoğun hissedilmekte hem de daha derin bir yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde AK Parti muhafazakârlığı daha çok İslami yönü ağır basan bir konumda yer almaktadır.²³⁶

AK Parti geçmişi itibari ile siyasal İslamcı bir gelenekten gelen siyasetçilerden oluşmakla birlikte ortaya konulan partiyi tam olarak İslamcı olarak görmek mümkün değildir. Bu hususta dindarlığında yaşanabileceği muhafazakâr bir kimlik ortaya konulmuştur. Bu haliyle Parti DP, AP VE DYP çizgisinden ayrılarak daha çok ANAP çizgisine yakın bir konumda yer almıştır. Bu haliyle Avrupa'daki Hristiyan Demokratlara daha yakın bir perspektifte yer alan bir pozisyonda konumlandığı söylenebilir.²³⁷ Fedayi ise bunun aksine Avrupa'daki siyasal yapı göz önüne alındığında bilhassa muhafazakarlık anlayışında yer alan statüko alanında AK Parti'nin Hristiyan Demokratlardan ziyade liberal ve sosyal demokrat partilere has özellikleri taşıdığını dile getirmektedir.²³⁸

AK Parti dini insanlar için önemli bir kurum olarak görmekle birlikte laikliği de bunun vazgeçilmez bir parçası olarak ele almaktadır. Laiklik ele alınırken din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görülmüştür. Laikliğin din düşmanlığı olarak ele alınıp bazı hususlarda zarar görmesine karşı bir tavır ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan laiklik özgürlüklerin ve toplumsal barışın bir parçası olarak ele alınmıştır. Temel olarak laikliği insanların özgür bir şekilde dini inançlarını yaşamaları olarak ele almışlardır ve

²³⁴ Akgün, s.27.

²³⁵ Fedayi, "AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin", s.156.

²³⁶ Safi, s.329.

²³⁷ Akgün, s.28.

²³⁸ Fedayi, "AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin", s.158.

bu doğrultuda inançsız insanların da hayatlarını bu esas üzerinde tanzim etmeleri gerekliliği dile getirilmiştir.²³⁹

2.2.4. Dış Politika

AK Parti programında ülkenin jeopolitik konumunun çok hassas bir noktada olmasının işbirliği projeleri oluşturabilecek potansiyele sahip olduğu dile getirilmiştir. Bu durumun bölgesel ve küresel bir güç oluşturması bu konumun akıllıca kullanılması ile sağlanılacaktır. Partinin dış politikada genel stratejisi parti programında dile getirilirken şu ifadeler yer almaktadır:²⁴⁰

“Partimiz, Türkiye’nin tarihine ve coğrafi konumuna yaraşır, önyargılardan ve saplantılardan arınmış, karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı, gerçekçi bir dış politika izleyecektir. Başka ülkelerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygılı olan Türkiye, öteki ülkelerin ve uluslararası kuruluşların da, kendi toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygılı olmalarını hak olarak görmektedir.”

AK Parti Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcut durumun çok alternatifli bir dış politika geliştirmeye müsait olduğunu ve bu nedenle Türkiye’nin güç merkezleri ile ilişkilerinin esnek, çok merkezli olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini dile getirmektedir.²⁴¹

AK Parti’nin dış politika önceliği AB üyelik süreci olarak görülebilir. Türkiye’nin tarihsel perspektifte Avrupa’nın bir parçası olduğu varsayımından yola çıkarak AB üyelik sürecinin tamamlanması adına yapılması gereken politikaların ve düzenlemelerin kısa zamanda tamamlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. AB ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliği parti programında da dile getirilmektedir. Ayrıca İslam ülkeleri ile de ilişkilerin AB ilişkilerinden sonra ikincil öneme sahip olacağı programdan öngörülmektedir. Bunları takiben Orta Asya’da yer alan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin geliştirileceği söylenmektedir. Parti dış politika anlayışında Atatürk’ün de dile getirmiş olduğu “yurtta sulh, cihanda sulh” politikasına uygun bir politika izleyeceğini ve uzlaşmacı bir dış politikadan yana olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴²

AK Parti döneminde ortaya konulan çok boyutluluk ilkesi ile amaçlanan hedeflerden birisi de komşular ile sıfır sorun politikası olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Özal döneminde bir köprü görevi gören Türkiye merkez olma yönünde bir anlayış

²³⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.14.

²⁴⁰ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.105.

²⁴¹ Safi, s.363.

²⁴² Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.18.

ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ortaya konulmak istenen dış politikanın liberal değerler ile de uyumlu bir hal aldığı söylenebilir.²⁴³

Dış politikada bürokrasi, parlamento ve toplumun daha katılımcı bir tavır sergilemesinin amaçlandığı dile getirilmektedir. Türkiye'nin çevre ülke problemlerinde daha aktif bir yapıda hareket edeceği belirtilmiştir. Ayrıca özellikle AB'ye üyelik hususunda istenilen yasal düzenleme ve uyum paketlerinin hızlı bir şekilde yapılması planlandığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında İslam ülkeleri ile ilişkilerin geliştirileceği, Avrupa Atlantik boyutlu dış politikanın yanı sıra Avrasya eksenli bir politikanın geliştirilmesi yönünde bir tavır ortaya koyulmaktadır.²⁴⁴

Kökene itibarı ile Batı ve Batı kültürüne şüpheci bir yaklaşım sağlayan bir siyasi gelenekten gelmekte olan AK Parti AB uyum süreci kapsamında beklenenin aksine daha ılımlı ve istekli tarzda bir dış politika ortaya koymayı hedeflemiştir. Partinin ilk yıllarında Avrupalılaşıma anlayışının çok etkin bir şekilde uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.²⁴⁵

AK Parti'nin ortaya koymak istediği önemli adımlardan birisi de demokratikleşme çabaları olarak söylenebilir. AB uyum paketleri çerçevesinde bu hususlarda önemli adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu hususta dernek kurulumunun düzenlenmesi ve sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerdeki bazı alanlarda karar alma mekanizmalarına katılımının desteklemesi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Bilgi Edinme Yasası ve askeri harcamaların Sayıştay denetimine açılmasını sağlayan yasal düzenlemelerle saydam bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır.²⁴⁶

Muhafazakâr Demokrasi kavramının ortaya çıktığı AK Parti dış politika da uzun vadeli bölgesel ve küresel programların yapılacağı, dış politikada karar alım sürecinde sadece bürokratik yapının değil parlamento ve toplumun çeşitli kesimlerinin de katılımının sağlanacağı söylenmektedir. Burada ki amaç daha çoğulcu bir karar alımının sağlanmasıdır. Uluslararası ilişkilerde stratejilerin geliştirilmesi adına araştırma merkezleri, dış politika enstitüleri ve uluslararası ilişkiler bölümleri ile işbirliği yapılacağı söylenmiştir. Partinin kurulum sürecinde Avrupa Birliği'nin istediği şartları

²⁴³ Çınar, s.6.

²⁴⁴ Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, s.11.

²⁴⁵ Yıkılmaz, s.39.

²⁴⁶ Çaha, "Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP", s.19.

bir an önce sağlamak, Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nde (NATO) hak ettiği yeri alması yönündeki çabaları sürdürmek, Amerika Birleşik Devletleri ile ekonomi, yatırım, bilim, teknoloji alanlarında ki işbirliğini yaygınlaştırmak, Rusya ile Orta Asya ve Kafkasya'da rekabetçi politika izlemekten ziyade dostça ilişkiler sürdürmek, Yunanistan ile ekonomik çıkarlara dayalı ilişkileri sürdürmek ve güven inşa etmek, Orta Asya'da yer alan Türk Cumhuriyetler ile ilişkileri ileri düzeye taşıyarak geniş bir işbirliği alanı oluşturmak ve bölgedeki akan kanın bir anca durdurulup barışın teminini sağlamaya yönelik çabaları desteklemek, yurtdışında yasayan vatandaşlarının daha fazla korunmasına yönelik daha fazla çaba sarf etmek parti programı içerisinde yer alan maddelerdir.²⁴⁷ Muhafazakâr demokrasi söyleminin ortaya çıkması ve parti kurulum sürecinde dış politika da daha yapıcı ve işbirliğine dayalı bir stratejinin izlenmek istediği söylenebilir.

AK Parti batı karşıtlığı ağır basan bir siyasal anlayıştan gelmesine rağmen AB hususunda yapmış olduğu açılımlar kayda değer bir hal almaktadır. Bu durumda kurucu kadronun “değiştik” demesinin sonuçlarını da görmek mümkündür. Seçimlerin ardından tek başına iktidara gelen parti bilhassa AB hususunda ciddi adımlar ortaya koymuştur.²⁴⁸

Özellikle AB üyelik sürecinde yapılmak istenen yasal düzenlemeler ve uyum paketleri muhafazakâr kesim tarafından da desteklenir bir hal almaktadır. Hal böyle olunca muhafazakâr kesim Batı ile bütünleşme kaygısından uzak bir tavır ortaya koymaktadır. AK Parti ile birlikte gerek AB gerekse ABD ile ilişkilerin geliştirilme çabası muhafazakâr kesim tarafında da kabul görmüş ve bu kesimin bu ülkelere bakışında bir değişimin ortaya çıktığı da görülmektedir.²⁴⁹

AK Parti iktidarının öncelikle hedeflerinden birisi de Avrupa Birliği'ne girmek olduğu söylenebilir. Bu sebepten ötürü başta Kopenhag Kriterleri olmak üzere Avrupa Birliği uyum yasalarına önem verilmiştir. Toplumun da geniş kesimleri Avrupa Birliği sürecini desteklemekte olup AK Parti yöneticileri de bu politikaları desteklemektedir. Ayrıca

²⁴⁷ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.106-110.

²⁴⁸ Çaha, “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, s.16.

²⁴⁹ Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, s.10.

partinin bir kısmı da üyeliğin şart olmadığını fakat Avrupa Birliği'nin önerdiği yeniliklerin yapılmasının faydalı olacağı kanısı benimsemektedir.²⁵⁰

2.2.5. Sosyal Politikalar

Sosyal politikalar ülke insanının mutluluğunun ve refah düzeyinin artırılması yönünde eğitim, kültür, sağlık, aile ve benzeri alanlarda devletin almış olduğu karar ve uygulamaların bütünü olarak ele alınabilir. Sosyal politikaların uygulanmasındaki amaç ülkedeki toplumsal yapının gelişmesi ve toplumun tüm kesimlerinin adil yaşam standartlarında hayatlarını idame etmeleridir. Bir diğer açıdan sosyal politikaların amacına bakıldığında toplumsal kesimler arasındaki fırsat eşitliğini sağlamak adına uygulanan politikalar olarak da ele almak mümkündür.

Ülkemizde sosyal politikalar genel manada değerlendirildiğinde sosyal yardımlar ilk göze çarpan hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yardımlaşma geleneği Osmanlı döneminden günümüze kadar süregelen bir anlayış olarak görülmektedir. Bunun temelinde İslam dininin yardımlaşma anlayışı hususundaki emirlerini de görmek mümkündür. Hal böyle olunca birçok siyasal parti ve grup sosyal politikalar ve yardımlar üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

Muhafazakârlık anlayışında toplumsal birlik ve beraberlik anlayışı önem atfedilen bir husustur. Bu açıdan toplumsal birliğin bozulması yönündeki hareketler esasında muhafazakâr kesim tarafından tepkilere yol açmaktadır. Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak AK Parti sosyal politika anlayışını açıklarken; toplumların bir arada yaşamasının sağlanması, toplumsal düzenin muhafaza edilmesi, adil bir yaşam ve toplumsal hayattan uzaklaştırılmış bireylerin topluma tekrar kazandırılması gibi kavramları öne çıkarmaktadır.²⁵¹

AK Parti programına bakıldığında sosyal politika anlayışı üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Bu sebepten dolayı bu alanda birçok değişim ve uygulama dile getirilmiş olup bunlar belirli zaman aralıklarında faaliyet alanları kapsamına alınmıştır.

²⁵⁰ Safi, s.364.

²⁵¹ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, "İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın", http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Muhafazakâr Demokrat bir parti olan AK Parti sosyal politikalar alanındaki anlayışını parti programında şu ifadelerle dile getirmektedir,²⁵²

“Bu bağlamda yoksullar, bakımı muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturulacak, zor durumdaki vatandaşlara, terkedilmiş ve kimsesiz oldukları duygusu yaşatılmayacaktır. İşsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürlüleri gözetken, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının kaçınılmaz olduğu ortadadır.”

Muhafazakâr Demokrasi söyleminde çok kültürlü yaşamın önemsendiği birçok alanda dile getirilmektedir. Esası itibarı ile sosyal politikaların ortaya konulmasındaki amaç toplumsal dayanışmanın sağlanması ve adil bir düzen arayışıdır. Bu bağlamda toplumda sadece bir kesimin değil tüm kesimlerin aynı imkânlarla sahip olabilmesi adına bir sistem ortaya konulması gerekliliği dile getirilmektedir. Akdoğan bu hususta toplumun sadece belirli bir kesiminin temiz nefes alacağı bir atmosferden ziyade her kesimden insanın temiz bir hava teneffüs edebileceği bir yapı ortaya koymak istediklerini kaleme almıştır.²⁵³

Sosyal politikalara genel manası itibarı ile bakıldığında muhafazakâr kesim için önemli bir kavram olduğu görülmektedir. Muhafazakârlık anlayışında toplumsal yaşantının güçlü olması önemsenmektedir. Bu bağlamda sosyal politikalardan tüm toplumun aynı şekilde hizmet alabilmesi adına ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmesi adına önemli bir kavramdır. Bu açıdan muhafazakârlık ve demokrasi kavramları ile ortaya çıkmış olan AK Parti, sosyal politikaların toplumsal düzeyde önemli olduğunu dile getirmiş ve bu hususlarda birçok çalışmalar ortaya koymuştur. Parti sosyal politika anlayışını dile getirirken insan odaklı olma, kalkınmayı destekleme, sosyal adaletin oluşması, bireyin ve ailenin güçlenmesine önem veren, bütünleştirici, toplumsal dayanışmayı güçlendiren, toplum kesimleri arasında güven ve birlik inşa eden bir tarzda uygulamaların ortaya konulacağını dile getirmiştir.²⁵⁴

AK Parti sosyal politikalarını ortaya koyarken dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi bu politikaların uygulanmasında temel işlevi sivil toplum kuruluşlarına vermiştir. Sosyal devlet anlayışındaki verimlilik ve kapasitenin artırılmasında yönündeki destekleyici

²⁵² Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.71.

²⁵³ Akdoğan, s.87.

²⁵⁴ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

etkenlerden birisi de sivil toplumun güçlenmesi olarak öngörülmektedir.²⁵⁵ Devlet özellikle yardımlaşma tarzı sosyal politikaları hem devlet eliyle yapılması gerekliliği hem de sivil toplum örgütlerine bırakarak yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye’de yardımlaşma ve hayırseverlik muhafazakâr kesim için önemli kavramlardır. Özellikle 1980 sonrası dönemde ekonomik alanda liberal politikalar uygulanmaya başlamıştır. Dünyada da olduğu gibi ekonomiler bu politikaların olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz yan etkilerinden de zararlı sonuçlar almıştır. Bu durum sonucunda gelir dağılımı arasındaki fark yükselmiş, şehirleşmenin de etkisi ile sosyal yardımlara ihtiyaç duyan insan sayısı gün geçtikçe artmıştır. AK Parti’den önce bu sosyal yardımlar geneli itibarı ile gönüllü kuruluşlar tarafından yapıldığı görülmektedir. 2002 sonrası dönemde yapılan bu sosyal yardımların payı Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) üzerinden değerlendirildiğinde üç kat bir artış görülmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra devlette bu hususta belirli çalışmalar ortaya koymuştur.²⁵⁶

Muhafazakâr düşünce yapısında toplumsal yaşam önemli bir alanı teşkil etmektedir. Toplum bireylerden oluşan bir bütün olarak ele aldığımızda sosyal anlamda bireylerde oluşan ve olumsuzluk arz eden durumlar toplumsal yaşamı da etkilemektedir. Muhafazakâr Demokrat bir kimlik ortaya koymuş olan AK Parti vatandaş eksenli bir sosyal devlet anlayışının ortaya konulması gerektiğini öngörmektedir. Bu anlamda toplumsal gelişmeyi sadece ekonomik kalkınma ile sınırlı tutmayıp toplumsal kalkınma hususunda da gelişmenin sağlanması dile getirilmektedir. Sosyal politikalar alanında ortaya konulmak istenen politikaların bu eksenle gelişeceği yönünde izlenimler görülmektedir. Bu bağlamda parti sosyal politikaların hedeflerini belirlemektedir. Sosyal politikaların hedefleri şu şekilde dile getirilmektedir:²⁵⁷

“Sosyal politikaların birincil hedef kitlesi yoksullar, engelliler, kimsesiz çocuklar, dul ve yetimler gibi ekonomik ve sosyal açıdan desteğe ihtiyaç duyan vatandaşlarımız olsa da esasında tüm bireyler sosyal politikanın hedef kitlesidir. Sağlıklı bir sosyal politika tüm toplum kesimlerinin yararınadır, sosyal dengenin korunmasının garantisidir, milletimizin toplumsal huzuru ve barışın anahtarıdır.”

²⁵⁵ Vedat Koçal, “AK Parti Döneminde Türkiye’de Sosyal Politika: Sosyal Devletten Sosyal Yardımlaşmaya Dönüşüm Sürecinde Teorik Bir Çerçeve Denemesi”, <http://www.academia.edu>, (Erişim Tarihi: 11.04.2018).

²⁵⁶ Erdal Tanas Karagöl ve Nergis Dama, “Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar”, <https://www.setav.org/gecmisten-gunumuze-sosyal-yardimlar/>, (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

²⁵⁷ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

Muhafazakâr düşüncede toplumsal refah anlayışı önemli bir konumda yer almaktadır. AK Parti güçlü sosyal politikalar ile sosyal devleti kurmanın yolu olarak istikrarı dile getirmektedir. Siyasi ve ekonomik istikrar sonucunda sosyal devletin ortaya çıkacağı dile getirilmektedir. Sosyal politikaların bu eksen etrafında şekillendirilmesi gerektiği öngörülmüştür. İstikrardan destek almayan, zengin ile yoksul arasındaki ekonomik farkın keskin bir hal aldığı kalkınmacı anlayışla ortaya çıkacak olan sosyal devlet anlayışının sürdürülebilir olmaktan uzak olacağı dile getirilmiştir.²⁵⁸

AK Parti sosyal politikaların belirlenmesinde resmi kurumlar ile birlikte Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan vakıf ve dernekleri de sosyal yardımlar hususunda desteklemektedir. Türkiye'de hayırseverlik kavramına gerek muhafazakâr kesim gerekse sosyal demokrat kesim tarafından önem verilmektedir. AK Parti kurucularının büyük çoğunluğunun muhafazakâr bir geçmişe ve eğitime sahip olması politikaların bu yönlü gelişmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁹

2.2.6. Aile

Muhafazakâr düşünce yapısında aile önemli bir konumda yer almaktadır. Birçok siyasal düşünce ve ideoloji gibi muhafazakârlar da aileyi toplumun temel birimi olarak ele alıp ailenin toplumsal yaşam içerisindeki önemini hususunda önem arz ettiğini öngörmektedirler. Ayrıca aile toplumsal devamlılığın ve sosyalleşmenin merkezi olarak ele alınmaktadır. Bu denli önemli konumu ile aile toplumsal devamlılığın yanı sıra geleneklerin ve değerlerin de bir taşıyıcısı olarak ele alınmaktadır.

Aile muhafazakâr düşünce yapısında işlevsel bir kurum olarak görülmekte olup belirli vasıfları bünyesinde barındırmaktadır. Aile toplumsal bir kurum olmanın yanında ayrıca gelenek ve değerleri ileriki nesillere taşıyan yapı olarak da ele alınmaktadır. Bu bağlamda AK Parti de bu düzlemde bir aile anlayışı ortaya koymakta olup ailenin değerleri gelecek nesillere taşıması vasfına önem vermektedir. Parti tüzüğünde aile kavramını ele alırken şu şekilde ifade etmiştir:²⁶⁰

²⁵⁸ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, "İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın", http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

²⁵⁹ Ayşe Hilal Sayan Kontak, "Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Politikadaki Dönüşüm: AK Parti Modeli", **Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, ss. 70-89, 2014, s.75-76.

²⁶⁰ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Tüzüğü**, Ankara, 2002, s.21.

“AK Parti; aileyi Türk toplumunun temeli kabul eder. Geçmişle gelecek arasında köprü görevini yerine getiren aile kurumunun; milli değerlerimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin ve ülkemize has adet ve geleneklerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında en temel, en vazgeçilmez sosyal bir kurum olduğuna inanır.”

Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak siyasi alanda ortaya çıkmış olan AK Parti ailenin temeli olarak insan kaynaklı bir anlayış ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda sosyal politikaların belirlenmesi sürecinde bireyin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak politikaların oluşturulacağı söylenmektedir. Güçlü bir toplumsal yaşamın oluşturulmasında en önemli etkenlerden birisi olarak aile ve aileyi oluşturan bireyler ele alınmıştır. Bu açıdan ilk olarak önem arz eden politikalar olarak şu hususlara önem verilmiştir:²⁶¹

- En güçlü ve koruyucu mekanizma olan ailenin güçlendirilmesi,
- Geleceğimizi kuracak çocuklarımızın sağlıklı ve mutlu büyümesini,
- Tecrübeleri ile bizlere rehberlik eden yaşlılarımızın refahının sağlanmasını,
- Toplumsal yaşamın her alanına engelli vatandaşlarımızın tam ve eşit olarak katılımının temin edilmesini,
- Kadınlarımızın ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan güçlenmesini, iş-aile yaşamında huzur ve refaha kavuşması ve fırsat eşitliğinin tesisini,
- Yoksul vatandaşlarımızın sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmesini, şehitlerimizin yakınlarının, gazilerimizin ve onların ailelerinin haklarının koruma altına alınması başlıca amaç ve hedefleri olarak dile getirmektedirler.

Muhafazakâr düşünce yapısının ortaya çıkışını sağlayan nedenlerden birisi de belirli alanlarda yapılmakta olan değişimlerdir. Muhafazakârlık da bu değişimlere karşı reaksiyoner bir anlayışta ortaya çıkarak kendisini göstermektedir. Muhafazakârlar düşünce toplumu bir canlı organizma olarak ele almakta olup bu organizmanın işlevsel olarak kendisini yenileyebilme gibi özellikleri üzerinde durmaktadır. Bu manada toplumun en temel birimi olarak aile kurumunun önemi üzerinde durulmaktadır. Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak siyaset hayatına başlayan AK Parti’de aileyi toplumun temeli olarak ele almakta olup aileye toplumsal dayanışmanın oluşması

²⁶¹ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

açısından önemli vasıflar yüklemektedir. Toplumsal hayatın önemi için önemli kavramlar olan mutluluk, dayanışma, barış, sevgi ve saygının oluşumunda aile kurumunun rolüne dikkat çekilmektedir.²⁶² Bu bağlamda değerlendirildiğinde AK Parti'nin aile anlayışı içerisinde muhafazakâr düşünce yapısının etkisini görebilmek mümkündür.

AK Parti'nin aile anlayışına bakıldığında aileyi toplumu güçlü kılan bir kurum olarak da ele aldığı görülmektedir. Toplumsal sorun ve ekonomik sıkıntılar karşısında toplumun ayakta kalmasını sağlayan bir etken olarak sağlam aile yapısı örnek gösterilmektedir.²⁶³ Bu açıdan değerlendirildiğinde AK Parti'nin aileye bakış açısı klasik muhafazakâr anlayış ile benzer bir yönde hareket etmekte olup Türk aile yapısının korunması hususunda da geleneksel aile yapısından yana bir tavrın ortaya konulduğu görülmektedir.

Akdoğan aile kavramını ele alırken muhafazakârlar için en önemli toplumsal kurumlardan birisi olarak örnek göstermektedir. Aile gelenek ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan modern dönemde aile kültürünün çözümlenmesinin olumsuz bir durum olduğunu söylemektedir. Muhafazakârlık anlayışında insanın kusurlu bir varlık olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda aile kusurlu olan bireylerin içerisinde en ideal biçimde var olabilecekleri bir kurum olarak ele alınmaktadır. Aile insanın eksikliklerinin ve maddi ihtiyaçlarının telafi edildiği bir alan olmanın yanı sıra sevgi ve aidiyet duygusunun da geliştiği bir kurum olarak ele alınmıştır.²⁶⁴

Modern dönemlerde hayatın birçok alanında değişim ve dönüşümleri görmek mümkündür. Bu değişim hareketinden ailenin de etkilendiği görülmektedir. Aileler modern çağda çözümler yaşamış olup, geniş aile yapıları zamanla çekirdek aile yapısına doğru bir dönüşüm ortaya koymuştur. Bu durumla birlikte aile yapısı içerisindeki gelenek ve değerler hususunda da değişimler ortaya çıkmıştır.²⁶⁵ Bu durumdan geleneksel Türk aile yapısının da etkilendiğini söylemek mümkündür. Şehirleşmenin hızlı bir şekilde ortaya çıkmış olduğu dönemlerden itibaren geniş aileler

²⁶² Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.89.

²⁶³ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.89.

²⁶⁴ Akdoğan, s.51.

²⁶⁵ Safi, 84-85.

kendisini daha çok çekirdek ailelere dönüştürmüştür. Muhafazakâr Demokrat kimlik ortaya koymuş olan AK Parti bu hususta genç kuşaklar ile yaşlı ebeveynlerinin bir arada barınmasını özendirecek uygulamaların ortaya konulacağını dile getirmektedir.²⁶⁶

AK Parti'nin aile hususundaki söylemlerine bakıldığında sağlam aile yapısının toplumu bir arada tutan işlevi ve toplumsal fonksiyonuna verilen önem göze çarpmaktadır. Bu aile yapısının bozulması durumunda toplumsal sorunların ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Bu açıdan AK Parti'nin aile politikası muhafazakâr ve geleneksel değerleri koruma adına bir yol almaktadır. Parti sağlam aile yapısının korunması adına belirli çabalar ortaya koyma niyetindedir. Parti bu politikalarını seçim beyannamesinde ortaya koyarken şu hususlara dikkat çekmektedir:²⁶⁷

- Aile yapısı, özellikleri, durum ve sorunlarının tespiti ile ilgili araştırmalar desteklenecek, ailelerle ilgili istatistiki verilerin alınabileceği veri tabanları oluşturulacak, bu alanda görev yapan kurumlar arasında iletişim ağı tesis edilecektir.
- Görsel, yazılı medya ve internet yoluyla yapılan ve özellikle genç nüfusa yönelik olan yayınların Türk aile yapısını koruyucu özellikte olması özendirilecektir.
- Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların teşkilat yapıları yenilenecek, personel ihtiyaçları karşılanacak, mevzuatları şartlara uygun hale getirilecektir.
- Eşlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde çocukların bakımına ilişkin hizmetler geliştirilecektir.
- Yerel yönetimlerin aile ile ilgili politikaların uygulanmasına katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Muhafazakârlar aile kavramını ele alırken onunla birlikte mülkiyet anlayışına da değer vermektedirler. Bu iki kavram birbiri ile paralel yol alan kavramlar olarak görülmektedir. Muhafazakârlar mülkiyetin toplumsal düzeni sağlamasındaki önemine atıfta bulunup ailenin de bu mülkiyet anlayışının temelini oluşturduğu kanaatindedirler.²⁶⁸ AK Parti de mülkiyet hususunda muhafazakâr düşünce ile benzer

²⁶⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.90.

²⁶⁷ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Seçim Beyannamesi**, Ankara, 2002, s.84.

²⁶⁸ Safi, s.86.

bir anlayış sergilemiş olup insanların ev sahibi olması yönünde politikalar ortaya koyacağını dile getirmiştir.²⁶⁹ Akdoğan mülkiyet anlayışını ele alırken “mülke ortak umudunu bağlan bir ailenin kuvvetli bir dayanışma duygusuna sahip olması da olasıdır” şeklinde ifade kullanmaktadır.²⁷⁰

AK Parti aile kavramını ele alırken aile ve toplumsal yaşam içerisindeki kadının değerinin ve etkisinin artırılması yönünde uygulamaların yapılacağı dile getirilmiştir. Bu bağlamda kadına karşı ayrımcılığın engellenmesi, şiddet ve istismarın ortadan kaldırılması, kadının sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal hayat içerisindeki konumunun güçlendirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi hususların ortaya konulacağı dile getirilmektedir. Bu hususta AK Parti, kadını ailenin mihenk taşı olarak görmektedir. Bu açıdan kadınların gerek sosyal yaşantı da gerekse toplumsal hayatta daha aktif rol alması yönündeki politikaların ortaya konulmak istendiği dile getirilmektedir.²⁷¹

Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak AK Parti söylemlerine bakıldığında birçok hususta liberal değerlerin ortaya konulmaya çalışıldığı ya da belirli alanlarda Batı ve Batılı değerlerin uygulanmak istendiği görülmektedir. Bu durumda yeni muhafazakârlığın dünyadaki izlemiş olduğu seyrin de etkisi kaçınılmazdır. Muhafazakârlık geçirmiş olduğu bu değişim ile Türkiye ve dünyada liberalizm ile yakın bir ilişki içerisine girmiştir. Bu bağlamda AK Parti'nin de söylem ve politikalarında liberal değerlerin etkisini görebilmek mümkündür. Fakat Muhafazakâr Demokrat kimlik, aile hususunda daha çok klasik Türk muhafazakârlığına yakın bir konumda yer almakta olup geleneksel değerlerin korunması yönünde bir söylem ortaya koymaktadır.

2.2.7. Eğitim ve Kültür

Eğitim toplumsal hayatın vazgeçilmez ve en önemli parçalarından birisidir. Eğitim her yaşta insanın toplum yaşayışında yerlerini alabilmeleri, bilgi ve beceri kazanabilmeleri, kişiliklerini geliştirmeleri için gerek okul içerisinde gerekse okul

²⁶⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.91.

²⁷⁰ Akdoğan, s.52.

²⁷¹ AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “Güçlü Aile Güçlü Toplum”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/guclu_aile_guclu_toplum.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2018).

dışında elde etmiş oldukları öğrenim süreci olarak ele alınabilir.²⁷² Eğitim doğum öncesinden başlayıp yaşam boyu devam etmekte olan bir süreç olarak da görülmektedir.²⁷³

Muhafazakâr yaşam içerisinde eğitim çok önemli bir noktada yer almaktadır. Muhafazakârlar eğitimin aile hayatı içerisinde başladığını ve hayatın sonuna kadar devam eden bir süreç olduğunu öngörmektedirler. Eğitimden kasıt olarak mesleki beceri olmaktan ziyade ahlaki ve kültürel bir eğitim anlayışının hedef alındığı görülmektedir.

AK Parti eğitimi her alanda kalkınmanın sağlayıcısı olan bir kavram olarak ele almaktadır. Bu açıdan kamu kaynaklarından yapılması hedeflenen yatırımlarda birinci önceliğin eğitim olacağı söylenmiştir. Parti eğitim alanında ortaya konulacak olan üstün başarıların diğer alanları da destekleyen ve toplum kalitesini yükselten bir kaynak olarak ele almaktadır. Bu sebepten dolayı eğitim üzerinde oluşan zaafların kaldırılması yönünde uygulamaların ortaya konulacağı dile getirilmiştir.²⁷⁴

Ak Parti eğitim anlayışını parti programında dile getirirken şunları ifade etmektedir:²⁷⁵

“Katılımcı, özgür düşünme ve analiz alışkanlığını geliştiren, bağımsız karar verme ve üretme yeteneğini teşvik eden, çoğulcu değerleri sunan, vatandaş olma bilincini yükselten, çağdaş gelişme ve teknolojileri öğreten bir eğitim anlayışına geçilecektir. Bu dönüşümde demokratik ve gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden de istifade edilecek, öğretmen yetiştiren okullar bu anlayışa göre yeniden yapılandırılacak ve mevcut öğretmenler yeni sisteme göre hizmet içi eğitime tabi tutulacaktır.”

Muhafazakâr bir parti olarak AK Parti din eğitimi hususunda da belirli uygulamaların ortaya konulacağını dile getirmiştir. Bu bağlamda isteğe bağlı olarak din eğitiminin istenilen şekilde karşılanması adına çalışmalar ortaya konulmaktadır. Bu açıdan elverişsiz ortamlarda verilen din eğitimi de denetlenip bu tarz eğitim verilen yerlerin uygulamalarına meydan verilmeyeceği dile getirilmektedir.²⁷⁶

²⁷² Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “eğitim”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5adb1078e20b89.80544139, (Erişim Tarihi: 20.04.2018).

²⁷³ Engin Aslanargun ve Filiz Tapan, “Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklar Üzerinde Etkisi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/16891>, (Erişim Tarihi: 15.03.2018).

²⁷⁴ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.72-73.

²⁷⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.74.

²⁷⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.77.

Muhafazakârlık anlayışı açısından toplumsal ve geleneksel değerlerin ileriki nesillere aktarılması önemlidir. Bu durumda ancak bu kapsamda bir neslin yetişmesi ile ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda Parti “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmek”²⁷⁷ amacıyla olan bir eğitim uygulamasının ortaya konulmasını dile getirmiştir.

Türkiye’de eğitim alanında muhafazakâr bir anlayışın varlığı toplum nezdinde din eğitiminden geçmektedir. AK Parti bu hususta okullarda seçmeli ders olarak Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed’in (sav) hayatı ve dini eğitim verilmesi yönünde uygulamalar ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında muhafazakârlık anlayışı ile uyuşan uygulamalar eğitim politikası içerisinde uygulanmaya çalışılmaktadır. Fakat eğitim politikasının genelinde muhafazakâr perspektiften bakmak mümkün değildir. Bu açıdan dünya ile entegre olabilen bir eğitim anlayışı, yabancı dilin okullarda zorunla halde olması gibi uygulamalar geleneksel muhafazakâr kesim tarafından istenilen bir durum değildir. AK Parti’nin eğitim politikasını genel hatları ile değerlendirecek olursak muhafazakâr ve liberal değerlerin bir arada yer aldığı bir sistem karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal yaşantı içerisinde önemli kavramlardan birisi de kültürdür. Kültürü insanoğlunun toplumsal hayat içerisinde ürettiği ve tarihsel olarak devam etmekte olan maddi ve manevi bir birikim olarak ele almak mümkündür. Gümüştekin kültürü ele alırken, insanın düşünsel, inançsal ve duygusal etkinlikler sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak ele almaktadır.²⁷⁸

Muhafazakâr gelenek içerisinde kültür çok önemli bir konumda yer almaktadır. Din, dil, ırk, gelenek, ahlaki değerler, sistem ve ideolojiler toplumun kültürünü oluşturan kavramlar olarak ele alınmaktadır.²⁷⁹ Bu değerlere bakıldığında muhafazakârlık açısından da önem arz eden değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Esas olarak muhafazakâr düşüncenin beslendiği ana kaynaklardan birisi de kültür olarak ele alınabilir.

Tarihsel zenginlik ve geçmişten gelen miras kültür politikaları için önemli kavramlardır. Cumhuriyet dönemi rejimine bakıldığında tarihsel geçmişin aranması adına Türklük

²⁷⁷ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Seçim Beyannamesi**, Ankara, 2002, s.79.

²⁷⁸ Nuray Gümüştekin, “Kültür Kavramı ve Osmanlı’dan Günümüze Kültürel Yapının İncelenmesi”, <http://www.ayk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 21.04.2018).

²⁷⁹ Gökhan Oğuz, “Kültürel Muhafazakârlık”, <http://gokhanoguz.com/2015/11/14/kulturel-muhafazakarlik/>, (Erişim Tarihi: 21.04.2018).

mirasını önemseydiği görülmektedir. Günümüzdeki muhafazakâr anlayışına bakıldığında Cumhuriyet ile belirli alanlarda benzerlikler belirli alanlarda ise farklılıkları görebilmek mümkündür. Buradaki farklılıkların sebebini referans noktalarının farklılığı olarak ele alınabilir. Cumhuriyet döneminde Türklük kültürü üzerinde yoğunlaşılırken, muhafazakâr söylemde daha çok Osmanlı kültürü örnek olarak alınmaktadır.²⁸⁰

AK Parti kültürel anlamda bin yıllık geleneğe sahip bir kültür içerisinde yer alındığını ve bu alanda gösterilmiş olan kültür ve sanat etkinliklerinin ülke saygınlığını uluslararası alanda da artıracaklarını dile getirmektedir. Bu açıdan kültürel birikimi ve geleneği olmayan toplumların yabancı kültürler ile rekabet etmesinin de zorlu olacağı söylenmektedir.²⁸¹

Parti programında kültürün önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Türkiye, her geçen gün maddi kaygıların ön planda olduğu, ruh ve mana dünyamızı zenginleştiren, süsleyen unsurların kenara itildiği bir ülke haline gelmektedir. İnsanımız renksiz, şiirsiz, içeriksiz ve estetik kaygıların önemsenmediği bir dünyada yaşamaya itilmektedir. Bu nedenle kültürün ve kültür politikalarının önemi her geçen gün daha da artmaktadır.”²⁸²

AK Parti kültür politikası anlayışını dile getirirken milli değerlerin korunmasına önem vermektedir. Fakat bu koruma anlayışının dışı kapalılık olarak algılanmaması gerektiği dile getirilmiş olup kültürel etkileşime de milli değerlerin muhafazası göz önünde bulundurarak sıcak bakılmaktadır.²⁸³

Muhafazakâr anlayış kültürel yozlaşmaya karşı sürekli bir tavır içerisinde. Bu bağlamda kültürü meydana getirmiş olan parçaların her birinde ortaya çıkmış olan bozulmalar toplumsal yaşamı da etkilemektedir. Bu sebepten ötürü muhafazakâr düşünce yapısı kültürel yozlaşmaya karşı her zaman sert bir tutum içerisinde. AK Parti’de bu hususta aynı açıdan bakıp “kültürel yozlaşma, müstehcenlik ve şiddet unsurlarının ön plana çıkarılması, kitabın hayatımızdan her gün biraz daha uzaklaşması, partimizin öncelikle mücadele edeceği konular olacaktır”²⁸⁴ şeklinde ifade kullanmaktadır. Parti kültürel hayatta ortaya çıkmış olan yozlaşma ve benzeri gibi

²⁸⁰ Tuğba Aydın Öztürk, “Muhafazakârlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 34, ss.621-627, 2014, s.624.

²⁸¹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.78.

²⁸² Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.78.

²⁸³ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.78.

²⁸⁴ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Programı**, Ankara, 2002, s.79.

olumsuz durumlar ile mücadele edeceğini dile getirmekle birlikte oluşmuş olan sivil kültür üzerinde de devletin müdahale etmemesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁸⁵

²⁸⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Seçim Beyannamesi**, Ankara, 2002, s.12.

SONUÇ

Muhafazakârlık anlayışına bakıldığında reaksiyoner bir akım olarak Fransız Devrimi ve Aydınlanma düşüncesine karşı bir tavır olarak 18. Yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlık ele alındığında tepkisel bir tavır olarak ifade etmek mümkündür. Tepkisel bir tutumun sonucu olarak ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışı zaman içerisinde kendi içerisinde bazı değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Bu süreç içerisinde muhafazakârlık anlayışı farklı düşünce yapısı ve ideolojilerden etkilenmiştir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak karşımıza yeni muhafazakârlık anlayışları çıkmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde muhafazakârlık anlayışının teorik çerçevesi ele alınarak muhafazakârlık için önemli olan değerler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda muhafazakârlık anlayışının ele alınması sürecinde tek bir tanımlamanın doğru olmayacağı ve bu tanımlamaların ülkeler arasında farklılık gösterdiği görülmüştür. Bunda ülkelerin örf, adet, gelenek ve inançlarının farklı oluşunun etkileri de vardır. Muhafazakârlık anlayışının tanımlaması yapılırken bir bölgede dindarlık olarak değerlendirilmesi mümkün iken başka bir bölge de ise daha çok geleneksel olması üzerinden tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda muhafazakârlığın açıklanmasının tek bir tanımlama yapmaktan ziyade daha kapsamlı ve içerisinden çıktığı ülkenin özelliklerini dikkate alarak tanımlanmasının daha doğru olacağı sonucu alınmıştır.

Çalışmada muhafazakârlık anlayışı ele alınırken Batılı ülkelerde nasıl bir yapıda olduğu dikkate alınıp açıklanmıştır. Fransız muhafazakârlığının radikal, otoriter, reaksiyoner yönünün ağır bastığı, Alman muhafazakârlığında devletin önemsendiği, Amerikan muhafazakârlığında liberal değerlerin öne çıktığı, İngiliz muhafazakârlığında ise gelenekçi yönün ağır bastığı görülmüştür.

Muhafazakârlık anlayışında toplum ve insan organik yapı olarak ele alınmış olup organik yapının işlevselliği üzerinde durulmuştur. Bu organik yapıya karşı dışarıdan direkt yapılacak olan müdahalelerin yapının kendisine zarar vereceği kanaati bulunmaktadır. Bu kapsamda muhafazakâr anlayış doğrudan yapılmakta olan değişim ve müdahalelere karşı reaksiyoner bir yapıda ortaya çıkmış olup tedrici bir şekilde yapılan değişimlere sıcak bakmaktadır. Muhafazakârlar bir organizma gibi çalışan

toplumsal hayatın zaman içerisinde kendisini günün şartlarına uygun hale getireceğine inanmaktadırlar.

Değişimlere karşı reaksiyoner bir anlayış olarak ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışı Soğuk Savaş sonrası dönemde bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu dönemde muhafazakârlık liberal değerler ile etkileşim sürecine girmiştir. Bu süreç sonucunda ortaya yeni muhafazakârlık anlayışı çıkmıştır. Yeni muhafazakârlık anlayışı ele alındığında içerisinde liberal değerlerin ağır bastığı görülmüştür. Bu bağlamda gerek ekonomi politikalarında gerekse siyasi politikalarda liberal anlayışın etkisi kendisini hissettirmektedir. Yeni muhafazakârlık ile birlikte klasik muhafazakâr anlayışın tutucu tavrının kendisini biraz daha dışa açık ve barışçıl hale getirdiği sonucu alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise muhafazakârlık anlayışının Türk siyasal hayatındaki seyrine kısaca bakılarak AK Parti örneği çerçevesinde muhafazakâr demokrasi söylemi ele alınmıştır. Muhafazakâr demokrasi söylemini siyasal ve toplumsal alanda daha kapsamlı ele alabilmek adına demokrasi, din ve laiklik, ekonomi, dış politika, sosyal politikalar, aile, eğitim ve kültür alanlarında ortaya konulmuş olan söylemler ele alınarak muhafazakâr demokrat söyleminin genel kapsamı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

AK Parti muhafazakâr demokrat söylem ile birlikte demokrasiye vurgu yapan bir siyaset anlayışı ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu bağlamda demokratik siyasal zemine dikkat çekilmiştir.

AK Parti geçmişi itibarı ile çoğunluğu Milli Görüş içerinden çıkmış siyasetçilerden oluşan bir partidir. Parti'nin bu ayrılış ve kurulum süreci içerisinde sürekli olarak gündeme getirmiş olduğu bir slogan olarak yeniyiz ve değiştik söylemleri karşımıza çıkmıştır. Ortaya koymuş olduğu bu söylemler ile birlikte partinin kendisini Milli Görüş çizgisinden ayırmak istediği görülmektedir. Millî Görüş çizgisinin siyasal anlayışına bakıldığında İslamcı tavrının baskın bir şekilde hissedildiği görülmektedir. Bu bağlamda laiklik anlayışına karşı keskin ve sert bir tavra sahiptir. AK Parti kurulumu ile birlikte İslamcı bir parti olmayacağını fakat İslami değerlere saygılı bir anlayışın ortaya konulacağını izlenimlerini vermiştir. Laiklik anlayışına karşı sıcak bir tavır ortaya koyarak, laikliği dine karşı bir tavır olmaktan ziyade dinsel özgürlüklerin garantisi

olarak ele almıştır. Bu açıdan Parti'nin kendisini Milli Görüş çizgisinden farklı bir konuma getirmeyi başardığı görülmüştür. Milli Görüş çizgisinin dış politika anlayışına bakıldığında Batılı değer ve onun sonuçlarına karşı tedbirli bir yaklaşımın varlığı görülmektedir. Bu husustan dolayı Batı ve Batılı değerlere karşı çoğu zaman eleştirel bir tavır ortaya konulmuştur. AK Parti kurulduğundan itibaren bu hususta da Milli Görüş çizgisinden kendisini ayırarak Batı ve Batılı değerlere karşı sıcak bir bakış açısı benimsemiştir. Kurulum sürecinde AB üyeliğine verilen önem ve ABD ile ilişkiler bunun somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Parti muhafazakârlığın toplumsal hayata bakan yönleri dışında Milli Görüş çizgisinden farklı bir muhafazakârlık anlayışı ortaya koymuştur.

AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında liberal etkilerin yüksek olduğu yeni sağ anlayışın varlığını görmek mümkündür. Bu durum ekonomi anlayışı üzerinde de kendisini göstermektedir. Muhafazakâr Demokrat bir parti olarak AK Parti ekonomi modelinde rekabetçi serbest piyasa anlayışını tercih etmiştir. Bu kapsamda özelleştirme politikalarına önem vermiştir. Özelleştirme politikaları sadece kamu gelirlerinin artırılması olarak görülmemiş olup verimliliğin artırılması açısından da değerlendirilmiştir.

1983 yılında kurulmuş olan ANAP Türk siyasi hayatında merkez sağın önemli bir aktörü olarak karşımıza çıkmıştır. Partinin genel hatlarına bakıldığında milliyetçi, muhafazakâr, sosyal devlet anlayışı ve liberal tavırların içerisinde bulunduğu görülmüştür. Muhafazakârlık anlayışının topluma, sosyal yaşantı ve geleneksel yapılara bakışı itibarı ile AK Parti ve ANAP'ın benzer tavırlar taşıdığı görülmüştür. Her iki parti de toplumsal bütünlüğe ve beraberliğe önem vermiş olup toplumsal birliğin bozulmasına karşı muhafazakâr bir tutum ortaya konulmuştur. Özal döneminin önemli özelliklerinden birisi de liberalizm ile olan ilişkisidir. Özal döneminde bilhassa ekonomik yaşantı içerisinde liberal değerler kendisini etkin bir şekilde hissettirmiştir. Bu açıdan ele aldığımızda AK Parti'nin ortaya koymuş olduğu ekonomi modeli Özal döneminin etkilerini üzerinde taşımaktadır. Özal döneminde liberalizmin etkisi ile birlikte Batı ve Batılı değerlere karşı bir açılım sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir. Daha öncesinden muhafazakâr eğilimi olan partilerin Batıya karşı çoğu zaman temkinli bir tavrı olduğu görülmektedir. Özal dönemi ile birlikte bu tavır kırılmış olup batıya

karşı sıcak bir tutum ortaya konulmuştur. Kurulum döneminde AK Partiyi ele aldığımızda Özal dönemine benzer bir dış politika anlayışının karşımıza çıktığı görülmektedir. Muhafazakâr demokrat söylemin genel hatlarına bakıldığında Batı'da ortaya çıkmış olan yeni muhafazakârlık ile benzer yönleri karşımıza çıkmaktadır. Batı'da ortaya çıkmış olan bu yeni muhafazakârlık anlayışının Türk siyasal hayatında etkin bir şekilde AK Parti ile birlikte uygulanmış olmasına rağmen bunun temellerinin Özal döneminde atıldığını görmek mümkündür. AK Parti'nin muhafazakâr demokrat anlayışına bakıldığında Özal dönemi ile belirli alanlarda benzerliklerinin olduğu sonucu alınmıştır.

Muhafazakârlık anlayışı açısından birlik ve beraberlik anlayışı önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı toplumsal hayatta ortaya çıkmış olan ve bu birlik ve beraberliği tehdit eden durumlar muhafazakârlar tarafından tepkilere neden olmaktadır. Muhafazakâr Demokrasi söylemi ile birlikte AK Parti bu hususta düzenin muhafaza edilmesi, bir arada yaşamın sağlanması ve adil bir yaşam gibi kavramları dile getirerek toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir alan olduğuna dikkat çekmiştir.

Muhafazakârlık anlayışında toplumsal hayat çok önemli bir konumda yer almaktadır. Toplumun oluşturan parçalar olarak birey ve aile önemsenmektedir. Bu kapsamda aile ve aile içerisindeki birey toplumun temel parçalarından birisi olarak ele alınmıştır. Muhafazakâr düşünce yapısında aile gelenek ve değerlerin ileriki nesillere taşınmasında bir vasıta olarak görülmektedir. AK Parti'nin de aileye ve topluma bakış açısı klasik muhafazakâr anlayış ile benzerlik göstermektedir. Parti birçok alanda liberal ve Batılı değerleri ortaya koymaya çalışırken aile ve toplumsal hayat hususunda klasik muhafazakâr anlayıştan yana bir tavır ortaya koymaktadır.

Muhafazakâr demokrat söyleme bakıldığında içerisinde birçok Batılı değer varlığını görmek mümkündür. Bu etkileşim süreci ile birlikte insan hakları, demokrasi ve ekonomik değerlerin yeniden tanımlanmak istendiği görülmektedir. Liberal ekonomi politikalarının bir parçası olan sınırlı devlet anlayışı AK Parti ile de uygulanmak istenmiş olup devletin ekonomi üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Bu duruma örnek olarak serbest piyasa ekonomisi ve liberal değerlerin ekonomi alanına eklenmesi gösterilebilir. Bu haliyle Parti 1980'li yılların Avrupa'sında ortaya konulmak istenen yeni sağ siyaset anlayışının etkilerini üzerinde barındırmaktadır.

AK Parti'nin değişimler karşısındaki tutumuna bakıldığında, değişimlere karşı olumsuz bir tavır görülmemekle birlikte değişimin toplum doğasını bozacak bir üslup ile tepeden inme bir şekilde yapılması eleştirilmiş olup yapılmak istenen değişimlerin tedrici bir şekilde olması gerekliliği savunulmuştur. Bu hususta toplum mühendisliği anlayışına karşı bir tavır sergilenip yapılmak istenilen değişimlerin toplum tarafından zamanla özümsemek üzere yapılması yönünde bir tavır ortaya konulmuştur.

Muhafazakâr Demokrasi söylemi çalışma içerisinde ele alınırken birçok örneklem ve tespitlerde bulunulmuş olup 1980'li yıllarda Batı'da ortaya çıkmış olan yeni muhafazakârlık anlayışına benzer bir tavrın olduğu görülmektedir. Fakat bu durumu ele alırken tam manası ile bir benzerliğin varlığından da söz etmek yerinde bir tespit olmayacaktır. Her söylem ve ideoloji kendisine has bir üslup ile ortaya çıkmış olup içerisinden çıkmış olduğu toplumun sosyolojik, siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısından etkilendiği görülmüştür. Bu bağlamda AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi anlayışı da gerek Batılı ülkelerde ortaya çıkmış olan muhafazakârlık anlayışlarından gerekse Türk siyasal hayatında ortaya çıkmış olan muhafazakâr düşünce yapılarından etkilenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akdoğan, Yalçın (2004), **Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Beneton, Philippe (1991), **Muhafazakârlık**, Çev.Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanıl (1999), **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık**, Brikim Yayınları, İstanbul.
- Bowler, Peter J. (2001), **Doğanın Öyküsü**, Çev.Meltem Mater, İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer (2001), **Dört Akım, Dört Siyaset**, Zaman Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, Mustafa (2005), “Muhafazakârlık Ana Temalar”, **Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu**, Camev Yayınları, İstanbul.
- Ergil, Doğu (1986), **İdeoloji**, S yayınları, Ankara.
- Gül, Songül Sallan (2004), **Sosyal Refah Devleti Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısılcığında Refah Devleti**, Etik Yayınları, İstanbul.
- Heywood, Andrew (2006), **Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara.
- Kristol, Irving (1983), **Reflections of a Neo Conservative**, Basic Book, New York.
- Mert, Nuray (2007), **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Morin, Edgar (1988), **Avrupa’yı Düşünmek**, çev. Şirin Tekeli, Afa Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, Ergun ve William Hale (2010), **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Özipek, Bekir Berat (2004), **Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara.
- Özipek, Bekir Berat (2011), **Muhafazakârlık**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Safi, İsmail (2007), **Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar**, Lotus Yayınevi, Ankara.

Tekin, Üzeyir (2004), **Ak Parti’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği**, Orient Yayınevi, Ankara.

Vural, Mehmet (2003), **Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık**, Elis Yayınları, Ankara.

Yanardağ, Merdan (2004), **Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons)**, Çivi Yazıları, İstanbul.

Sürekli Yayınlar

- Akgün, Birol (2006), “Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve Ak Parti”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 23-37.
- Akkaş, Hasan Hüseyin (2001), “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss. 28-39.
- Akkaş, Hasan Hüseyin (2003), “Muhafazakâr Siyasi Düşünce Üzerine”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 241-254.
- Bingöl, Yılmaz Bingöl (2005), “Demokratlıktan Muhafazakâr Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, ss. 1-33.
- Bora, Tanıl, “2002 Seçimi ve Siyasi Güzergâh Problemleri”, **Birikim Dergisi**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2002, s.163-164, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2554/2002-secimi-ve-siyas%C3%AE-guzergah-problemleri#.WnsAdYjFLIV>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Bölükbaşı, Mustafa (2012), “Milli Görüşten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss. 166-187.
- Çaha, Ömer (2006), “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 9-21.
- Çaha, Ömer, “Muhafazakâr Düşünce Toplum”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Çınar, Yusuf (2011), “Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 26, ss. 1-19.
- Doğanay, Ülkü (2007), “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 62, Sayı 1, ss. 65-88.
- Erdoğan, Mustafa, “Muhafazakârlık: Ana Temalar”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Erdoğan, Recep Tayyip (2004), “Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Açılış Konuşması”, **Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu**, Ak Parti Yayınları, Ankara.

- Erler, Özgün (2007), “Yeni Muhafazakârlık, AKP ve Muhafazakâr Demokrat Kimliği”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, sayı 10, ss. 126-132.
- Eser, H. Bahadır, (2013), “Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 3, ss. 201-224.
- Fedayi, Cemal (2004), “AKP’nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 149-163.
- Güngörmez, Bengül (2004), “Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı”, **Muhafazakâr Düşünce**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 11-30.
- Gürkan, Alper (2011), “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliğinin Oluşumunda Sosyal Politikanın Etkisi”, **Opus Dergisi**, Sayı 1, ss. 204-218.
- Helvacı, Ahmet (1999), “Türk Siyasetinde Öznesiz Bir Kavram: Muhafazakârlık”, **Düşünen Siyaset**, Cilt 28, Sayı 9.
- Hilal, Ayşe ve Sayan Kontak (2014), “Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Politikadaki Dönüşüm: AK Parti Modeli”, **Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, ss. 70-89.
- Karagöl, Erdal Tanas ve Nergis Dama, “Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar”, <https://www.setav.org/gecmisten-gunumuze-sosyal-yardimlar/>, (Erişim Tarihi: 12.04.2018).
- Laçiner, Ömer, “DP, ANAP ve Sonunda AKP”, **Birikim Dergisi**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2002, s.163-164, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2552/dp-anap-ve-sonunda-akp#.Wnr4J4jFLIU>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Mert, Nuray (2013), “Muhafazakârlık ve Laiklik”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 314-345.
- Müftüoğlu, Özgür, “AKP’nin Demokrasisi”, <http://sendika62.org/2013/10/akpnin-demokrasisi-ozgur-muftuoglu-evrensel-144797/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).
- Okutan, M. Çağatay, “Müfrit Dinciler İle Müfrit Devrimcilerin Orta Yolu: Türk Muhafazakârlığında 1950’ler ”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, Sayı 34, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Özipek, Bekir Berat (2010), “Avrupa’da ve Türkiye’de Muhafazakârlık”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 22, Sayı 25-26.

- Özipek, Bekir Berat, “Muhafazakâr Siyasetin Temelleri”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-34-bahar-2004-muhafazakarlik,305.php>, (Erişim Tarihi: 10.01.2018).
- Öztürk, Tuğba Aydın (2014), “Muhafazakârlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 34, ss.621-627.
- Suveren, Yaşar (2014), “Türkiye’deki Sağ Muhafazakar Siyasetçilerin Toplumsal ve Kültürel Eksenli Muhafazakarlık Algıları Üzerine: Bir Alan Çalışmasından Notlar”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 38, Sayı 4, ss.5-39.
- Uyanık, Mevlüt (2004), “Bir Sosyal ve Siyasal Kimlik Tartışması: Muhafazakâr Demokrat Mı, Müslüman Demokrat Mı?”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 165-177.
- Yavuz, M. Hakan (2004), “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- İslamcılık**, Ed. Yasin Aktay, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Ahmet (2004), “Muhafazakârlığın Yerleştirilmesi ya da AKP’nin Yeni Muhafazakâr Demokratlığı”, **Karizma Dergisi**, Yıl 5, Sayı 34.
- Yılmaz, Murat (2004), “Muhafazakâr Demokrat Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 143-147.
- Yılmaz, Murat (2006), “Ak Parti: “Muhafazakâr Demokrasi” ile Milliyetçi Muhafazakârlık Arasında”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı 9-10, ss. 47-54.
- Zariç, Sami (2016), “Türk Siyasal Hayatında Milli Görüş Hareketinin Tarihsel Gelişimi Işında Milli Görüş İle Adalet ve Kalkınma Partisi Arasındaki İdeolojik Farklılıklar”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 4, Sayı 38, ss. 228-243.

Diğer Yayınlar

Adalet Partisi (1969), **Parti Programı**, Ankara.

Adalet Partisi (1969), **Parti Tüzüğü**, Ankara.

Adalet ve Kalkınma Partisi (2002), **Parti Programı**, Ankara.

Adalet ve Kalkınma Partisi (2002), **Parti Tüzüğü**, Ankara.

Adalet ve Kalkınma Partisi (2002), **Seçim Beyannamesi**, Ankara.

AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “Güçlü Aile Güçlü Toplum”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/guclu_aile_guclu_toplum.pdf, (10.03.2018).

AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın”, http://www.akparti.org.tr/sosyalpolitikalar/insani_yasat_ki_devlet_yasasin.pdf, (10.03.2018).

Akkır, Ramazan (2006), Türkiye’de Din ve Muhafazakârlık, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Aslanargun, Engin ve Filiz Tapan (15.03.2018), “Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklar Üzerinde Etkisi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/16891>.

Bıdık, Dinçer (2007), Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla

Cumhuriyetçi Köylü Milliyet Partisi (1958), **Parti Programı**, Ankara.

Ete, Hatem, Hamza Taşdelen ve Sami Orçun Ersay, “Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe”, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140305103301_ulkuculukten-tepkisel-milliyetcilige-pdf.pdf, s.22, (28.04.2018).

Gümüştekin, Nuray (21.04.2018), “Kültür Kavramı ve Osmanlı’dan Günümüze Kültürel Yapının İncelenmesi”, <http://www.ayk.gov.tr>.

Karaaslan, Feyza Olgu (2011), Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Koçal, Vedat (11.04.2018), “AK Parti Döneminde Türkiye’de Sosyal Politika: Sosyal Devletten Sosyal Yardımlaşmaya Dönüşüm Sürecinde Teorik Bir Çerçeve Denemesi”, <http://www.academia.edu>.

Milli Selamet Partisi (1972), **Parti Programı**, Ankara.

Milli Selamet Partisi (1973), **Seçim Beyannamesi**, Ankara.

Milliyetçi Hareket Partisi (1969), **Seçim Bildirisi**, Ankara.

Oğuz, Gökhan (21.04.2018), “Kültürel Muhafazakârlık”, <http://gokhanoguz.com/2015/11/14/kulturel-muhafazakarlik/>.

Özçelik, Mehmet (2016), , **Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Sarıbay, Yaşar A. (2003), “AKP’nin Politik Kimliği ve Gidişatı”, **Zaman Gazetesi**, 11 Ekim 2003.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “eğitim”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5adb1078e20b89.80544139, (20.04.2018).

Yıkılmaz, Ayça (2016), “Ak Parti’nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakârlık”, (**Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

ÖZGEÇMİŞ

Ercan UMUL, Kastamonu Devrekâni İlçesinde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul Hasip Dinçsoy İlköğretim Okulu'nda tamamlamıştır. Lise eğitimini ise İstanbul Fatih Vatan Lisesi'nde tamamlamıştır. 2012 senesinde Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde lisans eğitimini almıştır. 2012 senesinde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

